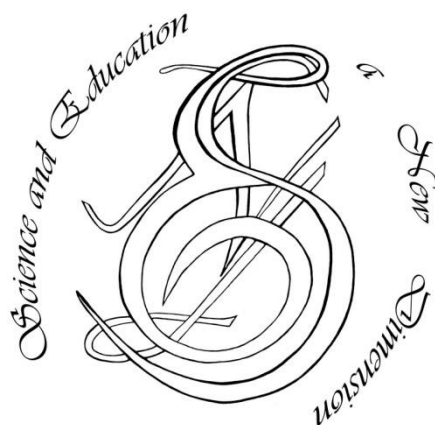

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

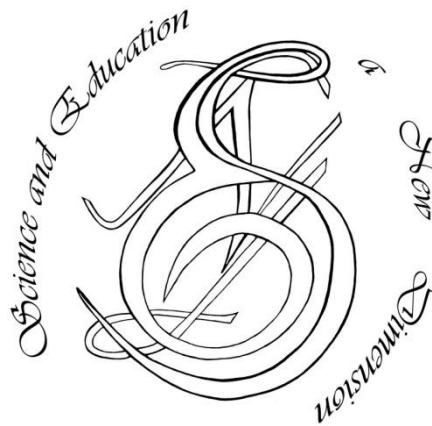
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(39), Issue 143, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

Content

Defining snowflake in British post-Brexit and US post-election public discourse <i>I. O. Alyeksyeyeva</i>	7
Функційно-семантичні особливості часток в імперативних висловленнях <i>К. О. Бортун</i>	11
Наративний дискурс усних неказкових оповідань <i>Л. Давидюк</i>	16
Поетичний образ стихії вогню та води в Австралійській поезії <i>Є. Фінік</i>	20
Роль туризму у трансформації міжнародних і міжкультурних взаємовідносин України та західноєвропейських країн в умовах євроінтеграції <i>І. В. Халімовська</i>	25
Реконструкція і діахронічна інтерпретація як методологічні операції відтворення і аргументації прамовних конструктів у лінгвістичній макрокомпаративістиці <i>Я. В. Капранов</i>	30
Гумористична тональність в ідеаційній промові <i>Д. М. Кайсіна</i>	34
Дискурс про інакшість у французькій соціально-гуманітарній парадигмі: історичний аспект <i>Л. В. Клименко</i>	38
Демінутивні та аугментативні суфіксальні деривати в іспанському масмедійному дискурсі <i>Х. С. Лесько</i>	41
Епістолярний дискурс як віддзеркалення мовної особистості <i>Ю. Невська</i>	45
Мотивационная база эргонимов Украины <i>Ю. И. Познихиренко</i>	50
Cognitive Equivalence As a Criterion of the Precedent Name Translation <i>G. V. Tashchenko</i>	54
Регіональні особливості вживання німецьких звертань <i>Н. М. Величко</i>	57
Феномен «Інтернет-дискурс» у сучасній науковій парадигмі <i>І. О. Велика, О. В. Тупахіна</i>	61

Defining snowflake in British post-Brexit and US post-election public discourse

I. O. Alyeksyeyeva

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: irene.alexeyeva@gmail.com

Paper received 20.10.17; Accepted for publication 25.10.17.

Abstract. The paper addresses the meaning that the *snowflake* lexeme has acquired in public discourse in the post-Brexit UK and the post-election USA. The research of online publications and audience's comments reveals that *snowflake*, metaphorical by origin, is used to denote a representative of Generation Y and, consequently, verbalizes an intergenerational divide. This semantic nucleus is coupled with the meaning 'a psychological type that combines such traits as hypersensitivity, intolerance and sense of entitlement', which invests the lexeme with negative connotations. When used in an argument, the connotative meaning may supplant the denotation, turning *snowflake* into a pejorative label.

Keywords: *lexeme, semantics, denotation, connotation, metaphor, snowflake generation.*

Introduction. Issues of generations and their peculiarities are the field of sociology and, for a number of reasons, became important in the 20th century. To keep the wheel of industry turning, manufacturers had to study consumers' needs and turn to advertising agencies to promote products in an appealing way. In the end of the 20th century – at the beginning of the 21st century the trend to commodify everything became obvious: it is not only material goods that are offered for sale. Education, in particular university education, has turned into a service and educational centres compete for students, struggle for new markets, adjust to new circumstances and elaborate their image-building campaigns. Similar competition is observed in the political sphere which has been transformed into show biz where politicians sell their image rather than ideas or ideologies. In all the cases, senders of messages are aware of the competitive environment and study carefully their recipients to win them over.

In 2016, the UK European Union membership referendum and the US presidential election rhetoric drew on social stratification issues and the divide ran, among other things, along generational differences. Since Brexit and Donald Trump's entering the White House were crucial to the states' future, in both cases "countervoted" citizens experienced severe frustration. The common assumption that both events were the choice of the older generation has only fuelled the generation gap issue: *Trumpers* and *Brexiters* turned out to be baby boomers and GenXers, while *Clintonites* and *Remainiacs* appeared to be mostly Millennials. The public debate soon became very emotional, since the participants did not hesitate to appeal to audience's feeling of belonging, i.e. identity, by coining, investing with specific connotations and using new lexemes to denote generational affiliations.

Theoretical Background. One of the sociological models, frequently used to describe a society and, consequently, to study potential recipients of a message, is the generational theory suggested by William Strauss and Neil Howe in *Generations. The History of American Future, 1584 to 2069* [8]. The scholars use the term "generation" as the smallest unit and define "generation" as the aggregate of all people born over a span of roughly 20 years and sharing 1) location in history, 2) behaviours and beliefs, and 3) perceived membership. The sociologists distinguish four types of generations that have been recurring throughout American history. Nowadays, the theory has ceased being a scientific hypothesis and become a part of background knowledge: its notions often surface in all types of discourse and the claim that generations are classifiable because their members share essential features is treated as axiom.

Within the framework of the generational theory, the modern society is seen as an arena for three generations:

Baby Boom Generation (Prophet) made up of people born between 1943-1960, Generation X (Nomad) born between 1961-1981 and Millennial Generation also called Generation Y (Hero) born between 1982-2004. The youngest generation (Generation Z or Post-Millennials) is not yet active participants in the society, therefore has no significant impact on social processes.

Objective. The meaning of some coinages to denote the British and US generational groups is quite straightforward: the UK referendum has given such terms as *Remainiacs* (supporters of the UK as EU member) and *Brexiters* (those who voted for leaving the EU), while the US presidential campaign has produced *Trumpism*, *Trumpers* and *Clintonites*. In all the cases, the words explicate political preferences. Yet, there are coinages to denote different generations and their referential meaning is undoubtedly overshadowed by negative connotations. These lexemes are *boomerang generation*, *Snowflake Generation/Generation Snowflake*, *Selfie Generation* as well as overtly judgemental '*My Parents Never Said No*' *Generation* and *Me, Me, Me Generation*. Among these, the most frequently used and the least semantically transparent is *Snowflake Generation*. The objective of the research is to gain an insight into the semantics of the *snowflake* lexeme as it is used in UK and USA public discourse.

Data collection and methods. Wherever there is a social divide, there are language means used or even designed specifically for the purposes of debating. To achieve the objective of the study, the research draws on the nomination theory and the Conceptual Metaphor Theory that enable linguists to explain formation of new lexemes and relate them to other language units as well as shed light onto speakers' worldview. The application of contextual analysis allows to reveal specific functions of a lexeme in communication.

The material of the research is articles and blogs published in British and American newspapers [1, 2, 4, 5, 6, 7, 9] and readers' feedback (comments).

Analysis and discussion. Collins Dictionary recognized the term *snowflake* as the seventh in the ten-item list of 2016 words of the year, defining it as the young adults of the 2010s, viewed as being less resilient and more prone to take offence than previous generations [7].

The Financial Times included *snowflake* in its annual *Year in a word* list and defined it as 'a derogatory term for someone deemed too emotionally vulnerable to cope with views that challenge their own, particularly in universities and other forums once known for robust debate'. In November 2016 the Guardian published an article by Rebecca Nicholson titled unambiguously 'Poor little snowflake' – the defining insult of 2016' where the journalist labels *snowflake*

as ‘the most combustible insult of 2016’. Nicholson points out that the term ‘emerged a few years ago on American campuses as a means of criticizing the hypersensitivity of a younger generation’. It comes from a much-memed line from Chuck Palahniuk’s *Fight Club*: ‘You are not special. You are not a beautiful and unique snowflake. You are the same organic and decaying matter as everyone else’ [5]. (It should be noted that there is an elaborated term, *the Special Snowflake*, defined in the Urban Dictionary as a person who believes they are different and unique from everyone else because of something they are or do. This thing they are or do most commonly is something many other people are doing [10].)

The term *Snowflake Generation*, or its variant *Generation Snowflake*, has been brought into the public debate by Claire Fox who has published the book *I Find That Offensive!* [3] where she analyses confrontation between Yale University students and faculty Head of College, Nicholas Christakis. According to Fox, members of *Generation Snowflake* ‘are genuinely distressed by ideas that run contrary to their worldview’ and are more likely than previous generations of students to report that they have mental health problems. So, the term snowflake is used to refer to university campus population and is immediately related to a number of cognitive distortion processes that are claimed to be typical of modern university discourse and introduce new terms into academic discourse, e.g. trigger warning, safe space and microaggression.

Having dwelled on dictionary and ‘personalized’ definitions, it is worthwhile to study semantic components of *snowflake* that are revealed in readers’ discussions that follow the articles on generation issues.

First of all, some readers draw on the snowflake metaphor, which may lead, paradoxically, both to semantic amelioration and deterioration. Thus, (1) is an example of the former: *snowflake* is not offensive and does not imply complete helplessness, since no matter how fragile a snowflake may be, a multitude of snowflakes does make a difference. The reader, nicknamed HorseCart, adds that harmless snowflakes, if complacently neglected, can indeed bring about extensive damage:

(1) Leviathan: *It’s not much of an insult. Millions of snowflakes together make an avalanche.* HorseCart: *Or they melt in spring to flood the complacent valley-dwellers.* [5].

Putting aside elaborations of the metaphor itself, one can notice several components in the *snowflake* semantics. The most general one is “**person belonging to a particular group of people**”. The analysis has revealed that the group in question may be *youngsters, college/middle class students and graduates, or comparatively privileged people (middle class, university educated)* [5: goodtable], or *a generation (or rather part of one) of young adults that are ill-equipped to cope in the adult world* [5: AfraidOfSunlight].

The age-group basis of the *snowflake* term is indirectly backed up by comments on the age of those who like using the term, namely *baby boomers* and *GenXers*. This is what appears from the interaction below:

(2) peppermintish: *Mostly this term is used by people who get upset that they get called racist. (...) So mostly used by hypocrites and greedy baby boomers who can’t understand wanting to help people regardless of the place they were expelled from a womb.* – hygrocybe: *Come on, ‘snowflake’ is a far too recent and trendy a word to be used by so called ‘baby boomers’.* *They’ve only recently got the hang of posting photos of their cats or their patios on their Facebook*

pages. It is much more of a Generation X word for Generations Y and Z. Fight Club (novel and film) was popular amongst the Generation X crowd [5].

The final passage from Claire Fox’s article is another example that illustrates how *snowflake* is made a term to refer to the entire generation:

(3) *We – adult society – protect children from criticism and suspend our critical judgment in order to massage their self-esteem. We scare them rigid by ‘catastrophising’ an endless list of fears. We make them hyper-vigilant about potential abuse from adults and their peers. We encourage them to equate abusive words with physical violence. And we have, in short, shaped our own overanxious, easily offended, censoriously thin-skinned Frankenstein monster. We created Generation Snowflake*’ [2].

In (3), in every sentence, *we*, i.e. *adults, parents*, takes the place of the subject while *they* is used as an object, which boosts the meaning of passive position of young people as a homogeneous group whose personality is depicted as a mere product of parenting.

Yet, a number of readers underline that *snowflake* is not so much a term to name an age or social group but rather a word to refer to a psychotype:

(4) KatyEB: *I’ve never understood this term as applying particularly to young people – generally it’s used about anyone who demands special treatment because they’re ‘different from everybody else’, or someone who needs all their own particularities catered to. (...) It’s the special treatment demands that define the snowflake, not the disability or gender issues or whatever.* [5]

(5) needaname100: *I dont see snowflake as an insult to young people, I see it as a term that describes very very thin skinned people who cant leave a ‘safe space’ (and there is a possibility that they see everyone outside that safe space as bigots because...well..because).* [5]

(6) bromley: *Definitely see it as aimed towards “safe spacers” and “no platforming” rather than young people in general.* [5].

Viewed as an age group and a psychotype, snowflakes are regarded as *overprotected children* who grew up to become *ensorious cry-babies, arrogant, hyper-sensitive/oversensitive, narcissistic, self-oriented thin-skinned emperors* endowed with *an almost belligerent sense of entitlement* [2] and living in *a culture in which everyone must think twice before speaking up, lest they face charges of insensitivity, aggression, or worse* [4]. The terms *sensitivity, intolerance* and *entitlement* seem to be snowflakes’ key features and persistently recur in the discourse.

Sensitivity, for example, is referred to in the comment where the young are called *wussies with a serious problem of entitlement and instant gratification*, a natural result of the *wussification of the World* [2: reagangs]; *the lack of gratitude in the young is engendered by the liberal parenting which produces ‘snowflake’ vulnerability* [2: Teacher]; *There is a ‘Generation Snowflake’ who are feeble, neurotic and self-obsessed – the Selfie Generation, the ‘My Parents Never Said No’ Generation* [5: SpangleJ]. Other lexemes used to talk about excessive emotionality of snowflakes are *whingers* and *moaners*.

Interestingly, some commentators point out that the term *snowflake* is not new:

(7) mattutes: *This has been a mild insult for decades. 2016 doesn’t own it.* [5]

Others, however, claim that *snowflake* for ‘a hypersensitive and vulnerable and person’ is a recent coinage for an old

concept that used to be verbalized with the help of *sensitive flower* [5: georges1], *poor little mite* [5: WinstonTheChair], *big girls blouse* [5: ronnyw].

Intolerance to different opinions is the second feature that defines a *snowflake* as a psychotype and it is verbalized in a number of ways:

(8) Tamar123: *Bigoted purveyors of hate of anyone not adhering to their world view would be a more accurate insult. Snowflake gives the impression of harmlessness which they are anything but.* [5]

Generally speaking, any generation gap arises from unwillingness of different age groups to acknowledge each other's viewpoints, yet Western 'culture...was (and still is) becoming more politically polarized. Republicans and Democrats have never particularly liked each other, but survey data going back to the 1970s show that on average, their mutual dislike used to be surprisingly mild. Negative feelings have grown steadily stronger, however, particularly since the early 2000s. (...)A recent study shows that implicit or unconscious biases are now at least as strong across political parties as they are across races' [4].

Generational divide nowadays lies not only in supporting different ideologies but also in using different media. The peculiarity of modern social networks is to enable people not only to exchange ideas but also to form groups. Generation Y, these first true "social-media natives", are different from members of previous generations in how they go about sharing their moral judgments and supporting one another in moral campaigns and conflicts: young people today are engaged with one another, with news stories, and with pro-social endeavors to a greater degree than when the dominant technology was television [5]. Communication in social networks encourages intolerance: social media makes it extraordinarily easy to join crusades, express solidarity and outrage, and shun traitors [5]. In addition, though full of diverse information, the Internet helps every user to filter information input and shields from differently-minded people, which blinds to alternative perspectives. And, naturally, feeds self-righteousness and intolerance.

Thus, intolerance is expressed towards people with different political preferences, which leads to a paradox: both leftist and rightist parties use *snowflake* as an insult to label each other and to accuse the political opponents of intolerance, i.e. of being sensitive, extremely opinionated and never ready to compromise:

(9) Mandrake: *Such hypersensitivity to opposing views is just what the Marxist Left wants, and has achieved – not just speech control, but now thought control.* [2]

At the same time, paradoxically, conservative Trump, who campaigns against *snowflake*-like behavior and worldview, is *the biggest 'snowflake' out there* because *there's nobody as thin-skinned or hypersensitive as him* [5: Botham77], *Trump...is the thinnest-skinned person ever to get elected President...if they try to snark about 'safe spaces', I point out that Trump called for theatres to be safe spaces* [5: BlueJam]. In doing so, Trump is just like right-wing Brexiteers who *want to turn the UK into one huge safe space away from ideas they don't like...* [5: Ruben Richardson]. Cf.:

(10) RayGillGumm: *...right-wing blowhards... 're the biggest snowflakes going, crying because Emily Thornberry posted a picture of a flag, spitting their dummies because Top Gear presenters drove a car near a monument. "Why can't we say Christmas anymore?", they wail, to the consternation of nobody, as nobody cares if they say Christmas*

or not. It's a non-stop whirlwind of manufactured offence, ginned up by the Mail and other grievance-peddlers...and then they have the temerity to accuse others of being precious! [5]

(The material contains only one comment that claims the political divide actually is geographically determined: *...the real snowflakes are the Middle Englanders and the people in the Deep South who vote for Brexit/Trump out of spite because those nasty liberals called them few names* [5: geniusofmzart])

The sense of **entitlement**, sometimes referred to as *e-word*, is the third typical feature of *snowflakes* as a psychotype and it is where the age difference is brought to the fore the most. For example, the ironic suggestion of a young reader that the older generation should give up some of their material possession for the sake of younger people (*Perhaps some of you old folks would be happy to give up your homes so that some poor young folk can finally afford their own home in which to spread their wings?* [2: Helen T]) builds up the 'old vs young' opposition. The 'old folks' react unambiguously and do not hesitate to diagnose such expectations as *the problem of entitlement and instant gratification*:

(11) PetaJ: *Many of those 'old folks' were 'poor young folk' once, also struggling to afford their own home. The difference is...the vast majority of them didn't have the problem of entitlement and instant gratification.* [2]

(12) Sara Snow: *While I agree that housing prices have skyrocketed and good jobs have become scarcer, Snowflakes don't help themselves by blowing their money on bling, tattoos, piercings, designer everything, unnecessarily state-of-the-art tech, clubbing, and eating out. There's a serious problem with entitlement and instant gratification.* [2]

(13) grammaob: *Sorry, young folks it took me too much work for too many years to give away what I have left.* [2]

Both the sense of entitlement and expectations of instant gratification stem from *special snowflakes'* immaturity, which is related, in its turn, to hypersensitivity:

(14) MuuPuklip: *Er... Psychobabble nonsense. That and it sounds like a pre-teen boy talking about making a den in the woods, not an adult able to function in the adult world. Which encapsulates nicely the whole thing about special snowflakes. To put in bluntly, you don't get to be two year old forever.* [5 MuuPuklip]

Overall, the study of post-article discussions reveal a striking difference between older people's worldviews and expectations and those of younger generation: Gen Y accuses their parents and grandparents of insensitivity and taking over all resources, while the older generations believe the young are just lazy and irresponsible:

(15) vammyp: *...most of the 'snowflake' type only attend protests to get out for the afternoon, or post a snap on Instagram with a right-on hashtag for a handful of likes though in fact the average 'snowflake' has considerably better prospects than the people they claim to speak for.* [5]

In other words, older people are sarcastic about *snowflakes'* childish assumption that *they alone are important and that their prime purpose in life is to 'follow their dreams'* regardless of the rights and entitlements of others [2: Teacher].

Being desperately out of touch with reality [19: Edwin Manning] is allegedly the *snowflakes'* hallmark which determines their career choice no less than their lifestyle. Many authors remark that Generation Y are brought up in such a way that will inevitably lead to a catastrophe when they face reality:

(16) *They have been told by their parents and their teachers that they can have it all. Go and get a media studies degree Tarquin, yes Florian you can become a criminologist, just like those nice people on television, but he's not told that the police service has been cut to the bone and that criminologists are being laid off. (...) And what about young Isabella? She'd love to do singing and dancing. Mummy and Daddy support her so much and think she's tremendous on stage, on Facebook and in school plays. (...) Mrs May's government needs to tell the snowflake generation that their degrees in media, film studies and singing and dancing are a waste of time, they're extra-curricular activities and a waste of taxpayers' money... Those that voted for Brexit are on brickbuilding courses, NVQs or trying desperately to get a nursing or midwifery course* [1].

However, some readers rightly note that *snowflake* has no other function in debates and no other meaning but that of negative labeling one's opponent. The intensity of pejorative connotations is felt differently by speakers and range from a friendly expression of mockery to an insult that equals the offensive and unacceptable in Western societies terms *racist* and *fascist*:

(17) OnionMuffin: *It's just a family friendly, easily printable way of shutting someone down. Also, it's just another word that gets learnt and then used with abandon by people with no original thoughts, like the terms 'remoaners' and 'woolly liberal' and 'loonie lefty'*. [5]

(18) Ruben Richardson: *Just as saying somebody is racist 'shuts down debate' so does calling those on the left snowflakes. Literally everything that the right claim to hate about the left they do themselves. Left wing media always attacks*

white men? Right wing media always attacks muslims. Left wingers want westerners to respect other cultures (head-dress) to not cause offence? Right wingers want everyone to wear a poppy so not to cause offence. Both sides are mirrors of each other its just the reasons behind the stances that should be judged. [5]

(19) peppermintish: *People get offended by being called racist think it is then legitimate to vote for fascists.* [5]

The manipulative potential of any social categorization, of which *snowflake* is a case, is summed up by one of the readers with a well-know aphorism:

(20) BennCarey: *Divide and rule. The oldest and most successful form of control.* [5]

Conclusion. The analysis of online publications and readers' comments exposes a social divide that materialized in the results of the UK referendum and the US presidential election in 2016. The vocabulary used by the opponents ranges from neutral coinages to anthroponyms heavily loaded with negative connotations, *snowflake* being so frequent that it has become the word of the year. *Snowflake* is used to denote Generation Y and opposes it to older generations (baby boomers and Generation X). Yet, *snowflake* (or *special snowflake*) conveys negative connotations and has come to mean a psychological type, with sensitivity, intolerance, sense of entitlement and immaturity being the dominant traits. The evaluative component is so strong that the opponents end up being stuck in a circular argument: critical elderly are accused of hypersensitivity and intolerance to young people's views. As a result, *snowflake* loses its denotative meaning and preserves only connotations, turning into a pejorative label used to discredit the opponent.

REFERENCES

1. Atkinson, Janice. Grief-stricken Post-Brexit Snowflake None-sense [e. source] http://www.huffingtonpost.co.uk/janice-atkinson/grief-stricken-post-brexi_b_11068390.html
2. Fox, Claire. Generation Snowflake: How we train our kids to be censorious cry-babies [e. source] <http://www.spectator.co.uk/2016/06/generation-snowflake-how-we-train-our-kids-to-be-censorious-cry-babies/>
3. Fox, Claire. I Find It Offensive!-L.: Biteback Publishing, 2017.-179p.
4. Lukianoff Greg, Haidt Jonathan. The Coddling of the American Mind [e. source] <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/09/the-coddling-of-the-american-mind/399356/#article-comments>
5. Nicholson, Rebecca. 'Poor little snowflake' – the defining insult of 2016. [e. source] <https://www.theguardian.com/science/2016/nov/28/snowflake-insult-disdain-young-people>
6. Steinmetz, Katy. What the words used to describe Clinton and Trump supporters really mean [e. source] <http://time.com/4561601/media-trump-clinton-supporters/>
7. Stolworthy, Jacob. Collins Dictionary's 10 words of the year, from 'Brexit' and 'snowflake generation' to 'JOMO'. [e. source] <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/news/collins-dictionary-10-word-of-the-year-from-brexit-and-snowflake-generation-to-jomo-a7395121.html>
8. Strauss W., Howe N. Generations. The History of American Future, 1584 to 2069. – N.Y., L., Toronto: Harper Perennial, 1991. – 538p.
9. Trueman, Carl. Understanding Generation Snowflake: 'I find that offensive!' [e. source] <http://www.thepublicdiscourse.com/2016/09/17436/>
10. Urban Dictionary [e. source] <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=special%20snowflake>

Семантика лексемы *snowflake* в британском и американском публичном дискурсе после Брексита и президентских выборов 2016 года

И. А. Алексеева

Аннотация. Исследование Интернет-публикаций и последующих комментариев читателей, посвященных так называемому Брекситу и президентских выборов в США 2016-го года выявило использование лексемы *snowflake* для обозначения поколения Y и, следовательно, вербализацию межпоколенческого конфликта. Денотативное ядро дополняется значением «психологический тип, характеризующийся гиперчувствительностью, нетерпимостью и ощущением права на благополучие», что наделяет лексему негативными коннотациями, которые в дискуссии вытесняют денотативное значение, превращая слово *snowflake* в пренебрежительный ярлык.

Ключевые слова: лексема, семантика, денотативное значение, коннотация, метафора, поколение *snowflake*.

Функційно-семантичні особливості часток в імперативних висловленнях

К. О. Бортун

Донецький національний університет імені Василя Стуса
Corresponding author. E-mail: k.bortun@gmail.com

Paper received 16.09.17; Accepted for publication 25.09.17.

Анотація. У статті розглянуто питання функціонування часток в імперативних висловленнях. Зроблено такі висновки: загальна імперативна семантика може модифікуватися різними частками. Виокремлено основні функції часток в імперативному висловленні, зокрема такі, що: 1) виражають вірогідність, сумнів, припущення; 2) вказують на те, що сказане повністю відповідає дійсності; 3) виражають наказ, прохання, пораду та заклик; 4) виділяють окремі слова в реченні, до якого вони відносяться; 5) підсилюють наказ, прохання, пораду та заклик. Визначили, що кожна окремо взята частка надає імперативу додаткового значеннєвого відтінку та емоційно-експресивного забарвлення.

Ключові слова: функційна одиниця, частка, імператив, ситуація спілкування, категорійний клас слів.

Серед службових слів наявний такий клас, що виражає відношення до самої комунікації. З цим класом пов'язується виділення того факту в повідомленні, який мовець робить провідним чи за допомогою якого видозмінюється граматична форма слова з метою видозмінити зміст висловлення. Таким класом слів є частки, які виділяють або усі повідомлення, або якийсь його компонент [8, с. 257].

Т. Матулевська зазначає, що частки через особливості свого значення тривалий час не були предметом дослідження лінгвістів. Однак на сьогодні можна констатувати посилену увагу до цього класу слів і появу методів їхнього опису. Дослідниця зазначає, що частки як особлива лексико-граматична категорія відіграють у мові важливу роль. І це не випадково, оскільки вони перебувають на першому плані в процесі комунікації [9, с.47].

Для сучасного етапу розвитку української граматики характерним є поширення комунікативного підходу в лінгвістичних дослідженнях, в основі якого є орієнтація на екстралінгвальні чинники людського спілкування, де роль часток є першочерговою, зокрема при вираженні волевиявлення до слухача, що знаходить своє відображення в розробці проблеми комунікативної спрямованості [3, с.27]. Саме тому *актуальність роботи* вбачаємо у визначенні семантичного потенціалу часток у імперативних висловленнях.

Імперативні висловлення, зокрема їхні експресивні смислові відтінки, досліджували у своїх працях В. Виноградов, І. Вихованець, М. Вінтонів, О. Володін, К. Городенська, А. Загнітко, О. Ісаченко, В. Храковський, Д. Штелінг та ін.

Ця експресивність яскраво проявляється у висловленнях за допомогою часток, зокрема в тих, де основним засобом вираження виступає імператив (форми наказового способу дієслова), того способу, який відзначається емоційністю, ефективністю своїх граматичних значень, у якому експресивні смислові відтінки панують над абстрактними, інтелектуальними значеннями [13, с. 168].

Метою аналізу виступає визначення функційно-семантичних особливостей часток у імперативних висловленнях. Заявлена мета зумовлює необхідність розв'язання таких завдань: 1) визначити погляди лінгвістів на проблему визначення частки; 2) виявити класифікаційні різновиди часток; 3) встановити семантику та основні функції часток у імперативних висловленнях.

Відомо, що частки несуть на собі увесь максимум комунікативного (на відміну від номінативного) пласту висловлення. Вони передають відношення до ситуації, відношення елементів тексту один до одного, відношення мовців і відношення мовця до тієї системи «загально-го фонду знань», яка об'єднує адресанта і адресата (ад-

ресатів). Це слова максимально відповідальні за успіх спілкування. І при цьому саме ці слова мають максимально «розмиту семантику» і практично не перекладаються. Це пояснюється тим, що вони суперсегментні по своїй суті та описати їх дуже складно [10, с. 14].

У вузькому витлумаченні вживають термін «частка», визначаючи, як «неповнозначні слова, які виконують модальну роль у складі слова або речення» [7, с.501]. В енциклопедії «Українська мова» І. Вихованець зазначає «незмінне службове слово, яке надає реченням або членам речення додаткових значеннєвих відтінків, а також бере участі у творенні дієслівних форм граматичної категорій способу». Водночас вказує, що термін «частка» вперше було використано в «Українському правописі» (проект для ознайомлення) у 1926 році [2, с. 789].

А. Загнітко у праці «Функційно-лексикографічна граMATика службовості» наголошує на тому, що «частини кваліфікація часток (власне-часток і часток-висловлень) ґрунтується на відповідних диференційних ознаках», зокрема: 1) дискурсивно-системотвірна функція; 2) ситуативно-дискурсивна виявленість [5, с. 11].

М. Леонова вказує на ще одну ключову ознаку частки – їм не властивий полісемантизм, оскільки частки лише уточнюють повідомлення усього висловлення чи його компонента. Лиш частка *не* має багато значень [8, с. 259].

Л. Коломієць зазначає, що частки не мають лексичного значення, проте, на відміну від прийменників та сполучників, не служать засобом вираження синтаксичних відношень, а вживаються для надання слову або реченню певних семантичних або граматичних значень.

До класу часток дослідниця зараховує слова (а іноді компоненти слів), різні щодо своєї структури і функційно-семантичних особливостей.

За функційно-семантичними ознаками поділяє частки, на такі, що:

1.) оформлюють певний комунікативний тип речення (*що, що за, який, як*);

2.) виражають ставлення мовця до змісту усього речення (*мов, немов, ніби, наче* і под.);

3.) виділяють за змістом один із компонентів речення (*-но, -то, же, ж саме* і под.);

4.) вживаються для вираження морфологічно оформленого модального значення (*хай, нехай би*);

5.) виступають у ролі структурних компонентів слів (*аби-, ані-, не-, ні-, -будь, будь-як, небудь-, казна-, хтозна-* і под.).

Перші три групи часток, різних за функційно-семантичним значенням, є структурно однорідними: це все фразові частки. Четверта група містить у собі формотворчі частки, а п'ята – словотворчі [7, с. 501].

А. Загнітко наголошує, що функційні особливості часток ґрунтуються на її кваліфікаційних вимірах парадигматики, розмежуванні різного навантаження у внутрішньореченнєвій/ внутрішньотекстовій, дискурсивній структурах, закономірностях імплантації часток у структурування синтаксеми, словосполучення, речення і тексту [6, с. 263].

Але частки не лише співвідносяться з дійсністю і не лише повідомляють додаткове змістове навантаження, але також є компонентом того висловлення, до якого належить частка. Структура цього середовища в переважній більшості визначає функційну семантику частки, яка не має власної лексичної семантики. Наприклад, зі зміною форми дієслова змінюється семантика з часткою *ось* [10, с. 30], напр.: «: *Ось візьму і скажу – Ось і сказав! – Ось узяв та й сказав – Ось взяти та сказати; «А ось ви згадайте мої слова через 20 років!» Не таким уже й наївним виявився цей діалог.» («Український тиждень», № 50 (422) 18.-24.12.2015, с. 29); «Ну ти даси, Петре! Яскравими можуть бути день, місяць, букет квітів. Але письменник-романтик... Нонсенс! Зробімо ось так... «Талановитий романтик»... Неси відповідальному!» (с.45, «Журналіст України», №2, 2015).*

Саме тому однією з особливостей українського імператива є його тісний зв'язок із частками. Ця лексико-граматична категорія не тільки забезпечує структурну достатність наказових форм (*хай(нехай) пише, ідуть*), а й посилює їх стилістичну виразність, надає їм різних модально-експресивних відтінків, впливає на їх волонтеривну семантику, тобто модифікує загальне категорійне значення імператива (пряме волевиявлення мовця відносно виконання названої ним дії) [13, с. 168].

Функцію модифікаторів значення імператива¹ можуть виконувати частки *НУ, АНУ, ТА, -БО, -НО, НАВІТЬ, ЛИШЬ, ЛИШЕ (ЛИШЕНЬ), ТІЛЬКИ, І, ТАК, Ж(ЖЕ), ХАЙ, НЕХАЙ, НА, ДАВАЙ(ДАВАЙТЕ, ДАВАЙМО).*

Частка НУ. Частка *ну* надає імперативу відтінку посиленого спонування до дії. Використовується частка *ну* при спонуванні до вже відомої, раніше названої мовцем або зрозумілої із ситуації дії, яку адресат не має наміру виконувати. Імперативним конструкціям із загальним значенням наказу частка *ну* надає категоричного звучання з відтінком поради, напр.: «–Мені не треба нічого... Нам усе дають!.. – То я знаю, що вам усе дають... Але це тобі хочу купити я! Щоб ти мав щось і від мене!.. Візьми собі шоколадку! Ну!..» («Країна», 1 гр. 2016 №46 (349), с.9).

Висловлюючи пораду, мовець використовує частку *ну* в тих ситуаціях, коли адресат вагається приступати до виконання відомої йому дії. У таких висловлюваннях частка *ну* надає імперативу значення спонування до дії із заохоченням, напр.: – *А чи така ваша остання воля? – Така. – Ну, підпишіть!* («Журналіст України», №2, 2015, с. 48).

¹ У цій роботі ми виділяємо чотири основні варіантні значення імператива: *наказ* (імператив із семантичним елементом “мовець вимагає, щоб адресат виконував дію”); *прохання* (імператив із семантичним елементом “мовець хоче, щоб адресат виконував дію”); *порада* (імператив із семантичним елементом “мовець вважає доцільним, щоб адресат виконував дію”), заклик (імператив із семантичним елементом “мовець спонукає адресата до виконання дії”).

Л. Коломієць зазначає, що односкладові частки, які займають постійне місце відносно повнозначних слів, можуть приймати на себе наголос. Зокрема, фразовий наголос падає на частку *ну*, що вживається при дієсловах недоконаного виду у формі інфінітива, напр.: «*Ну як можна заборонити людині кудись їхати?*» («Експрес», 1-8 грудня, 2015, с. 24). Водночас частка *ну* наголошується також тоді, коли вона виступає еквівалентом наказового способу [7, с. 513]., напр.: «*Ну ти даси, Петре! Яскравими можуть бути день, місяць, букет квітів. Але письменник-романтик... Нонсенс! Зробімо ось так... «Талановитий романтик»... Неси відповідальному!* («Журналіст України», №2, 2015, с.45).

Частка АНУ. Імперативні форми можуть модифікуватися часткою *ану*. Незважаючи на те, що частка *ану* є близькою за звучанням до частки *ну*, вони не є варіантними. Функціонально-комунікативне навантаження цих часток різне.

Як уже зазначалося, частка *ну* модифікує ті висловлювання, в яких виражається спонування до дії вже названої мовцем або зрозумілої із конситуації. Частка *ану* використовується мовцем при спонуванні до дії, яка, як правило, адресату ще не відома. Частка *ану* використовується тільки при вираженні наказу, в той час, як частка *ну* функціонує у всіх основних типах спонукальних висловлювань, виражених імперативом (наказ, просьба, порада).

Частка *ану* надає імперативній конструкції відтінку несподіванки і невимушеності, вказуючи на близькі стосунки учасників комунікативного акту або на намір мовця створити атмосферу таких стосунків. Мовець використовує частку *ану* мовцем з метою спонування до негайного виконання дії, але в пом'якшеній, заохочувальній формі [13, с. 169], напр.: «*Батьки дівчини відказували: «Слів цих ми не чуємося, а щоб ви нічого погано про нас не подумали, то давайте ми вас пов'яжемо. Ану, дочко, неси, що ти там надбала. Вона в нас не ленива, рано вставала, їсти давала, гарних рушників надбала.» («Країна», 1 гр. 2016 №46 (349), с. 46).*

Частка ТА. У ситуаціях ухилення від виконання відомої адресату дії виконується частка *та*. При вираженні наказу частка *та* вносить у значення імператива відтінки емоційності, яка викликана незадоволенням мовця щодо невиконання відомої вже адресату дії. Просьба, виражена імперативною конструкцією, до складу якої входить частка *та*, звучить як вимога, що наближає просьбу до наказу, напр.: «*Може, це звучатиме цинічно, та спробуйте заперечити: що більший вплив на окупованій території автохтонного населення, то менший він у тих, котрі «панасхалі» – ностальгентів «спільного простору», пенсіонерів ВМФ СРСР, а також «башимаків» та інших бандитів, які міцно зрослися з колоніальною адміністрацією. Кримські татари – наші історичні союзники, у нас спільні інтереси не лише в протидії агресорові, а й у розбудові держави, яка нарешті базуватиметься на принципах права та справедливості.» (23.03.2017 «Український тиждень» <http://tyzhden.ua/Columns/50/187732>).*

При висловлюванні поради частку *та* мовець використовує в тих ситуаціях, коли адресат хоче виконати певну дію, але не наважується. Частка *та* надає імперативу значення заохочення, підбадьорювання, напр.: «*Взяв сокиру, підбіг, вирубає три кілки, а четвертого підходящого ніяк не знайду, бо вже смеркає і сосонки біля мене все якісь криві і низькі. – Та рубає який-небудь, чую*

раптом над собою голос і, підвівши голову, бачу командира взводу.» (29.01.2017 «Український тиждень» <http://tyzhden.ua/50/187657>).

Частки -БО, -НО. До складу імперативних конструкцій, які виражають наказ, може входити частка **-но**, яка приєднується безпосередньо до імператива. Помічено, що частка **-но** пом'якшує імператив і використовується, як правило, в ситуаціях спілкування, коли мовець і адресат між собою добре знайомі і спілкування є невимушеним, напр.: «**Зайди-но, Дмитре, до мене. Розкажеш, що нового у світі.**» («Український тиждень», № 41 (413) 16-22.10.2015, с. 9).

Використовується частка **-но** не тільки у ситуаціях дійсної невимушеної атмосфери спілкування, але й з метою створення такої атмосфери при вираженні імперативом наказу з відтінком пом'якшення, напр.: «**Говорять, що якщо побачив Париж, то можна вже й вмирати. Та що я толком угледів з того автобуса? Повези-но мене на площу Пігаль, там, я чув, збирається купа повій, а по периметру секс-шоп на секс-шопі. Хочу на старості літ хоч раз подивитися на таке!**» (Журналіст України №1 2017, с. 46).

Функційно-комунікативні ознаки частки **-бо** збігаються з функціонально-комунікативними ознаками частки **-но** (використовуються у ситуаціях невимушеного спілкування з метою пом'якшення спонукального, вираженого імперативом). Частка **-бо** використовується при вираженні імперативом просьби, в той час як частка **-но** – наказу [13, с. 170], напр.: «**Я не знуцаюсь: мені весело на душі. Повеселішай-бо й ти, доробляймо статтю та ходім додому...**» («Країна», 1 гр. 2016 №46 (349), с.9).

Частка **бо** виступає не тільки при дієсловах, а й при спонукальних частках (**ну-бо, давай-бо**), а також при інших словах, що виконують у реченні роль присудка, напр.: «**Ану-бо! Ану почнемо в купі!**» («Експрес», №92 (8979) 1-8.12.2016, с.11). При такому вживанні частка **бо** надає як окремим словам, так і цілому реченню емоційного забарвлення [7, с. 509].

Частки НАВІТЬ, ЛИШ, ЛИШЕ (ЛИШЕНЬ), ТІЛЬКИ. Видільні частки **тільки, лиш, лише (лишень)** та інші служать для логічного виділення окремого слова в реченні, до якого вони відносяться. З допомогою частки **тільки**, а також її синонімів **лише, лиш** і усно-розмовне **лишень**, вживаючись з дієсловами у формі наказового способу, мають значення близьке до спонукального [7, с. 509], напр.: «**Багато хто навіть не ходив на судові засідання, бо не вірять, що в нашій країні можна чогось добитися. А ось такий настирний... Тільки не робіть з мене героя, я просто виконував свою роботу...**», – каже страждальний на Майдані фотограф Олександр Тимошен.» («Журналіст України» №3 2016, с.19).

Частка І. Для підсилення значення імператива, який виражає пораду не виконувати дію, може використовуватись частка **і**. При заперечному імперативі частка **і** використовується в тих ситуаціях, коли мовець має на меті переконати адресата в тому, що дія, яку він виконує, є недоцільною і безрезультатною, напр.: «**Є «іменний» блок у парламенті, який пропрезидентською партією назвати складно: різні групи відкрито ворогують між собою, а єврооптимісти, наприклад, прямо критикують Порошенка та його курс. Є земляк прем'єр-міністр, політичні амбіції якого стають виразнішими й окрему думку якого чути дедалі частіше. Уряд коаліційний, що тут і казати. Є західні партнери, які втомили-**

ся спостерігати за «початком реформ» і ніяк не можуть побачити їх у дії. Є невдоволена вулиця, а на ній радикали, які то залізницю заблокують, то російські банки, – і спробуй із ними не рахуватись, не поліцейська ж держава, та й ініціативи цих вуличних «отаманів» неабиякі популярні в народі. Є аудит НАБУ, Рахункова палата, Центрвиборчком – усюди потрібні кадри, а от із ними, здається, не складається.» (23.03.2017 «Український тиждень» <http://tyzhden.ua/Columns/50/188256>).

Частка ТАК. Частку **так** використовують при вираженні імперативом поради, яка є висновком, підсумком попередніх роздумів мовця. Імперативу частка **так** надає відтінку поради із переконанням виконувати ту дію, яка на думку мовця, є найдоцільнішою, напр.: «**Востане з Рудницьким ми говорили саме після звістки про ті установчі збори. Зателефонував давньому знайомому на Покрову в 2014-му. Але не щоб поздоровити зі святом, а щоб запитати, як він докотився до такого життя. «Розумієш, нам тут теж не подобався Янукович, – виправдовувався той. – Те, що його зняли, добре. Але навіщо ви Порошенко вибрали?» Потім почалися розповіді про «жорстокість кївської хунти, яка бомбардує мирний Луганськ». «Ти не знаєш, що таке прокидатися вночі від реву «сушок», – казав Рудницький. «**Так повертайтесь до Тернополя. Вас там завжди приймуть**», – раджу. «Та ні, ліпше в Росію», – чи то жартома, чи то всерйоз сказав.»** (24.03.2017 «Український тиждень» <http://tyzhden.ua/Society/187723>).

Частка Ж (ЖЕ). При вираженні спонукування до дії імператив з часткою **ж(же)** використовують у тих комунікативних ситуаціях, коли названа дія вже відома адресату з попереднього контексту або є зрозумілою із самої ситуації. Використовують частку **ж(же)** у ситуаціях очікування виконання дії, яку, на думку мовця, адресат знає, що має виконувати. Імператив у таких ситуаціях набуває відтінку нагадування адресату про очікувану дію. Використовують частку **ж(же)** тільки при вираженні наказу чи просьби, напр.: «**Але за два з половиною роки у звичаях гуманітарної європейської тусовки мало що змінилося. Всілякі там неурядові організації, чи то правозахисні, чи то академічні, куди ввевненіше почуваються, якщо не пристають на чийсь бік. Об'єктивність, данина інтелектуальній моді... Уже збився з ліку: мало не кожен іноземний журналіст або дослідник, у якого чи то я беру інтерв'ю, чи то він у мене, наприкінці спілкування промовляє майже пошепки, ніби випрошуючи відпущення гріхів: «Але **жс визнайте**, що в усьому цьому є ознаки громадянської війни.»** («Український тиждень» <http://tyzhden.ua/Magazine/483>).

Частка **ж (же)**, яка не займає постпозитивного місця відносно імператива, впливає на його значення лише опосередковано. Так, наприклад, займаючи постпозитивне місце відносно присудка, частка **ж (же)** надає імперативу значення спонукування до дії, яку адресат може виконати за умови, якщо докладе додаткових зусиль. Використовуючи частку **ж (же)** після підмета, мовець вказує на те, що виконання дії залежить тільки від адресата [7, с. 512], напр.: «**... Задаю голос матері: «Петре, ти **жс** будь мені молодцем!**»» («Журналіст України», №2, 2015, с.40).

Частка **же (жс)** може мати такі значення: 1) ототожнювальне; 2) протиставне; 3) підсумково-результативне. Зокрема, ототожнювальне значення має тенденцію склеюватися з прислівними показниками часу, місця, створюючи підкреслене ототожнення – «саме так, і не інакше».

Частка *же(ж)* не вносить ніяких додаткових семантичних відтінків у значенні тих слів, з якими вона поєднується. Вона вживається тільки для логічного виділення того слова, з яким поєднується за змістом та інтонаційно [7, с. 509], напр.: «*Линь же, спів, світами.*» («Журналіст України», №9, 2016, с.40).

Частки ХАЙ, НЕХАЙ. Частки *хай, нехай*, входячи до складу аналітичних форм наказового способу, оформлюють окличні речення, що вживаються як заклики або побажання, напр.: *Хай живе мир між народами!*

Частки *хай, нехай* утворюють аналітичну форму дієслова, яка виражає наказ виконати якусь дію або спонукає до певної дії [11, с. 309], напр.: «*Україна пишається Вами – великим Поетом епохи, чиє ім'я стало символом національної честі та гідності. Нехай Ваше величне слово – слово любові, надії, свободи – і надалі веде нас шляхетними шляхами.*» (П. Порошенко) (19.03.2017 <http://www.president.gov.ua/news/prezident-privitav-z-dnem-narodzhennya-ukrayinsku-poetesu-li-40454>).

Частка НА. До часток зі спонукальним відтінком належать і частка *на (нате)*, що у розмовній мові вживається замість дієслова *візьми* у формі наказового способу [7, с.509], напр.: «*А пресловуті білі «камази»! «Гуманітарні» конвої. Така «гуманітарна» схожа на вишукане садистське гвалтування: не просиш, не хочеш, а все одно – на тобі, отримай задоволення!*» (с.30, «Журналіст України», №3 (394), 2015).

Частка ДАВАЙ (ДАВАЙТЕ, ДАВАЙМО). Значення імператива може передавати частка *давай (давайте, даваймо)* у поєднанні з інфінітивом, який і містить наказову семантику, що передають значення заохочення, запрошення та поради у категоричній формі [8, с.192], напр.: «*Тоді давайте говорити по суті цього фактажу – який із фактів ви оспорюєте (що саме там не відповідає дійсності?) і процитуйте з цього матеріалу «нашу думку», якщо ви вважаєте, що ми її деє висловили.*» (с.26, «Журналіст України», №4 (395), 2015).

Частка ДАЙ (ДАЙТЕ, ДАЙМО). В. Омеляненко у праці «Сполучки модально-вольових часток з інфінітивом у реалізації інтенсивності волевиявлення» зазначає, що сполучки *дай (дайте, даймо)* + інфінітив недоконаного виду ідентифікує спонукування як настійне прохання, вимогу, а *дай (дайте, даймо)* + інфінітив доконаного виду як прохання [11, с.84], напр.: «*Пам'ятаймо нашу історію! Не даймо приватизувати її чужинцям!*» (с.40, «Журналіст України», №4 (395), 2015).

У граматиці межі часток і вигуків, часток і сполучників можуть стиратися, але різниця між ними полягає в тому, що вигуки виражають різні почуття, емоції, а частки лише надають певного емоційного відтінку словам або речен-

ню. Таку транспозицію² можна прослідкувати на прикладі частки *ой, ну* (з вигука), *і* (зі сполучника) напр.: «*Ой же знайомий, а не впізнаю.*»; «*Ой, виріжуть нам виноградники.*» У першому випадку частка *ой* надає певного емоційного відтінку слову, у другому вигук *ой* виражає тривогу, застереження, тобто емоційний стан [7, с. 512].

Досить важливе питання підіймає Т. Ніколаєва. Це стосується експресивності часток, дослідниця розмірковує, чи безпосередньо частки роблять висловлення експресивними. Подібне питання могло виникнути на основі кореляції таких феноменів: 1) експресивності та розмовності; 2) розмовності та гучності, виразності; 3) розмовності та великої кількості, дійсно різноманітної в живій мові. Авторка цікавить, чи лише одні частки роблять її більш виразною, при цьому подає експресивні приклади: *Ну й що? І пішла, а тобі що? Ну люди? Так лягайте ж ви! Так і злякалися тебе; Ось так ліс!* тощо. У підсумку вона зазначає, що подібні висловлення у переважній більшості своїй клішировані, і увесь їх склад працює на вираження емоцій [10, с.78].

Ця думка видається нам слушною, оскільки частки не мають лексичного значення, проте, на відміну від прийменників та сполучників, не служать засобом вираження синтаксичних відношень, а вживаються для надання слову або реченню певних семантичних значень.

Щодо функційно-семантичних особливостей часток, то можна виділити такі різновиди:

* виражають вірогідність, сумнів, припущення (*ну, ой, ану*);

* вказують на те, що сказане повністю відповідає дійсності (*так*);

* виражають наказ, прохання, пораду та заклик (*на, ну, ану, -бо, -но*);

* виділяють окремі слова в реченні, до якого вони відносяться (*навіть, тільки, лиш, лише (лишень), ж(же), вже(уже)*);

* підсилюють наказ, прохання, пораду та заклик (*і*) [7, с 502].

Отже, імперативне значення може модифікуватися різними частками, які надають висловленню додаткового значеннєвого відтінку та емоційно-експресивного забарвлення. Частки допомагають комуніканту збільшити позитивну результативність акту волевиявлення, який реалізується за допомогою імператива. Подані в статті положення, на наш погляд, перспективні для подальшого вивчення цієї проблеми. Можливості та перспективи для розвідок у цій граматичній галузі створює актуальний для аналізу часток з урахуванням прагматичних зв'язків на різних рівнях організації мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Вихованець І.Р. Транспозиція// Українська мова: Енциклопедія/Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004.–С. 692.
- Вихованець І.Р. Частка // Українська мова: Енциклопедія/Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 789.
- Вінтонів М.О. Частки в ідіостилі Бориса Грінченка: функційно-семантичне вираження/ М. О. Вінтонів // Типологія та функції мовних одиниць. – Луцьк, 2016. № 2(6) С.27–32.
- Давиденко М. О. Частки української мови з погляду їх складу, функції та семантики : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 /М.О. Давиденко.– Одеський педагогічний ін-т ім. К.Д.Ушинського.– О., 1993.–162с.
- Даскалюк О. Семантико-стилістична роль імперативних речень у поезії Галини Тарасюк /О. Даскалюк. – Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Вип. 107: Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 169–173.
- Загнітко А.П. Функційно-лексикографічна граматики службовості//Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 24. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – С. 8–15.
- Загнітко А.П. Функційна типологія часток: лексикографічний аспект//Гнатюк І.С. (ред.) Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Зб. наук. праць.–К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – (Не все спливає рикою часу...)– С. 263, 265.

² «перехід слова з однієї частини мови до іншої або його використання у функції іншої частини мови» 1,с. 692 .

8. Коломієць Л.П. Частка/Сучасна українська літературна мова. Морфологія/За ред. І.К. Білодіда.-К.: Nauk. dumka, 1969.-С. 501-513.
9. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Морфологія: навчальний посібник / М.В. Леонова. – К.: Вища школа, 1983.– С. 257–259, 190, 192.
10. Матулевська Т. До питання статусу частки в сучасній лінгвістиці // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 27. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – С. 47–48.
11. Николаева Т.М. Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков) / Т.М. Николаева. – М.: Наука, 1985. – С. 3, 14, 30, 78, 115.
12. Омеляненко В. І. Сполуки модально-вольових часток з інфінітивом у реалізації інтенсивності волевиявлення // Наукові записки. Серія Філологія: Збірник наукових праць / За ред. Н. Л. Іваницької – Вип. 11. – Вінниця, 2009. – С. 79–84.
13. Русанівський В.М. Дієслово// Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 308–311.
14. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник/ І.І. Слинко, Н.В. Гуїванюк, М.Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
15. Хлигавка Г. Особливості функціонування часток в імперативних конструкціях: культурологічний аспект/ Г. Хлигавка – Вісник Львів. ун-ту: Серія філол. – 2004. – Вип. 34. Ч. I. – С. 168-170.
16. Храковский В.С. Семантика и типология императива: Русский императив/ В.С. Храковский, А. П. Володин. – Л.: Наука, Ленингр. отд., 1986. – 213 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. «Експрес». – <http://news.meta.ua/ua/metka>.
2. «Журналіст України». – <http://nsju.org>
3. «Країна». – <https://gazeta.ua/journal>.
4. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – <http://www.president.gov.ua>
5. «Український тиждень». – <http://tyzhden.ua/Magazine>.

REFERENCES

1. Vykhovanets I.R. Transpozycja / Ukrainska mova: Entsyklopediia / Redkol.: Rusanivskiy V. M. (spivholova), Taranenko O.O. (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in. – 2-he vyd., vypr. i dop. – K.: Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana, 2004. – S. 692.
2. Vykhovanets I.R. Chastka // Ukrainska mova: Entsyklopediia / Redkol.: Rusanivskiy V. M. (spivholova), Taranenko O.O. (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in. – 2-he vyd., vypr. i dop. – K.: Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana, 2004. – S. 789.
3. Vintoniv M.O. Chastky v idiosyli Borysa Hrincheka: funktsiino-semantychne vyrazhennia / M.O. Vintoniv // Typolohiia ta funktsii movnykh odynyt. – Lutsk, 2016. – № 2(6) S.27–32.
4. Davydenko M. O. Chastky ukrainskoi movy z pohliady yikh skladu, funktsiia semantyky : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.02 / M.O. Davydenko. – Odeskyi pedahohichnyi in-t im. K.D. Ushynskoho. – O., 1993. – 162s.
5. Daskaliuk O. Semantiko-stylistychna rol imperatyvnykh rechen u poezii Halyny Tarasiuk / O. Daskaliuk. – Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zb. nauk. prats. – Vyp. 107: Slovianska filolohiia. – Chernivtsi: Ruta, 2001. – S. 169–173.
6. Zahnitko A.P. Funktsiino-leksykohrafichna hramatyka sluzhbovosti // Lnhvistychni studii: Zb. nauk. prats. – Vyp. 24. – Donetsk: DonNU, 2012. – S. 8–15.
7. Zahnitko A.P. Funktsiina typolohiia chastok: leksykohrafichnyi aspekt // Hnatiuk I.S. (red.) Ukrainska leksykohrafiia v zahalnoslovianskomu konteksti: teoriia, praktyka, typolohiia. Zb. nauk. prats. – K.: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 2011. – (Ne vse splyva rikoiu chasu...) – S. 263, 265.
8. Kolomiiets L.I. Chastka // Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia / Za red. I. K. Bilodida. – K.: Nauk. dumka, 1969. – S. 501–513.
9. Leonova M.V. Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia: navchalnyi posibnyk / M.V. Leonova. – K.: Vyscha shkola, 1983. – S. 257–259, 190, 192.
10. Matulevska T. Do pytannia statusu chastyk v suchasni lnhvistytsi // Lnhvistychni studii: Zb. nauk. prats. – Vyp. 27. – Donetsk: DonNU, 2013. – S. 47–48.
11. Nikolaeva T.M. Funktsii chastits v vyiskazyvanii (na materiale slavyanskih yazykov) / T.M. Nikolaeva. – M.: Nauka, 1985. – S. 3, 14, 30, 78, 115.
12. Omelianenko V. I. Spoluky modalno-volovykh chastok z infinityvom u realizatsii intensyvnosti voleviavlennia / Naukovi zapysky. Serii Filolohiia: Zbimyk naukovykh prats / Za red. N. L. Ivanytskoi – Vyp. 11. – Vinnytsia, 2009. – S. 79–84.
13. Rusanivskiy V.M. Diieslovo // Bezpoiasko O.K., Horodenska K.H., Rusanivskiy V.M. Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia: pidruchnyk. – K.: Lybid, 1993. – S. 308–311.
14. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytannia: Navch. posibnyk / I.I. Slynko, N.V. Huivaniuk, M.F. Kobylanska. – K.: Vyscha shkola, 1994. – 670 s.
15. Khlypavka H. Osoblyvosti funktsionuvannia chastok v imperatyvnykh konstruktsiakh: kulturolohichni aspekt / H. Khlypavka. – Visnyk Lviv. un-tu: Serii filol. – 2004. – Vyp. 34. Ch. I. – S. 168–170.
16. Hrakovskiy V.S. Semantika i tipologiya imperativa: Russkiy Imperativ / V.S. Hrakovskiy, A.P. Volodin. – L.: Nauka, Leningr. otd., 1986. – 213 s.

ELECTRONIC RESOURCES

1. «Ekspres». – <http://news.meta.ua/ua/metka>.
2. «Zhurnalyst Ukrainy». – <http://nsju.org>
3. «Kraina». – <https://gazeta.ua/journal>.
4. Prezydent Ukrainy. Ofitsiine internet-predstavnytstvo. – <http://www.president.gov.ua>
5. «Ukrainskyi tyzhden». – <http://tyzhden.ua/Magazine>.

Functional and semantic peculiarities of particles in imperative statements

K. O. Bortun

Abstract. In the article the questions of functioning of the particles in the imperative statements. The following conclusions: the total of imperative semantics can be modified by different particles. The basic functions of the particles in the imperative statement, such as: 1) Express the probability, doubt, assumption; 2) indicate what is said is completely untrue; 3) Express an order, request, counsel and encouragement; 4) distinguish individual words in the sentence to which they refer; 5) increase the order, please, counsel and encouragement. Determined that each share provides the imperative for more meaning of tone and emotionally expressive colouring.

Keywords: functional unit, the imperative, the situation of communication, categorical class of words.

Функционально-семантические особенности частиц в императивных высказываниях

К. А. Бортун

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы функционирования частиц в императивных высказываниях. Сделаны следующие выводы: общая императивная семантика может модифицироваться различными частицами. Выделены основные функции частиц в императивном высказывании, в частности такие, которые: 1) выражают вероятность, сомнение, предположение; 2) указывают на то, что сказанное полностью соответствует действительности; 3) выражают приказ, просьбу, совет и призыв; 4) выделяют отдельные слова в предложении, к которому они относятся; 5) усиливают приказ, просьба, совет и призыв. Определили, что каждая отдельно взятая частица дает императиву дополнительный смысловой оттенок и эмоционально-экспрессивную окраску.

Ключевые слова: функциональная единица, частица, императив, ситуация общения, категориальный класс слов.

Наративний дискурс усних неказкових оповідань

Л. Давидюк

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

*Corresponding author. E-mail: kyslynka@gmail.com

Paper received 09.10.17; Accepted for publication 20.10.17.

Анотація. У статті представлено способи комунікативної організації народного досвіду. Вказано на основу для визначення типу наративної форми – епічну позицію оповідача. Зазначено, що в процесі художньо-історичного розвитку може відбуватися процес трансформації наративних структур та запропоновано його схему. Виділено наративні структури меморативної, хронікативної та фабулативної форм, у яких реалізується наративний дискурс усних неказкових оповідань.

Ключові слова: фольклорний наратив, наративний дискурс, форма нарації, меморат, хронікат, фабулат.

Вступ. Нині однією з найуживаніших методологій аналізу художніх творів стає наратологія. У зв'язку з розширенням поняття *наратив* та зміною напрямків його вивчення у прагматичну площину, об'єктом досліджень стають і усні оповідання. Однак чіткої методологічної інструментарій наратології для фольклористичних студій досі не вироблено. А фольклористичне поняття дискурсивної структури оповідання таки відмінне від літературознавчого, тому й потребує спеціального розгляду.

«У художньому дискурсі твору [літературного – Л. Д.] читач має справу з образом наратора, який набуває ознак актанта, тобто виступає в ролі організатора розповіді чи оповіді...» [10, с. 5]. Таким чином, основний напрям наратологічних розвідок у галузі літератури – дослідження наративних структур, моделей нарації, які реалізуються посередництвом наратора («той, хто розповідає в тексті» [11, с. 83]). Це вивчення способів «трансляції художньої інформації», що визначають тип спілкування автора та читача.

Усний наратив особливий вже тим, що автор і наратор (а інколи й персонаж) поєднуються в одній особі. Юлія Емер слушно акцентує на відмінності фольклорних і літературних текстів щодо відношення їх до дійсності та особливостей наратування [12]. Наративний дискурс фольклорних творів презентує способи структурування народного досвіду, що визначається насамперед епічною позицією творця-оповідача щодо комунікативно реалізованих подій.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Актуальна розвідка стосовно заявленої тематики – дослідження Катерини Єсипович «Фольклорний дискурс: принципи стратифікації, категоризації та комунікації» [2]. Автор досліджує соціокультурні чинники формування та комунікативний аспект категорії фольклорного дискурсу.

У фольклористичних розвідках, де застосовують методологічні принципи наратології, предметом досліджень переважно стають особливості наратування, тобто власне процес творення текстів. Адже у наукових інтенціях наратив постає «як продукт і як процес, об'єкт і акт, структура і структурація» [11, с. 73]. Будь-яке народне оповідання – це продукт наративної діяльності оповідача, тобто наратив і наратування – це два нероздільно пов'язані вектори характеристики фольклорного тексту.

Сучасні дослідники народної прози часто акцентують саме на комунікативному аспекті фольклорного тексту. Зокрема, Олена Івановська велику увагу при-

діляє автору твору, його особистісним (або індивідуалізованим) смислам у фольклоризованих текстах – авторській суб'єктності [4]. Дослідниця вважає наративність «наріжною функцією фольклорного тексту, з усіма сукупними його ознаками: суб'єктністю, семіотичністю, трансмісійністю» [3, с. 112]. Аліна Карбан також звертає увагу на співвідношення авторського й колективного в процесі творення народних оповідань [6]. Проте такий розгляд усних наративів, на нашу думку, лише частково презентує глибинну структуру цих текстів.

Розвідки Оксани Кузьменко вже спрямовані на висвітлення дещо інших наратологічних питань. Вона досліджує композицію народних неказкових наративів, їх структурні частини, зокрема, епізод як доміанту в побудові фольклорного тексту [7].

Незважаючи на все більш відчутну популярність наратологічних засобів аналізу фольклорних творів, досі не здійснено чіткого окреслення структурних принципів вербалізації народного досвіду, зокрема, неказкових наративів. Тому вважаємо необхідним дослідити організацію форм народних неказкових творів, що виявляє поєднання різних текстових структур: глибинної як збереження традиційних смислів і поверхневої як сюжетно-розповідної форми, що формально окреслюється жанром. Це й стає основною метою нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класифікацію форм трансмісії загальнокультурного досвіду свого часу запропонував шведський науковець Карл фон Сидов, основними з яких вважають меморати (як спогади зі власного життя, які фольклоризуються), хронікати (невеликі безсюжетні повідомлення з хронологічним поєднанням епізодів) і фабулати (сюжетно оформлені фабульні оповідання) [13]. На нашу думку, саме таке визначення груп народних наративів презентує наративний дискурс неказкових оповідань.

Думки вчених щодо усталеності формального вираження оповідної творчості неоднозначні. Наприклад, Степан Мишанич говорить про строгість форми та сюжетно-образної структури прозових наративів [9]. Аліна Карбан деякі елементи народних оповідань вважає формульними [5]. Водночас Георгій Левінтон дотримується іншого погляду. Вчений вважає, що в прозових текстах сюжет не залежить від жанру [8]. На думку Віктора Давидюка, фрагменти сюжеттики значно помітніше змінюються, аніж жанрові особливості творів, однак розвиток певних елементів тексту все

ж може призвести й до формальної трансформації [1, с. 14–30].

На наш погляд, форма нарації демонструє рівень співвідношення матеріалу до загального фольклорного контексту. Йдеться про традиційність сюжету, яка визначається рівнем типізації тексту та причетністю оповідача до зображуваних у ньому ситуацій, що демонструє водночас і віддаленість подій у часі стосовно моменту презентації.

Усний характер фольклорних наративів потребує особливого акценту на особі транслятора. Адже він є водночас і автором тексту (за «теорією Перрі-Лорда»), і носієм традиційних установок. Тому епічна позиція творця-оповідача стає основою для визначення наративної структури. Саме відношення транслятора до наратованого, зумовлене часопросторовою віддаленістю від комунікативно реалізованих подій, породжує різні рівні нарації, тобто способи представлення історії.

Форма мемората передбачає комунікативне відтворення життєвих моментів, які сталися з самим оповідачем або ж його близькими знайомими. До слова, тут теж існує неоднозначність. Дехто з дослідників вважає, що до меморатів варто зараховувати лише розповіді про особисто пережиті історії, інші ж притримуються погляду, що головною тут є вказівка на очевидця. Причому відношення оповідача до зображуваних історій зазвичай не віддаленіше третьої позиції (оповідач – учасник або свідок подій чи безпосередньо знайомий із учасником чи свідком, або ж очевидець подій – близький знайомий інформатора оповідача).

Отже, у мемораті представлено події, які відбулися відносно недавно, тому вони передані емоційно та зі збереженням деталей. Проте з часом спогади змінюються, у них залишаються найважливіші моменти, тобто презентований текст стає певною схемою, яка зберігає фактологізм історії та зображує події загалом подібних ситуацій. Згодом, коли цей же текст потрапляє до широкої аудиторії, засвоюється і переповідається, епічна позиція оповідача (за термінологією Віктора Давидюка) змінюється, події викладаються в хронологічному порядку без емоційного оформлення (оцінки як вираження емоцій причетності), часом зі штучною деталізацією. У таких випадках вже можемо говорити про форму хроніката. З віддаленої дистанції події особистого плану, які розгортаються на фоні суспільного поступу, згодом типізуються і стають загальнозначимими свідченнями минулого.

Що давніші події, то більше вони проходять шліфування часом, обростають домислами й оцінками слухачів, котрі згодом стають трансляторами, художньо довершуються, викристалізуючись у фабульний сюжет, і в такому вигляді отримують перспективу на тривале функціонування в традиції.

Таким способом, на нашу думку, може відбуватися процес трансформації наративного дискурсу. Проте це не означає, що кожен наратив проходить шлях розвитку від мемората до фабулата, а хронікат – це завжди проміжний етап. Так, деякі тексти частіше піддаються дифузії. Приміром, шлях від меморативної форми до хронікативної доволі невеликий: втрачаючи свідчення про очевидця та локалізацію наратованого, подія оформлюється по-новому.

Позбувшись цих найпереконливіших засобів для виконання основної функції неказкового наративу – установки на достовірність, хронікат будується з чіткою послідовністю та деталізацією викладу. Водночас без таких зредукованих особливостей мемората, часто твір не отримує розвитку й перестає існувати. Це стоєть, насамперед, свідчень про фантастичні явища (в уявленні транслятора), які згодом стають науково вмотивованими й на сьогодні інформативно доступні широкому загалу. Отож, на сучасному етапі функціонування оповідної традиції процеси трансформації більше спостерігаємо на змістовому рівні: змінюються авторські оцінки наратованого, актуальність мотивів тощо.

Структура фольклорних творів формувалася історично. Вказані процеси трансформації доволі тривалі в часі, тому безпосередньо спостерігати такі зміни практично неможливо. Нині народні наративи демонструють більш-менш стійке співвідношення змісту і форми.

Форма наратування свідчить про те, як довго існує матеріал в традиції. Найменш уніфікованою формою нарративів видаються меморати, оскільки в них найменша часопросторова віддаленість між процесом творення тексту та зображуваними подіями: вони відбуваються в теперішньому або недавньому часі. А також внутрішня епічна позиція транслятора передбачає найбільшу відповідальність за вірогідність наратованого. Для меморатів характерна початкова форма зародження сюжету або відкрита структура з можливістю сюжетного розвитку. Головним персонажем часто виступає оповідач або ж очевидець наратованого, тому головна увага приділена дії. Події в меморатах завжди локально прикріплені, що безпосередньо передбачає внутрішню епічну позицію.

До сьогодні вчені неодноразово доводили необхідність вивчення меморатів як частини оповідної творчості народу. Звичайно, неможливо зафіксувати й дослідити щоденні життєві історії, які реалізовані комунікативно. Степан Мишанич твердить, що уваги заслуговують ті з них, котрі «стають художньою творчістю, розрахованою на суспільне визнання» [9, с. 436]. Зазвичай фольклоризуються найбільш емоційно виразні ситуації, проте не унікальні у своїй одиничності, а навпаки – типові в повторюваності з різними суб'єктами. Це спогади, у яких вже узагальнюються певні закономірності дійсності.

Меморати стають своєрідним містком поєднання недавнього минулого з теперішнім, оскільки їх форма передбачає актуальність життєвих імпульсів у середовищі, в якому ці наративи породжені, і в тому, де функціонують (темпорально віддалено, адже цього потребує процес фольклоризації текстів).

За спостереженнями Степана Мишанича, активне функціонування хронікатів у оповідній традиції зумовлено їх значним суспільним резонансом [9, с. 438]. Адже ці наративи найбільш інформативні та перевірені часом.

Історії, представлені у формі хроніката, відбувалися порівняно давно, а тому зберігають загальнозначимі факти. Відтак хронікати не обов'язково локально прикріплені. Дійсність у таких наративах частково трансформована часом, проте загалом передана

об'єктивно та достовірно. Значна віддаленість подій від моменту їх презентації передбачає зовнішню епічну позицію наратора. Транслятор вже передає інформацію, засвоєну усним шляхом трансляції, й зовсім не причетний до наратованого. Відбувається послідовне представлення епізодів події, що характеризується відкритістю сюжетного оформлення. Такий спосіб організації дискурсу не передбачає чіткої характеристики персонажів. На нашу думку, хронікати найменш позначені авторською суб'єктивністю.

Найтриваліше життя в усній традиції мають фабулати. Описувані в них події відбувалися з давноминулому часі. Найдавніші з них, очевидно, зазнали чималих змін. Це простежуємо вже на рівні сприйняття їх трансляторами (що займають зовнішню епічну позицію): уявлення, які початково були реальністю для наших предків, можуть оцінюватися і правдоподібно, але часто вважаються вигаданими. Фабулати з конкретно-історичним сприйняттям дійсності за походженням, звичайно, значно пізніші, проте також відповідно оформлюються.

Форма фабулата використовується для загальновідомих усталених сюжетів, у яких історичну правду видобути все тяжче, бо наратовані події дуже віддалені від моменту комунікативної реалізації, а тому сприймаються як данина традиції. І часто цей фактор дослідники використовують для підтвердження відвертої вигадки у текстах, хоч транслятори це трактують як моменти, варті найбільшої уваги.

Фабульні наративи найдовершеніші за змістовим, формальним та ідейно-естетичним оформленням. Багато дослідників неказкової епіки першочергово вказують на їх естетичне призначення. Так, неможливо заперечити високий художній рівень організації наративів, структура яких формувалася упродовж тривалого історичного розвитку. Однак, на наш погляд, не варто применшувати їх інформативності та практичної зумовленості. Це тексти, які зберігають відголоски як дуже давніх часів (події «прачасу» – за Василем

Соколом або міфічного часу за Єлизаром Мелетинським), так і менш віддалених історій. Вони презентують зміну поглядів людини на світ, тому цілком логічно, що початкова ідейна спрямованість таких оповідань зазнала розвитку й естетизації. Саме поєднання історичного досвіду та народного погляду на його елементи, на нашу думку, зумовлює актуальність фабулатів. Адже фабулативне оформлення історії дозволяє і детально передати подієвість, і послідовно представити героя наративу, навколо якого втілюється ідейність народного посилу.

Дослідники часто найпродуктивнішими сьогодні визнають меморати як найбільш актуальну та функціональну форму. Частково з цим можна погодитися, адже такі тексти виникають на найменшому часовому проміжку між подією та її наративною реалізацією. Це творчість, теми якої невпинно породжує життя. Проте через неусталеність форми та змінність актуальної тематики не всі меморати проходять процес фольклоризації, частина згодом забувається, а деякі досить скоро трансформуються. Більше того, меморати потребують певної часової дистанції для входження в традицію й дослідницького інтересу.

Хронікати – найбільш статична форма трансляції народного досвіду, проте водночас і найбільш відкрита до поповнення, і має перспективи трансформації. Фабулати яскраво демонструють стійкість збереження найдавнішої інформації завдяки найтривалішому процесу формування їх структури.

Висновки та перспективи досліджень. Запропонований аналіз наративного дискурсу неказкових оповідань презентує їх комунікативну форму організації. Меморати, хронікати й фабулати демонструють різні рівні розвитку нарації, що визначаються традиційністю тематики та епічною позицією оповідача. В усній літературі наративні структури співвідносяться з жанрово-тематичними утвореннями, встановлення яких і визначає напрями наших майбутніх досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидюк В. Ф. Українська міфологічна легенда. Львів: Світ, 1992. 176 с.
2. Єсіпович К. П. Фольклорний дискурс: принципи стратифікації, категоризації та комунікації // Наукові записки. Серія «Філологічна». Випуск 33. 2013. С. 54 – 56.
3. Івановська О. Варіативність як функціональна категорія фольклорного наративу [Електронний ресурс]. С. 10 – 114. URL: <http://philology.knu.ua/files/library/folklore/38/17.pdf>, вільний.
4. Івановська О. Комунікативна природа фольклорного тексту // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. № 23. 2012. С. 47 – 48.
5. Карбан А. А. Динаміка епічної традиції в народній прозі про Голодомор 1932–1933 рр.: Дис... канд. філ. наук: 10.01.07 – Фольклористика. Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка, К., 2017. 200 с.
6. Карбан А. А. Механізми збереження елементів фольклорної системи в народних оповіданнях про голодомор 1932–1933 рр. // Літературознавчі студії. Збірник наукових праць. Випуск 43, частина I. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2015. С. 254 – 259.
7. Кузьменко Оксана. Епізод як структурна домінанта фольклорних наративів про Першу світову війну // Народознавчі зошити. № 2 (104). 2012. С. 286 – 293.
8. Левинтон Г. А. К проблеме изучения повествовательного фольклора [Електронний ресурс]. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://eu.spb.ru/images/et_dep/Levinton/Le-vi_povest_zhanry.pdf&ved=0ahUKEwjA8aTxqrbWAhUFEPoKHWITBBQQFgg-dMAA&usq=AFQjCNH8NS7Og_ZayvROSFLhOQAG3iFRWg, вільний.
9. Мишанич С. Українська неказкова проза // Фольклористичні та літературознавчі праці : Том 2. Донецьк : Донецький національний університет, 2003. С. 427 – 442.
10. Ткачук М. П. Народні моделі українського письменства. Тернопіль: ТНПУ, Медобори, 2007. 464 с.
11. Ткачук О. М. Наратологічний словник. Тернопіль: Астон, 2002. 173 с.
12. Эмер Ю. А. Фольклорный жанр (к проблеме лингвокогнитивного моделирования) // Вопросы когнитивной лингвистики. Тамбов, 2009. № 2. С. 107 – 116.
13. Sydow C. von, Kategorien der Prosavolksdichtung // Selected Papers on Folklore, Cph., 1948; Frankfurt H., Kingship and the Gods, [3 ed., Chi., 1958].

REFERENCES

1. Davydiuk V. F. Ukrainian mythological legend. Lviv: Svit, 1992. 176 s.
2. Yesipovich K. P. Folklore discourse: the principles of stratification, categorization and communication // Naukovi zapysky. Seria Filologichna. Is. 33. 2013. P. 54 – 56.
3. Ivanovska O. Variation as a functional category of folk narrative. P. 110 – 114. URL: <http://philology.knu.ua/files/library/folklore/38/17.pdf>,
4. Ivanovska O. Communicative nature of folklore text // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka. № 23. 2012. P. 47 – 48.
5. Karban A. A. The dynamics of the narrative tradition in national prose about the famine of 1932-1933. The dissertation is submitted for the scholarly degree of Candidate of Philology. Specialty 10.01.07 – Folkloristics. Taras Shevchenko National University of Kyiv of Ministry of education and science of Ukraine. Kyiv, 2017. 200 p.
6. Karban A. A. Mechanisms of preservation the elements of folk system in the oral narrative about the famine of 1932-1933 // Literaturoznavchi studii. Collection of scientific works. Is. 43, p. 1. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiyi universytet». 2015. P. 254 – 259.
7. Kuzmenko Oksana. Episode as a structural dominant of folklore narratives on the First World War // Narodoznavchi zoshyty. № 2 (104). 2012. P. 286 – 293.
8. Levinton G. A. On the problem of studying narrative folklore. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://eu.spb.ru/images/et_dep/Levinton/Levi_povest_zhanry.pdf&ved=0ahUKEwjA8aTxqrbWAhUFEpoKHWITBBQ_QFggdMAA&usq=AFQjCNH8NS7Og_ZayvROSFLhOQAG3iFRWg
9. Myshanych S. Ukrainian non-fairy prose. Folklore and literary works: Vol. 2. Donetsk: Donetsk National University, 2003. P. 427 – 442.
10. Tkachuk M. P. Popular models of Ukrainian writing. Ternopil: TNPU, Medobory, 2007. 464 p.
11. Tkachuk O. M. Narathological Dictionary. Ternopil: Aston, 2002. 173 p.
12. Emer Yu. A. Folklore genre (to the problem of linguocognitive modeling) // Voprosy kognitivnoi lyhivystyky. Tambov, 2009. № 2. P. 107 – 116.
13. Sydov K. fon. Categories of Prosavolkpoetry // Selected Papers on Folklore, Cph., 1948; Frankfort H., Kingship and the Gods, [3 ed., Chi., 1958].

Narrative discourse of oral non-fairy short stories

L. Davydiuk

Abstract. This article presents the ways of communicative organization of the national experience. The epic position of the narrator is defined as a basis for determining the type of the narrative form. Noteworthy, the artistic and historical development may involve the transformation of the narrative structures, which is summarized in the proposed table. The narrative structure of memorate, chronicate and fabulate – the main forms of realization of oral non-fairy short stories – is distinguished.

Keywords: folklore narrative, narrative discourse, form of narration, memorate, chronicate, fabulate.

Нарративная структура устных несказочных рассказов

Л. Давидюк

Аннотация. В статье представлены способы коммуникативной организации народного опыта. Указана основа определения типа нарративной формы – эпическая позиция сказителя. Отмечена возможность трансформации нарративных структур в процессе художественно-исторического развития и предложена ее схема. Выделены нарративные формы мемората, хрониката и фабулата как способы реализации нарративного дискурса устных несказочных рассказов.

Ключевые слова: фольклорный нарратив, нарративный дискурс, форма наррации, меморат, хроникат, фабулат.

Поетичний образ стихії вогню та води в Австралійській поезії

Є. Фінік

КНТЕУ

Corresponding author. E-mail: finikea@ukr.net

Paper received 16.10.17; Accepted for publication 22.10.17.

Анотація. У статті визначено природу словесного поетичного образу та виявлено передконцептуальні ознаки образів природних стихій вогню і води та розкрито механізми і способи творення цих образів в австралійській поезії. У рамках лінгвокогнітивної парадигми на основі творчого опрацювання положень когнітивної лінгвістики та когнітивної поетики словесний поетичний образ отримав у роботі статус лінгвокогнітивного текстового конструкта.

Ключові слова: поетичний образ, концепт, архетип, природні стихії

Постановка проблеми. Проблема образності набула особливої актуальності у зв'язку з новим когнітивним підходом до тлумачення образних засобів. У світлі теорії концептуальної метафори (М.Фреман, M.Johnson, G.Lakoff, M.Turner) та метонімії (Z.Kovecses), концептуальної інтеграції (G.Fauconnier, M.Turner) образні засоби, зокрема метафора і метонімія тлумачаться як власне способи мислення. У когнітивній поетиці (О.П. Воробйова, Л.І.Белехова, О.М. Кагановська, В.Г. Ніконова, М. Freeman, R. Tsur, P.Stockwell) на основі положень когнітивної лінгвістики розроблена теорія словесного поетичного образу (Л.І.Белехова), визначено особливості його формування, підґрунтям яких слугує концептуальна метафора, метонімія (С.А.Андреева, Л.В.Димитренко, С.О.Хахалова, Н.А.Чес), концептуальний оксиморон (О.С. Маріна, О.Г. Скідан), порівняння (О.Й.Філіпчик, Н.В.Ярова), розкрито лінгвокогнітивні механізми формування й особливості функціонування в художніх текстах різних авторів і літературно-стильових напрямів (Л.І. Белехова, Н.Ю. Безребра, Н.В. Воробей, Л.В.Димитренко). Наразі встановлено концептуальні особливості формування тропів та способів їх реалізації не лише в поетичному тексті, а й у художньому дискурсі (О.А. Бабелюк, Н.П. Ізотова, І.А.Трубенко).

Проте австралійський поетичний дискурс демонструє низку унікальних образів, що визначають особливості національного менталітету та культури Австралії. До таких образів належать образи природних стихій. Природні стихії розглядаються як цілі смислові комплекси і можуть реалізовуватися не тільки в тих образах, які прямо пов'язані зі стихіями. Під образністю природних стихій ми розуміємо різноманітні словесні поетичні образи, в яких змальовано такі природні стихії, як буревії, грози, шторми, тайфуни, цунамі, землетруси, пожежі, потопа, тощо.

На Землі немає жодної іншої країни з таким діапазоном екстремальних погодних явищ як Австралія: величезна внутрішня пустеля, яка акумулює тепло, навколишній всю країну нагрівається океан, який сприяє підвищенню рівня моря і надпотужні бурі, посуха, вулкани і лісові пожежі. До природних катастрофам зазвичай відносять природні феномени і структурні трансформації, що викликаються енергією, що звільняється природними елементами (землею, водою, повітрям, вогнем): землетруси, цунамі, виверження вулканів, зсуви, сильні снігопади, провали, лавини, повені зливи, танення льодовиків, сілі, тай-

фуни, торнадо, пожежі. Однак творення образності природних стихій та їх міфопоетичний (архетипний) зміст і особливості функціонування не отримали належного висвітлення, що і стало **передумовою вибору проблеми дослідження.**

Об'єктом роботи слугують словесні поетичні образи австралійської поезії, в яких відображені природні стихії.

Предметом виступають когнітивно – семіотичні властивості поетичних образів природних стихій.

Мета роботи полягає у виявленні номінативних засобів формування словесних поетичних образів стихії вогню і води та особливостей їх функціонування в австралійській поезії.

З давніх – давен природа є могутнім і невичерпним джерелом різноманітних образів, які віддзеркалюють осягнення людиною навколишнього світу. Образність природних стихій розгортається крізь призму відображення загальної картини світу тієї чи іншої епохи та етносу. У ній співвідносяться аспекти чуттєвого та раціонального, пізнавального та дієво-творчого, вона відображає та є безпосередньо пов'язаною з типом стосунків між особистістю, природою і суспільством.

Словесний поетичний образ – це фрагмент тексту, певна конструкція у лнійному ланцюжку, що несе образну інформацію і в якій на основі співставлення (отождження) таксономічно різних понять словесно виражений певний концепт. Грунтуючись на теорії образів І. В. Арнольд, поетичний образ стихії корелює з наступними аспектами метафоричної образності, узагальненими О. П. Воробйовою, а саме: "1) референційний аспект – поетичний образ стихії тлумачимо як спосіб відображення зовнішнього світу у свідомості людини [3, с. 113; 9, с. 77–78]; 2) естетико-концептуальний аспект – поетичний образ стихії виступає основним засобом художнього узагальнення дійсності; 3) емотивний аспект, поетичний образ стихії постає як "знак об'єктивного корелята переживань людини" [там само]; 4) аксіологічний аспект – у процесі пізнання навколишнього світу, а саме природи, передається певне ставлення до того, що відображено [там само]; 5) апперцепційний аспект, пов'язаний із психологічною дійсністю образу, а саме поетичний образ стихії репродукує у свідомості людини минулий досвід відчуттів і сприйняття, одночасно конкретизуючи інформацію, отриману з художнього твору, шляхом залучення спогадів про сенсорні відчуття і психічні переживання людини [3, с. 114; 9, с. 77–78]; 6) сугестивний аспект, який розкриває поетичний образ

стихії як “ефективний засіб компресії при передачі інформації” [3, с. 116] та втілення переживань, що не піддаються вербалізації [9, с. 77–78]; 7) семіотичний аспект, згідно з яким “система образів кожної епохи складає певний код, знання якого необхідне для сприйняття повідомлення”; 8) інтегративний аспект, у межах якого відбувається конвергенція різних засобів чи модусів експресивності, які виконують спільну функцію, створюючи єдиний образ [там само]; 9) евристичний аспект, як “певна модель дійсності, яка відновлює отриману від дійсності інформацію у новій сутності” із застосуванням принципу зворотного зв'язку [3, с. 113–114], стаючи у такий спосіб фактом реальної дійсності [9, с. 77–78]; 10) синергетичний аспект, який передбачає неочікуваність напруженого зіставлення далеких між собою предметів, чию помітну подібність відпінювали б риси розбіжності” [3, с. 114; 9, с. 77–78].

Спираючись на лінгвістичну поетику О. О. Потебні вважаємо, що поетичний текст поєднує “зміст (або ідею), що відповідає чуттєвому образу чи поняттю, розвинутому з нього; внутрішню форму, образ який указує на зміст і відповідає уявленню (яке також має значення як символ, натяк на відому сукупність чуттєвих сприймань або на поняття); зовнішню форму, в якій об'єктивується художній образ” [13, с. 26]. Виходячи з того, що будь-яка мовна одиниця (слово, речення, текст) на теренах когнітивних досліджень розуміється як тривимірна величина [8, с. 147, 219], образ природної стихії являє собою лінгвокогнітивний конструкт, який інкорпорує в собі передконцептуальну, концептуальну й вербальну площини.

Ми розглядаємо поетичний образ стихій як особливий елемент ментального простору індивіда (австралійців), який базується на відповідних культурних традиціях. Ментальний простір – це контактна ланка між концептуальним і семантичним просторами поетичного тексту [2; 8, с. 140].

Підґрунтям поетичних образів стихій слугують архетипи. Архетипи вважаються передконцептуальною основою формування словесних поетичних образів. Вони – передзнання людства, “закодована можливість множинності, що є гарантією проти глухих кутів еволюції” [17, 53] і є це нервом словесного поетичного образу в тому смислі, що він забезпечує як формування, так і функціонування останнього [7,14].

До прикладу розглянемо як концептуальні імплікації архетипу Вода актуалізуються у вірші Лаенела Фогаті “A LIE”. Залежно від номінативних одиниць, що його активують, імплікуються ознаки динамізму (*roaring tide*), спокою (*lagoon*), плинності (*whispers the river*), руху (*streams*). Персоніфікація образу ріки “*softly whispers the river*”, зміна його атрибутивних ознак від спокою до руху та залучення прийомів алітерації, асонансу й паронімічної атракції “*How softly whispers the river and streams in endless waters*” сприяють емоційному відгуку у читача, змушують його співпереживати, відчувати єдність та цілісність природних процесів.

Характеризуючи образ води у своїй роботі «Вода і мрії», Г. Башляр акцентує увагу на співвідношенні понять життя і смерть. Вода, будучи джерелом життя всього живого, втілюється в міфологічному образі

річки забуття Лети, яка, згідно міфологічним поглядам, є своєрідним пластичним посередником між життям і смертю. Посилаючись на праці К. Юнга, Г. Башляр вважав, що людині притаманне бажання, «щоб темні води смерті стали водами життя, щоб смерть і її обійми стали материнським лоном, за аналогією з тим, як море, поглинувши сонце, знову починає його у своїх глибинах» [5, 36]. Вода здавна сприймалася як «універсальний символ чистоти, родючості і джерело самого життя», але одночасно з цим у фольклорі закріпилося і стародавнє архетипне значення води як перехідного стану від смерті до життя. У міфах річка або море часто поділяють світи живих і мертвих. Когнітивно – семіотичний аналіз австралійських поетичних текстів дозволяє виявити механізми парадоксальної реалізації поетичного образу стихії води, осмислити явища й події шляхом протиставлення їх суттєвих ознак і властивостей. Вода – це не тільки лоно та купіль світу і людини, але і та смертна матерія, в яку вони втілюються на краю – «на межі» часу і простору. Будучи універсальною скарбницею всього релігійного досвіду людства, пам'яті про своє походження з вод світового океану, водний, або морський, комплекс уявлень по-різному освоювався і продукувався, висловлювався, втілювався в міфопоетичних моделях різних народів світу [4; 5].

Вербалізація образу стихії води в австралійській поетичній традиції відбувається через лінгвокогнітивні механізми аналогового, субститутивного, контрастивного мапування із залученням когнітивних операцій конкретизації, спеціалізації, модифікації та лінгвокогнітивних процедур (розширення, узагальнення, компресії), що задіяні у формуванні концептуальної та вербальної іпостасі словесних образів [7,16]. Сміслові ознаки архетипу ВОДА, що репрезентовані в австралійських поетичних текстах, поділені на два смислові блоки відповідно до двох домінантних архетипних ознак «смерть» та «очищення» / «життя». Архетипна ознака «смерть» є негативно забарвленою, а отже і смисли, що обертаються навколо неї, мають негативну конотацію: «страждання», «біль», «розлука», «розставання», «самотність», «завершеність», «чуже». Архетипна ознака «очищення» / «життя» має позитивні асоціації та є підґрунтям виникнення таких смислів: «радість», «початок», «зустріч», «возз'єднання», «своє», «рух», «енергія», «життя», «циклічність».

Архетип Світло містить такі імплікації: *відчуття радості, натхнення, сподівання на краще*. Ось чому словесний поетичний образ: “*Way out in the valleys and / mountain ranges of light*” – через номінативні одиниці “*way out*” – “вихід”, “*light*” – “світло” викликає у свідомості читача асоціації з ідіомою “*the light at the end of the tunnel*” у значенні “бачити світло в кінці тунелю”, тобто знайти вихід зі складного становища.

Аналіз образу природних стихій в австралійських поетичних текстах виявив, що архетип Смерть, архетип Темрява та архетип Вогонь є невід'ємно пов'язаними між собою. Концептуальні імплікації *руйнування, відродження, страх, смерть* архетипів Вогонь, Смерть, Темрява схрещуються та переплітаються, що яскраво відтворено, на наш погляд, у вірші

“Mountain Bushfire” К. С. Макензі. Передконцептуальною іпостассю наведеного вірша є архетипи Вогонь (*smoke* – дим, *zenith* – зеніт, *radiant* – сяючий), Смерть (*death* – смерть, *sleeping* – сплячий, *fear* – страх, *ghastly* – жахливий), Темрява (*midnight* – північ, *black* – чорний), які активуються відповідними номінативними одиницями й у художньому мовленні отримують позначення через архетипні символи: місяць, дим, сон, труба (смерть); північ, страх, чорний колір (темрява); мідяний колір, сонце, полум'я, спека, західний вітер (вогонь). У свою чергу, завдяки атрибутивному мапуванню імплікативних ознак архетипів Вогонь – *знищення*, Темрява – *смерть, руйнування*, на споріднені ознаки базового концепту СМЕРТЬ реконструюємо концептуальну схему ВОГОНЬ Є ЯСКРАВЕ ЗГАСАННЯ, СМЕРТЬ. Іншими словами, вогонь спалює все і призводить до смерті, попелу, після яскравого сяяння настає темрява і спустошеність, що веде до смерті.

Посилаючись на феноменологічну теорію Г. Башляра, ми відмічаємо той факт, що вогонь – сутність радше суспільна, ніж природна. Щоб переконатися в обґрунтованості цього твердження, немає необхідності міркувати про роль вогню в первісному суспільстві, достатньо розглянути з точки зору позитивної психології структуру і формування поведінки цивілізованої людини. Дійсно, шанобливе ставлення до вогню укорінено через досвід людини в аспекті виховання; цей досвід набувається поступово у культурно соціальному розвитку людини шляхом усвідомлення первинної соціальної заборони. Вогонь і тепло дають ключ до розуміння найрізноманітніших речей, бо з ними пов'язані незабутні спогади, найпростіший і вирішальний досвід кожної людини. У такий спосіб, вогонь, постає винятковим явищем, через яке з'ясовують якості, властивості багатьох речей, явищ, подій життєвого світу. На думку Г. Башляра, з усіх природних явищ вогонь як архетип, наділений властивістю приймати протилежні значення – добра і зла. Вогонь – це сяйво Раю і пекло Пекла, ласка і катування. Це кухонне вогнище і апокаліпсис. Він доставляє радість дитині, струнко сидить біля печі; але він же карає за непослух того, хто затіє з ним занадто зухвалу гру. Він дає блаженство і вимагає шанобливості. Це божество охороняє і страхітливе, щедре і люте. Вогонь суперечливий, і тому це одним з універсальних начал пояснення світу. Ймовірно, вогонь, укладений у вогнище, вперше спонукав людину до мрії, став символом спокою, запрошення до відпочинку. Проте, в той самий час, споглядач вогню бачить у ньому образ зміни–стрімкого і наочного, він викликає спрагу змін, бажання прискорити час, підвести все життя до завершення, до межі потойбічного. [6,42] Саме за цим поясненням стоїть значення комплексу Прометей, який, згідно з Г. Башляром, несе в собі дві характерні риси: вогонь і шанобливість. Адже саме Прометей «соціалізував» стихію вогню коли долаючи небезпеку та нехтуючи правилами приніс його людям і навчив їх шанобливому ставленню до нього. Тобто, маючи в собі божественний початок, який в даному випадку можна назвати стихійним, адже первісні люди не розуміли походження природних катастроф та стихійних явищ і надавали їм значення «божественного»,

вогонь стає явищем соціальним. Натомість комплекс Емпедокла розкриває інше загальне явище: у ньому злиті любов до вогню і його шанування, інстинкт життя та інстинкт смерті. Основу вчення філософа Емпедокла становить концепція про чотири стихії, які утворюють «коріння» речей, так зване архе. Цим корінням є вогонь, повітря, вода і земля. Їм відповідали Зевс, Аїд, Нестіс (сицилійське божество води) і Гера. Вони заповнюють весь простір і знаходяться в постійному русі, переміщуючись, змішуючись і роз'єднуючись. Вони незмінні і вічні Комплекс Емпедокла – це є специфічний "поклик вогню", що поєднує інстинкти життя і смерті, на основі любові до вогню і його шанування, а процес з'єднання і розділення стихій підвладний двом протилежним силам - Любові і Ворожнечі. Згідно з легендою, Емпедокл кинувся в жерло вулкана Етна, оскільки хотів, щоб його пам'ятали і шанували, як бога. У одній миті злилися воедино любов, смерть і вогонь. Тотальна, безслідно поглинаюча смерть – гарантія переходу в інший світ, втрати всього, щоб усе знайти. Урок вогню зрозумілий: завоювавши світ спритністю, любов'ю або силою, людина повинна віддати все, знищити все безслідно[6, 57].

Продовжуючи аналіз поетичного образу стихії вогню у руслі феноменології, ми звертаємось до теорії ідеалізованого вогню, що знайшла своє відображення в роботі «Психоаналіз вогню» Г. Башляра. Ідея очищення через вогонь втілюється декількома способами: це може бути і ритуальне самоспалення і раптове захоплення якоюсь ідеєю, пристрастю, що наче полум'я охоплює людину. Полум'я, що спалювало та опікало нас раптом обертається джерелом світла. Любов народжує сім'ю, вогонь перетворюється у вогнище і стає символом соціалізації. Випробування вогнем дає речовині перевага однорідності, тобто чистоти, а з плавленням і куванням металів пов'язаний певний набір метафор, які в сукупності тяжіють до одного значення. З ідеалізованим вогнем слід було б, безсумнівно, порівняти той вогонь, за допомогою якого хлібороб очищає рілля. Таке очищення дійсно вважається глибоким. Вогонь не тільки знищує бур'яни, а й удобрює ґрунт, а попіл є нічим іншим як результатом очищення. І, нарешті, у вогні втілено його ідеальну іпостась – світло.

Так, у вірші Г. Лоусона, де знайшли відклик гострі соціальні конфлікти, а сам вірш пройнятий революційним пафосом, ми можемо виявити приховані смисли шляхом витягування/розплутування імплікативних концептуальних ознак, що містить архетип ВОГОНЬ та визначити його ознаки у руслі феноменологічної поезики згідно з вище описаними комплексами.

*It's time to burn as best we can
and throw the shackles off
Until the fire spills around
for us to glow in freedom.*

Коло концептуальних імплікацій архетипу ВОГОНЬ у наведеному прикладі *сила, яскравість, нестримність, біль, жага, смерть, очищення, початок, життя* реалізуються в номінативних одиницях «*to burn*», «*the fire spills*», «*glow in freedom*». Поетичний образ

вогню, що розливається (*fire spills*) являє собою квінтесенцію двох першоелементів – вогню та води, адже за емоційним забарвленням ми асоціюємо вогонь (в даному випадку це вогонь громадянської війни) з агресією, болем, жахом та смертю, проте спосіб дії – «розлиття» говорить про «водний» характер і відсилає нас до архетипу ВОДА, який містить в собі асоціативний ряд нестримність – сила – очищення. У цьому випадку ми спостерігаємо яскраво виражений векторний дисонанс, за допомогою якого створюється образ всеохоплюючої, нестримної війни з одного боку і простежується ознаки ідеологізації вогню як всеочищуючого елементу з іншого. Спрага самопожертви і жертвності та поклик вогню спрямовує нас до характеристики номінативної одиниці *to burn* крізь призму комплексу Емпедокла, де кінцевим результатом вважається досягнення вищої мети та реінкарнація / безсмертя : *to glow in freedom*. Революційний характер вірша, його (мантрична) ритміка змушує нас глибше вдивитися в наскрізний поетичний образ всього вірша і виявити прихований образ *зміни / мрії* який є характерним для комплексу Прометей, що має дуалістичний характер (вогонь є життя і смерть) і несе в собі значення стрімкої зміни. Аналізуючи наявний віршований текст у руслі феноменологічної парадигми ми доходимо висновку, що в категоріальній ознаці природної стихії ВОГОНЬ вічності вбачається циклічність образу життя.

Поетичний образ стихії стає призмою і засобом бачення світу, а література антропологізується, тобто проникає в турботи, думки та почуття людини, створюється за її мірками. На перший план виступає співзвучність природи й морального, духовного життя людини, характерним є філософське й моральне ставлення до природи, зображення об'єктивного світу часто взагалі витісняється зображенням суб'єктивних переживань поета. У природі шукають відображення власних настроїв і станів [11, с. 62].

Особливості світосприйняття людини, у якій почуття та емоції ототожнювалися з явищем, що їх викликало, стали плідним підґрунтям для вивчення колективного позасвідомого у працях представників *психологічної школи* та в межах *філософсько-культурологічного* напрямку (Л. Леві-Брюль, К.-Л. Стросс, З. Фрейд, К.-Г. Юнг, М. Хайдеггер). Міф стає особливим продуктом первісного мислення, в якому образно виражаються емоції та підсвідомість первіс-

ної людини. Основу колективного позасвідомого складає архетип “первинний образ” (термін К. Г. Юнга) притаманний багатьом культурам і цілим історичним епохам, який лежить в основі міфів і релігійних ідей іноді у зміненому вигляді [18, с. 217, 459, 540-541; 10]. Проте сам архетип – це лише певна задана форма психічної активності, яка об'єктивується, тобто наповнюється змістом, коли стає свідомою, тобто збагачується фактами свідомого людського досвіду [15, с. 216–217]. У сучасних лінгвістичних розвідках досліджують *психологічні архетипи* [16; 17; 1; 14; 8] як колективне позасвідоме, що втілюється у міфах, релігії, снах ті в літературних творах постає як *літературні архетипи* або *архетипні образи*, постійно відтворювані сюжети, образи, мотиви, тобто певна наскрізна породжуюча модель із незмінним ціннісно-смысловим ядром, що має тенденцію до зовнішніх змін ; *культурні (універсальні та етнокультурні) архетипи* як базисні елементи культури, що формують константні моделі духовності, які виражають і закріплюють властивості певного типу культури, актуалізуються в свідомості архетипними образами, створеними людством у процесі систематизації та схематизації культурного досвіду. Універсальні архетипи забезпечують наступність і єдність загальнокультурного розвитку, натомість етноархетипи, як константи національної духовності, визначають особливості світогляду, характеру художньої творчості й історичної долі певного народу, розкривають і закріплюють основоположні властивості етносу як культурної цілісності [там само, с. 38–39].

У ракурсі нашого дослідження вважаємо, що передконцептуальна площина поетичного образу природних стихій містить передзвання людства про оточуюче середовище і правила поведінки в ньому, які ми вилучаємо за допомогою реконструкції образ-схем архетипів і базових концептів. Серед неперсоніфікованих архетипних образів домінують вода (вологість, кров), земля (суша, бруд), вогонь (жар, світло) та повітря (ефір, порожнеча), що сягають найдавніших архетипів й асоціюються у всіх міфологіях зі світовими стихіями, які лежать в основі світобудови, тобто є першоелементами буття. У австралійській поезії експліцитно та імпліцитно виражені міфопоетичні та переосмислені уявлення про земний устрій і місце людини у Всесвіті, які відображають ціннісну картину світу австралійського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space: Metaphors as Myth and Religion / J. Campbell. – N.Y., Toronto: Harper and Row Publishers, 1988. – 286 p.
2. Fuconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / G. Fauconnier. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 190 p.
3. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: [учебник для вузов] / И. В. Арнольд. – [5-е изд., испр. и доп.]. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
4. Башляр Г. Избранное: Поэтика пространства / Гастон Башляр. – М.: РОССПЭН, 2004. – 376 с.
5. Башляр Г. Вода и грезы. Опыт о воображении материи / Гастон Башляр. – М.: Изд-во гуманитарной литературы, 1998. – 268 с.
6. Башляр Г. Психоанализ огня / Гастон Башляр. – М.: Прогресс, 1993. – 174 с.
7. Белехова Л. И. Методика экспликации архетипов, воплощенных в американских поэтических текстах [Электронный ресурс] / Л. И. Белехова // Когниция. Коммуникация. Дискурс. – Харьков, 2014. – № 9. – С. 8–32. – Режим доступа до статті: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vyypusk-no9-2014/belehova-l-i>
8. Белехова Л. И. Словесный образ в американской поэзии: лингвокогнитивный взгляд / Лариса Ивановна Белехова. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – М.: ООО “Звездапад”, 2004. – 376 с.
9. Воробйова О. П. Метафори про метафори дидактичний сценарій / О. П. Воробйова // Записки з романо-германської філології Одеського національного ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Одеса: Фенікс, 2010. – № 25. – С. 76–83.

10. Козлов А. С. Архетип / А. С. Козлов // Западное литературоведение XX века: Энциклопедия / [отв. ред. А. Е. Махов]; РАН Институт научной информации по общественным наукам. – М. : Intrada, 2004. – С. 37.
11. Лосев А. Ф. Эстетика природы (Природа и ее стилевые функции у Р. Роллана) / А. Ф. Лосев, М. А. Тахо-Годи. – К. : Collegium, 1998. – 242 с.
12. Маковский М. М. Язык – Миф – Культура. Символы жизни и жизнь символов / М. М. Маковский. – М. : Русские словари, 1996. – 330 с.
13. Потебня А. А. Теоретическая поэтика. Мысль и язык. Х. Поэзия. Проза. Сгущение мысли [Е. ресурс] / А. А. Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 331 с. – Режим доступа до книги : <http://smalt.karelia.ru/~filolog/lit/potebnia.pdf>
14. Элиаде М. Миф о вечном возвращении: Архетипы и повторяемость / М. Элиаде. – СПб. : Алетейя, 1998. – 250 с.
15. Юнг К.-Г. Архетип и символ / Карл Густав Юнг. – М. : Renaissance, 1991. – 306 с.
16. Юнг К.-Г. Душа и миф. Шесть архетипов / Карл Густав Юнг; [пер. с англ.]. – К. : Гос. библ-ка Украины для юношества, 1996. – 383 с.
17. Юнг К.-Г. Об архетипах коллективного бессознательного [Е. ресурс] Карл Густав Юнг. – Режим доступа : http://kruzers15.boom.ru/ID_17_37_06.htm
18. Юнг К.-Г. Психологические типы / Карл Густав Юнг ; [пер. с нем. С. Лорие / под общ. ред. В. Зеленского]. – М. : “Университетская книга” АСТ, 1998. – 720 с

REFERENCES

1. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space: Metaphors as Myth and Religion / J. Campbell. – N.Y., Toronto: Harper and Row Publishers, 1988. – 286 p.
2. Fuconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / G. Fauconnier. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 190 p.
3. Arnold IV Stylistics. Modern English: [textbook for high schools] / IV Arnold. - [5th ed., Corrected. And additional.] - M.: Flint: Science, 2002. - 384 pp.
4. Bachelard G. Selected: Poetics of space / Gaston Bachelard. - Moscow: ROSSPEN, 2004. 376 pp.
5. Bachelard G. Water and dreams. Experience of the Imagination of Matter / Gaston Bachelard. - M. : Publishing of humanitarian literature, 1998. - 268 p.
6. Bachelard. G. Psychoanalysis of Fire / Gaston Bachelard. - Moscow: Progress, 1993. - 174 pp
7. Belehova L.I. Method of explication of archetypes embodied in American poetic texts [E. resource] / L.I. Belehova // Cognition. Communication Discourse - Kharkiv, 2014. - No. 9. - P. 8-32. - Access to article: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no9-2014/belehova-li>
8. Belehova L.I. A verbal image in American poetry: linguistic-cognitive view / Larisa Ivanovna Belehova. - [2nd form., Add. And processing.]. - M.: LLC "Starflight", 2004. - 376 pp.
9. Vorobyova O.P. Metaphors about metaphors Didactic scenario / O.P. Vorobyov // Notes from the Romano-Germanic philology of the Odessa National Univ. I. I. Mechnikov. - Odesa: Phoenix, 2010. - No. 25. - P. 76-83.
10. Kozlov A. S. Archetype / A. S. Kozlov // Western Literature Studies of the Twentieth Century: Encyclopedia / [op. Ed. A. E. Makov]; RAS Institute of scientific information on social sciences. - M.: Intrada, 2004. - P. 37.
11. Losev A.F. Aesthetics of nature (Nature and its stylistic functions by R. Rolland) / AF Losev, MA Taho-Godi. - K.: Collegium, 1998. - 242 с.
12. Makovsky M. M. Language - Myth - Culture. Symbols of Life and the Life of Symbols / M. M. Makovsky. - M.: Russian dictionaries, 1996. - 330 p.
13. Potebnja AA Theoretical Poetics. Thought and language. H. Poetry. Prose. Condensed Matter [E. resource] / AA Potebnja. - Moscow: Higher school, 1990. - 331 pp. - Access to the book: <http://smalt.karelia.ru/~filolog/lit/potebnia.pdf>
14. Eliade M. Myth about eternal return: archetypes and repeatability / M. Eliade. - SPb : Ateleyya, 1998. - 250 s
15. Jung K.-G. Archetype and Symbol / Carl Gustav Jung. - M.: Renaissance, 1991. - 306 pp.
16. Jung K.-G. Soul and myth. Six Archetypes / Carl Gustav Jung; [Per. With English.]. - K.: Gos. The bible of Ukraine for youth, 1996. - 383 pp.
17. Jung K.-G. About Archetypes of Collective Unconscious [E. resource] Karl Gustav Jung. - Access mode: http://kruzers15.boom.ru/ID_17_37_06.htm
18. Jung K.-G. Psychological Types / Carl Gustav Jung; [Per. With him S. Lorey / in common. Ed. V. Zelensky]. - M.: "Univeseit book" AST, 1998. - 720 p

A poetic image of the elements of fire and water in Australian poetry

E. Finik

Abstract. The article focuses on defining cognitive and linguistic nature of verbal poetic image. It suggests the analysis of archetypes as preconceptual plane of the images of natural elements of fire and water and reveals cognitive and lingual mechanisms of their creation in Australian poetic texts. Within the framework of cognitive paradigm of cognitive linguistics and cognitive poetics verbal poetic image obtained in this paper the status of linguo-cognitive construal.

Keywords: poetic image, concept, archetype, natural elements.

Поэтический образ стихии огня и воды в Австралийской поэзии

Е. Финик

Аннотация. В статье определено природу словесного поэтического образа и выявлены передконцептуальные признаки образов природных стихий огня и воды и раскрыты механизмы и способы создания этих образов в австралийской поэзии. В рамках лингвокогнитивной парадигмы на основе обработки положений когнитивной лингвистики и когнитивной поэтики словесный поэтический образ получил в работе статус лингвокогнитивного текстового конструкта.

Ключевые слова: поэтический образ, концепт, архетип, природные стихии.

Роль туризму у трансформації міжнародних і міжкультурних взаємовідносин України та західноєвропейських країн в умовах євроінтеграції

І. В. Халімовська

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Corresponding author. E-mail: kfzdu@ukr.net

Paper received 15.10.17; Accepted for publication 22.10.17.

Анотація. У статті розкрито значення туризму як чинника євроінтеграції України. Обґрунтовано, що важливою складовою туризму, крім економічної, є міжкультурна комунікація, яка передбачає безпосереднє спілкування учасників туристичної діяльності. Розкрито значний потенціал української держави у налагодженні спілкування з європейськими країнами шляхом інтенсифікації та зростання обсягів туристичних потоків. Культурний чинник визначено як один з пріоритетних у євроінтеграційних процесах України. Оволодіння європейською культурною спадщиною водночас з популяризацією української культури є дієвим засобом євроінтеграції нашої країни. Зважаючи на прагнення українського суспільства вступити у Європейський Союз, окреслені тенденції будуть лише посилюватися. Встановлено, що впровадження європейських норм і стандартів у туризмі сприятиме формуванню європейської культурної ідентичності. Тому цим проблемам повинно належати особливе місце у зовнішній політиці України.

Ключові слова: туризм, євроінтеграція, Європейський Союз, культура, комунікація, міжнародні та міжкультурні відносини.

Актуальність та постановка проблеми. Європейський вектор розвитку України останніми роками набуває дедалі більшого значення і значно впливає на буття сучасного українця. Процеси євроінтеграції охоплюють всі сфери функціонування суспільства, починаючи від економіки і закінчуючи духовною культурою. Однією з галузей, що яскраво ілюструє окреслені тенденції, є туризм, який суттєво поживився після запровадження безвізового режиму з Європою. Зважаючи на прагнення України щодо вступу у Європейський Союз, ці процеси будуть в подальшому лише інтенсифікуватися.

Україна має значний потенціал у туристичній галузі завдяки своєму географічному розташуванню, багатій унікальній культурній спадщині. Існують реальні перспективи для підвищення рейтингу країни на європейському та світовому рівнях завдяки розвитку туристичної сфери. Тому саме вона в умовах глобалізації повинна бути однією з пріоритетних галузей, оскільки це може забезпечити не лише економічне зростання, а й популяризацію української культури в сучасному мультикультурному світі, і в подальшому – входження України в Європейський Союз.

Метою дослідження є аналіз туризму як чинника трансформації міжнародних і міжкультурних відносин України та європейських країн в умовах євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про актуальність проблем міжнародного туризму свідчить велика кількість напрацювань, присвячених цим питанням. Проте у значній їх частині розглядається насамперед економічний аспект, а саме у працях таких науковців як В. Ісаєнко, А. Мельник, І. Чапліч, Н. Степаненко. Комплексне дослідження туризму як явища суспільного життя здійснено у наукових розвідках О. Гриніва, В. Пазенка, а також у Хартії туризму, Кодексі туриста та інших документах. Зважаючи на збільшення кількості туристів, інтенсифікацію їх спілкування важливого значення набуло вивчення туризму не лише як економічної діяльності, а й як сфери міжкультурної комунікації, що впливає на євроінтеграційні процеси в Україні, що відображено у роботах таких дослідників як В. Антоненко,

Я. Любимий, В. Нікітенко, А. Парфіненко, С. Соляник, Л. Снігирьова. Зазначене вище свідчить про зацікавленість науковців цією проблематикою, зокрема в контексті зовнішньої політики України, що зумовлює її особливу значущість.

Виклад основного матеріалу. Варто насамперед зазначити, що одним з аспектів євроінтеграційного процесу є впровадження європейських норм і стандартів в освіті, туризмі, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. Зазначені заходи, на нашу думку, сприятимуть формуванню в Україні європейської культурної ідентичності та забезпечать інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технологічного середовища. Адже подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків розвитку, майбутній вступ України до ЄС – все це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка задовольнятиме потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей [9]. Оскільки питання туризму є важливими у зовнішній політиці будь-якої держави, тому вони завжди були предметом для проведення різноманітних заходів на світовому та європейському рівнях і прийняття документів міжнародного значення.

Важливу роль для розвитку туризму відіграла Гаазька декларація, схвалена на Міжпарламентській конференції з туризму в 1989 році. По-перше, вона поставила туризм на один рівень з промисловістю, сільським господарством, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням, освітою тощо. По-друге, у декларації наголошено, що питання розвитку туризму мають посісти належне місце у комплексних планах соціально-економічного розвитку різних відомств. По-третє, на відповідний рівень були поставлені проблеми безпеки, захисту життя й гідності туристів з боку держави. Гаазька декларація обґрунтовує десять принципів міжнародного, національного і регіонального туризму, що передбачають глобальний підхід до проблем, які виникають у зв'язку з туризмом. Відтак, перед

державами постала необхідність створення національного законодавства про туризм на засадах міжнародної Хартії туризму і Кодексу туриста.

Напередодні третього тисячоліття Всесвітня туристична організація схвалила Глобальний етичний кодекс туризму, що складається зі вступу і 10 статей. У вступі наголошено на швидкому і постійному зростанні як у минулому, так і в прогнозованому майбутньому туристичної діяльності з рекреаційними, діловими, культурними, оздоровчими цілями, що мають не лише позитивні, а й негативні впливи на довкілля, економіку і суспільство. Обґрунтовується внесок туризму у взаєморозуміння між народами, підкреслюється, що туристичну діяльність треба здійснювати в гармонії зі специфічними особливостями і традиціями регіонів і країн, дотримуючись при цьому їхніх законів, звичаїв і традицій. Туризм характеризується як фактор індивідуального і колективного вдосконалення, чинник сталого розвитку, сфера, яка використовує культурну спадщину людства і робить свій внесок у її збагачення [2, с. 95–96]. У кодексі чітко визначені обов'язки і права учасників туристичного процесу.

Проблемам туризму присвячена також Балійська декларація. Високо оцінена роль туризму в Монреальській декларації «До гуманного і соціального бачення туризму» (1996). Вже на початку XXI тисячоліття Генеральна Асамблея ВТО схвалила «Осакську декларацію тисячоліття» і Сеульську декларацію «Мир і туризм». Осакська декларація підкреслює інтегративну, гуманістичну місію туризму, який повинен і спроможний сприяти створенню ще більш мирного, гуманнішого, стійкішого, братерського та об'єднаного світу. Суть Сеульської декларації розкриває власне її назва [2, с. 95–96]. Вищезазначене свідчить про значну актуальність для світового співтовариства туризму, що має тенденцію до збільшення обсягів не лише людей, що подорожують, а й тих, хто працює у цій сфері. Так, за даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей у 2016 р. у цьому секторі було зайнято 292 мільйони людей – це 1 з 10 працюючих [12].

Важливим є той факт, що Європейський Союз інвестує туризм за допомогою Європейського фонду регіонального розвитку (EFRD), що був заснований в 1975 р. та надає фінансову допомогу слаборозвиненим регіонам ЄС. Перевагу при присудженні грантів EFRD надає проектам, що сприяють розвитку сільського (зеленого) туризму та активно пропагують історичну й культурну спадщину певного регіону. Зважаючи на це, вступ України до ЄС сприятиме, перш за все, розвитку зеленого туризму.

Зазначимо, що останнім часом в Україні досить активно розвивається саме зелений туризм, сприяючи розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах, даючи змогу жителям міст цікаво та змістовно відпочити у сільській місцевості. В таких умовах туристи мають змогу ознайомитись з народною культурою – піснями, танцями, кухнею, звичаями та обрядами, традиціями, що збереглися. Характерно те, що прагнуть відпочити у сільській місцевості не тільки міські мешканці з невеликими статками, а й заможні люди. Це можна пояснити не лише тим, що такий відпочинок дешевший, а й бажанням дистанціюватися від міської суєти,

позбутися стресів, спричинених бурхливою урбанізацією [5, с. 76–78]. Відтак людина отримує змогу не відчувати шаленого темпу та тиску сучасної цивілізації, приділити увагу духовному розвитку. Адже не завжди економічний чинник переважає у виборі місця відпочинку, важливу роль відіграє також наявність умов не лише для фізичного, а й морального відпочинку, що є дуже важливим у глобалізованому світі. Водночас, цей різновид туризму сприяє і збереженню довкілля, охороні навколишнього середовища, адже передбачає мінімальний вплив на природу та культуру.

Існує думка, що сучасний світ створює низку загроз стосовно нематеріальної культурної спадщини. Навіть така позитивна тенденція, як розвиток туризму при відсутності контролю з боку влади може нашкодити її елементам. Проте справжній культурний туризм зберігає спадщину, що було обґрунтовано у Глобальному етичному кодексі туризму та у Хартії туризму [8, с. 98]. На наш погляд, потрібно враховувати той факт, що туризм може забезпечити реалізацію ресурсу культурної спадщини за допомогою унікального туристичного продукту, проте може й знищити культурну спадщину, руйнуючи ідентичність. Зважаючи на це, туризм повинен забезпечувати:

1) раціональне використання природних ресурсів, сприяння збереженню природної спадщини та біорізноманіття;

2) підтримку соціально-культурної, історичної спадщини та традицій регіону, задіяного в туристичній сфері;

3) забезпечення отримання економічної вигоди та створення умов для соціального розвитку місцевого населення [3, с. 19].

Саме тому організація туристичної діяльності повинна ґрунтуватися не лише на захисті довкілля, але й враховувати економічні, соціальні та культурні особливості певного регіону, місцевого населення.

У сучасну епоху глобалізації і крос-культурної комунікації туризм є результатом довгої історичної еволюції як соціального буття, так і людини, шляхом набуття нових якостей і властивостей, що дозволяє вважати його активною культуротворюючою силою і значним соціокультурним реагентом, який впливає на соціальні процеси. В історичній ретроспективі і в наші дні туризм не тільки виявився інструментом діалогу культур, що спричиняє формування культурної спільноти країн і народів, але також і онтологічною необхідністю в діалозі з Іншим [6, с. 93–94]. Адже туризм – це не лише комунікація представників різних націй і держав, а й процес контакту культур, їх взаємопроникнення і взаємозбагачення.

Суттєвим аспектом у взаємовідношенні соціокультурних систем є туристична комунікація. У багатоманітних контактах представників одного суспільства з представниками іншого відбувається взаємодія їхніх соціокультурних цінностей, способів життя, світоглядних орієнтацій та практичних інтенціональностей великих груп людей. Головною особливістю міжкультурної комунікації у туризмі є безпосередній контакт індивідів та їх груп, на відміну від опосередкованого контакту, наприклад, через електронні засоби. У процесі спілкування відбувається обмін соціальних смис-

лів між людьми, передавання від одного соціального суб'єкта іншому своїх ціннісно-світоглядних уподобань і орієнтирів, взаєморозуміння, реінтерпретація життєвих цінностей Іншого через власний життєвий досвід [4, с. 112]. В результаті комунікативної взаємодії людей встановлюється соціальна спільність, інтегрованість суспільства, що є надзвичайно важливим для українського суспільства, зокрема у зближенні з європейською спільнотою.

Сфера туризму є такою, в якій встановлюються відносини довіри, солідарності, взаєморозуміння між представниками різних етносів, культур, соціумів, які поступово поширюються на відносини між ними в цілому. Комунікативні відносини, засновані на духовному діалозі, встановлюються як між туристами та туристичними фірмами і представниками місцевої культури та суспільства, так і всередині самих туристичних груп [4, с. 113]. Потрібно зважати на те, що кожна культура, може запропонувати безліч цінностей: природні (краса та самобутність природи, особливий клімат), духовні та культурні (народна творчість, побут, особливості етнічного розвитку), а також соціальні. Надана система цінностей може значно відрізнитися від звичних для туриста культурних надбань, що може призвести до так званого «культурного шоку». Але це ж протиріччя, внаслідок взаємодії різних систем цінностей, може також стати і чинником їх збагачення. Завдяки розвитку туризму посилюється взаємовплив, взаємопроникнення культур. Розгортається процес масового залучення до загальнолюдських культурних цінностей.

Проте це не означає, що уніфікація культурних норм, прийняття загальної єдиної системи цінностей зменшує значущість здобутків національних культур, адже для туризму останні мають особливу цінність. Національна культура, чим вона унікальніша, тим більше вона здатна поповнити скарбницю загальнолюдської культури. Визнаючи унікальність цінностей та значення кожної культури для світової цивілізації, моральних ідеалів, традицій, звичаїв, обрядів, художнього бачення і вираження світу у побуті, міжнародна спільнота сьогодні відзначає необхідність збереження самобутності та розвитку кожної окремої культури світу.

З огляду на це, Всесвітньою туристською організацією було підписано Хартію культурного туризму (1976), в якій зокрема визнано вагомий вплив туризму на історико-культурну спадщину. У цьому документі зазначається, що туризм справляє значний позитивний вплив на історико-культурну спадщину з тієї точки зору, що інтереси, пов'язані з власне туристичним розвитком, водночас сприяють захисту, збереженню та відновленню історичних міст і культурних пам'яток [9, с. 250–251]. Одним із факторів, що впливають на розвиток туристичного бізнесу в умовах інформаційного суспільства і глобалізації, є фактор «мультикультурної грамотності», які сформувалися в тій чи іншій культурі.

Туризм – це один із станів внутрішньої духовної культури, форма діяльності, в якій людина виходить за межі своїх традиційних функцій чи утилітарного використання чогось. Мета туризму полягає у підтримці іманентного процесу духовно-культурного самос-

твердження, властивих людині інтересів і правил взаємодії, комунікації тощо [6, с. 89–90]. Тобто метою туризму є не лише ознайомлення з досягненнями інших культур, а й збагачення та популяризація власної культури, що є надзвичайно важливим в сучасному мультикультурному світі, зокрема у Європі.

Розгляд туризму в аспекті комунікації культур вимагає розгляду більш об'ємних і складних питань, а саме – питань щодо особливостей і перспектив розвитку людської культури і самого людства. Відомо, що навколо цих питань дискутують представники різних концепцій та підходів. Серед них є і такі, які заперечують взаємодію і взаємовпливи культур, визнають неминучість постійних непримиренних конфліктів між ними і, виходячи з цього, пророкують невідворотність глобальних конфліктів на культурно-релігійній основі.

Різноманітність підходів до висвітлення питань розвитку культури і людства пояснюється складністю самого об'єкту наукового аналізу, неоднозначністю тих процесів, що відбуваються, зокрема, в сучасному суспільному житті. Людська історія – це історія багатьох народів і культур зі своїми специфічними особливостями. Розвиток сучасного суспільства є надзвичайно суперечливим, інтеграційні процеси відбуваються паралельно з дезінтеграційними, існує багато гострих конфліктів, в тому числі і на культурно-релігійному ґрунті [1, с. 105–106]. Все це спричиняє прояву різних теорій культурного та історичного розвитку людства. Зупинимось більш детально на деяких з них.

Зауважимо, що посилення взаємовпливів, взаємопроникнення культур, формування загальнолюдських культурних цінностей не означає, що відбувається уніфікація культурних норм, способів світосприйняття, нівелювання національних культур, прийняття всіма народами загальної єдиної системи цінностей. Загальнолюдська культура, загальнолюдські цінності – це найкращі форми, зразки культури, створені різними поколіннями певного народу, нації, які стають надбанням всього цивілізованого людства. Вони сприймаються не механічно, не за рахунок утисків національної специфіки культури, а засвоюються у відповідності до особливостей світогляду, традицій, способу життя певного народу чи нації.

Більш того, в сучасному світі значимість національних культур зростає, адже чим більше розвинута та чи інша національна культура, тим більше вона здатна поповнити скарбницю загальнолюдської культури. Розвиток національної культури залежить від того, наскільки активно і творчо засвоює прийнятні для неї цінності культури інших народів. Адже спадщина, на якій ґрунтуються культури різних народів, все більше інтернаціоналізується [1, с. 111–112]. Тому взаємодія культур є позитивним процесом, оскільки збагачує сферу культурних цінностей певного народу. Туризм – це специфічна людська діяльність, яка позначається як на самій особистості, так і в світі цінностей, які вона створює.

Культуру не можна обмежити одним аспектом життєдіяльності, не можна звести до сукупності результатів людської діяльності, адже вона охоплює всі сфери життя, є процесом виробництва і відтворення

особистості, задоволення її матеріальних і духовних потреб.

Культурні цінності – це об'єкти, що мають важливе матеріальне і духовне значення в житті народів в цілому і народонаселення даної місцевості, а тому захищаються від руйнування та пограбування міжнародним гуманітарним правом, від недбалого ставлення з ними – місцевими законами та звичаями [9, с. 249]. Під впливом процесу глобалізації культурне поле трансформується, тому збереження національної своєрідності й традиційних цінностей культури стає усе більш гострою проблемою, обумовлюючи підвищену увагу до ціннісного змісту культурної індустрії, зокрема й сучасної України.

Зазначимо, що у глобалізованому світі є досить багато засобів комунікації – економічної, політичної, культурної, освітньої тощо. Тому серед цих різновидів важливо виділити специфічні риси та особливе значення туристської комунікації. Адже й інші види комунікації відіграють значну роль у взаємодії різних соціумів у напрямку зміцнення загальноцивілізаційного підґрунтя сучасного світового співтовариства. Міжнародні організації, транснаціональні корпорації, світовий ринок товарів, праці та послуг також здійснюють важливу функцію піднесення рівня глобальної комунікації та взаємодії [4, с. 109]. Глобалізаційні процеси роблять виклик багатьом країнам, націям та етносам. Зважаючи на це, правильно зорієнтуватися та дотримуватися оптимального вектору розвитку – важливе завдання українського соціуму. Вибір правильної стратегії передбачає поряд з іншим також і розвиток мережі високоякісного туристичного сервісу в Україні.

Ознайомлення з самотньою культурою того чи іншого європейського народу збагачує, відкриває неусвідомлені горизонти власної культури, стимулює творчий потенціал. Можна припустити, що адекватно репрезентована українська культура також є цікавою для багатьох інших народів [4, с. 117]. Тому туризм є важливим засобом входження нашої країни у мережу європейської культурної комунікації.

Разом з тим, сучасний міжнародний туризм є економічною діяльністю з вагомими соціальними та політичними наслідками. Як форма і процес просторової активності глобального масштабу він зумовлений соціально-економічними, політичними та культурними чинниками. Адже туризм є не тільки реципієнтом міжнародних відносин, а й активним учасником політичного процесу, який завдяки туристичній та економічній взаємодії впливає на прийняття політичних рішень. Туризм неодноразово виступав засобом налагодження довіри і взаємодії в державах з різним суспільно-політичним устроєм, поставив чинником економічної та політичної модернізації. В Україні перспективи відновлення та поживлення туристичного потоку пов'язані зі стабілізацією ситуації на Сході країни, залученням інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури, що дозволить покращити зовнішньополітичний імідж та зміцнити авторитет держави на міжнародній арені [7, с. 20]. Безперечно, надзвичайно важливим чинником у цьому процесі стало запровадження безвізового режиму з країнами Європейського Союзу.

Висновки. Інтеграція України в європейські структури відкриває великі перспективи не лише у галузі економіки, а й у сфері культури, оскільки культурний чинник є одним з домінуючих у євроінтеграційних процесах. Водночас це вимагає від неї й дотримання міжнародних норм ведення туристичної діяльності. Туризм як засіб налагодження комунікації сприятиме посиленню міжкультурної взаємодії, що в майбутньому може забезпечити уникнення труднощів входження української держави в Європейський Союз. Оволодіння європейською культурною спадщиною водночас з популяризацією української культури є запорукою швидкої та безпроблемної євроінтеграції України. Саме туризм є одним з найоптимальніших засобів реалізації вищезазначеного, адже ця сфера сприяє активній міжнародній та міжкультурній комунікації з безпосередньої ініціативи суб'єктів туристичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко В. Г. Міжнародний туризм як чинник міжцивілізаційної взаємодії і взаємозбагачення культур / В. Г. Антоненко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права / Щорічник. Випуск 5. – К.: КУТЕП, 2008. – С. 103–116.
2. Гринів О. Філософія туризму / Олег Гринів. – Львів: ЛДУФК, 2017. – 191 с.
3. Ісаєнко В. М. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) / В. М. Ісаєнко, К. Д. Ніколаєв, К. О. Бабікова, Г. О. Білявський, І. Г. Смирнов. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 300 с.
4. Любивий Я. В. Туристська діяльність як чинник глобальної синергії культур / Я. В. Любивий // Пазенок В. С., Федорченко В. К. Філософія туризму. – К.: Кондор, 2009. – С. 108–123.
5. Мельник А. О. Перспективи розвитку вітчизняного туризму в умовах євроатлантичної інтеграції / А. О. Мельник, І. А. Чапліч // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 76–80.
6. Нікітенко В. О. Філософські засади комунікативних технологій у розвитку туристичного бізнесу в умовах інформаційного суспільства і глобалізації / В. О. Нікітенко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2017. – № 68. – С. 89–97.
7. Парфіненко А. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища / А. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Вип. 126. – Ч. 1. – С. 12–23.
8. Снігирьова Л. М. Туризм: загроза чи популяризація нематеріальної культурної спадщини / Л. М. Снігирьова // Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси в сучасній культурі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практич. конф., м. Київ, 7–8 квітня 2016 р. – Київ: КНУКІМ, 2016. – Ч. II. – С. 98–101.
9. Соляник С. Ф. Цінності та орієнтації в туристичній діяльності / С. Ф. Соляник // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права / Щорічник випуск 5. – К.: КУТЕП, 2008. – С. 239–251.
10. Степаненко Н. О. Розвиток туристичної діяльності України в умовах євроінтеграції / Н. О. Степаненко // Міжнародні відносини. – 2017. – № 10 [Е. ресурс] // Режим доступу: http://journal.i.ir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/178
11. Хартія туризму. Кодекс туриста // Туризм в Україні: Збірник нормативно-правових актів у п'яти томах. Т.5. –

Ужгород : ІВА, 2000. – 280 с.
12. Economic impact of Tourism 2017 [Е. ресурс] // Режим доступу:

<https://www.wtts.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/>.

REFERENCES

1. Antonenko V. H. Mizhnarodnyi turizm yak chynnyk mizhtsyvilizatsiinoi vzaïmodii i vzaïmობაზაჩენня культур / V. H. Antonenko // Naukovi zapysky Kyivskoho universytetu turizmu, ekonomiky i prava / Shchorichnyk. Vypusk 5. – K.: KUTEP, 2008. – S. 103–116.
2. Hryniv O. Filozofia turizmu / Oleh Hryniv. – Lviv: LDUFK, 2017. – 191 s.
3. Isaienko V. M. Stratehiia staloho rozvytku (turystychna haluz) / V.M. Isaienko, K.D. Nikolaiev, K.O. Babikova, H.O. Biliavskyi, I.H. Smyrnov. – K.: Vydavnytstvo NPU imeni MP Drahomanova, 2014. – 300 s.
4. Liubyvyi Ya. V. Turystska diïalnist yak chynnyk hlobalnoi synerhii kultur / Ya. V. Liubyvyi // Pazenok B.C., Fedorchenko V.K. Filozofia turizmu. – K.: Kondor, 2009. – S. 108–123.
5. Melnyk A. O. Perspektyvy rozvytku vitchyznianoho turizmu v umovakh yevroatlantskoi intehtatsii / A. O. Melnyk, I. A. Chaplich // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. – 2009. – № 1. – S. 76–80.
6. Nikitenko V. O. Filozofski zasady komunikatyvnykh tekhnolohii u rozvytku turystychnoho biznesu v umovakh informatsiinoho suspilstva i hlobalizatsii / V. O. Nikitenko // Humanitarnyi visnyk ZDIA. – 2017. – № 68. – S. 89–97.
7. Parfinenko A. Mizhnarodnyi turizm v Ukraini: heopolitychni aspekty hlobalnogo yavyscha / A. Parfinenko // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – 2015. – Vyp. 126. – Ch. 1. – S. 12–23.
8. Snihyrova L. M. Turizm: zahroza chy populyaryzatsiia nematerialnoi kulturnoi spadshchyny / L. M. Snihyrova // Ukrainska kultura: perspektyvy yevrointehtatsii. Innovatsiini protsesy v suchasniï kulturi: zb. materialiv Vseukr. nauk.-praktych. konf., m. Kyiv, 7–8 kvitnia 2016 r. – Kyiv: KNUKiM, 2016. – Ch. II. – S. 98–101.
9. Solianyuk S. F. Tsinnosti ta orientatsii v turystychnii diïalnosti / S. F. Solianyuk // Naukovi zapysky Kyivskoho universytetu turizmu, ekonomiky i prava / Shchorichnyk vypusk 5. – K.: KUTEP, 2008. – S. 239–251.
10. Stepanenko N. O. Rozvytok turystychnoi diïalnosti Ukrainy v umovakh yevrointehtatsii / N. O. Stepanenko // Mizhnarodni vidnosyny. – 2017. – № 10 [Е. source] // Rezhym dostupu: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/178
11. Khartiia turizmu. Kodeks turysta // Turizm v Ukraini: Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv u piaty tomakh. T.5. – Uzhhorod : IVA, 2000. – 280 s.
12. Economic impact of Tourism 2017 [Е. source] // Rezhym dostupu: <https://www.wtts.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/>

The role of tourism in the transformation of international and intercultural relations between Ukraine and Western European countries in the conditions of eurointegration

I. V. Halimovskaya

Abstract. The article reveals the importance of tourism as a factor of eurointegration of Ukraine. It is substantiated that an important component of tourism, besides economic, is intercultural communication, which provides direct communication of participants in tourism activities. A significant potential of our state in establishing communication with European countries is revealed through the intensification and growth of tourist flows. The cultural factor is definitely one of the priorities in the European integration processes of Ukraine. Mastering the European cultural heritage along with the popularization of Ukrainian culture is an effective means of eurointegration of our country. Considering the desire of Ukrainian society to join the European Union, the outlined tendencies will only be intensified. It is established that the introduction of European norms and standards in tourism will contribute to the formation of a European cultural identity. Therefore, these problems should obtain a special place in Ukraine's foreign policy.

Keywords: *tourism, eurointegration, the European Union, culture, communication, international and intercultural relations.*

Роль туризма в трансформации международных и межкультурных взаимоотношений Украины и западноевропейских стран в условиях евроинтеграции

И. В. Халимовская

Аннотация. В статье раскрыто значение туризма как фактора евроинтеграции Украины. Обосновано, что важной составляющей туризма, кроме экономической, является межкультурная коммуникация, которая предусматривает непосредственное общение участников туристической деятельности. Раскрыто значительный потенциал нашего государства в налаживании общения с европейскими странами путем интенсификации и роста объемов туристических потоков. Культурный фактор определенно как один из приоритетных в евроинтеграционных процессах Украины. Овладение европейским культурным наследием одновременно с популяризацией украинской культуры является действенным средством евроинтеграции нашей страны. Учитывая стремления украинского общества вступить в Европейский Союз, очерченные тенденции будут лишь усиливаться. Установлено, что внедрение европейских норм и стандартов в туризме будет способствовать формированию европейской культурной идентичности. Поэтому этим проблемам должно принадлежать особенное место во внешней политике Украины.

Ключевые слова: *туризм, евроинтеграция, Европейский Союз, культура, коммуникация, международные и межкультурные отношения.*

Реконструкція і діяхронічна інтерпретація як методологічні операції відтворення і аргументації прамовних конструктів у лінгвістичній макрокомпаративістиці

Я. В. Капранов

Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна)
Corresponding author. E-mail: skinner@ukr.net

Paper received 13.10.17; Accepted for publication 20.10.17.

Анотація. У статті представлено погляди дослідників щодо розуміння двох методологічних операцій відтворення і аргументації прамовних конструктів – реконструкції і діяхронічної інтерпретації у сучасній лінгвістичній макрокомпаративістиці. Зроблено спробу пояснити сутність цих двох методів: якщо реконструкція – це процес моделювання певного архетипу (праформи) / етимона, то діяхронічна інтерпретація – науково-доказова (пояснювальна) компаративно-діяхронічна операція, мета якої полягає у проникненні в хронологічно більш віддалені етапи прамовного стану (наприклад, від рівня окремої групи мов до мовної сім'ї, а відтак, і до мовної макросім'ї).

Ключові слова: методологічні операції, реконструкція, діяхронічна інтерпретація, лінгвістична макрокомпаративістика.

Традиційні студії лінгвістичної компаративістики залишили так і не розв'язаною, за спостереженнями О.С. Мельничука, проблему генетичних взаємовідношень між різними мовними сім'ями. Так, якщо одні представники “були байдужими до таких спроб, розуміючи недостатність наявних лінгвістичних даних, які можна було б застосувати для досягнення цієї мети”, то решта припускали, що лінгвістична компаративістика ще не готова до виходу за межі окремих мовних сімей, адже вона, по суті, зупинилася на тому рівні, який був досягнутий молодогораматиками” [3, № 2, с. 27]. У такий спосіб проблема встановлення ступеня генетичної спорідненості між окремими мовними сім'ями зумовила розробку *ностратичної теорії походження мов*, яка на сьогодні має свою мету, завдання, об'єкт, предмет і т. ін.

У зв'язку з цим, наближаючись до певного часового проміжку (приблизно від 1 тис. до 12 тис. років), як правило, основні дії етимологів відбувалися навколо поняття “реконструкція”, адже свого часу О.М. Трубачов, що “реконструкція була предметом інтересів і сумнівів для всіх тих, хто думав про недоступність минулого і бачив у реконструкції або виключно формулу відповідності, як А. Мейє, або реальні форми мови і мету будь-якого порівняння, як Ф. де Соссюр” (О.М. Трубачов).

Відтак, одним із ключових постулатів, поряд із реконструкцією, який свого часу був окреслений Г.А. Климовим, є *метод діяхронічної інтерпретації*, про які дослідники говорили на конференції в 1977 р., доповіді яких згодом були опубліковані у збірнику наукових праць (див. “Problemi della ricostruzione in linguistica. Atti del convegno internazionale di studi. Pavia, 1–2 ottobre 1975” a cura di R. Simone e U. Vignuzzi, Roma, 1977).

Мета – установити взаємозв'язок понять реконструкції і діяхронічна інтерпретація як методологічних операцій відтворення і аргументації прамовних конструктів у лінгвістичній макрокомпаративістиці.

Коли у 1971 р. був опублікований “Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский)”, автором якого є В.М. Ілліч-Світича, дослідники, які на той час працювали в галузі лінгвістич-

ної макрокомпаративістики (В. Дибо, А. Долгопольський, С. Старостін, В. Терентьев, С. Яхонтов, А. Bomhard, G. Greenberg та ін.), зосередили свою увагу на методологічному алгоритмі реконструкції *ностратичного етимона*. У такий спосіб розпочалася дискусія з приводу імовірного шляху етимолога-макрокомпаративіста, який буцімто працює з мовним матеріалом на кожному окремому рівні: починаючи від рівня окремої групи мов (напр., слов'янської, тюркської та ін.), мовної сім'ї (напр., індоєвропейської, алтайської та ін.) і закінчуючи рівнем мовної макросім'ї (напр., ностратичної та ін.) і т. ін.

Основна увага етимолога-макрокомпаративіста зосереджена на здійсненні ключової мети – встановленні реконструйованих конструктів на кожному окремому названому вище рівні, з одного боку, а також доказ їх вірогідності, з іншого.

Саме тому одним із таких підтверджень виявився *метод діяхронічної інтерпретації*: так, якщо залишити осторонь далеко не однозначно використовувані в літературі терміни “далека реконструкція” і “подальший аналіз” (нім. *weitere Analyse*), то замість них можна зустріти такі терміни, як “reconstructive analysis” [9] або “Prarekonstruktion” [14], а також уже прийнятий термін “diachronische Interpretation”, представлений у працях О. Семерені [1, с. 9–10].

Г.А. Климов звертає увагу на те, що термінологічно позначене розмежування власне *реконструкції* і подальшого кроку – *діяхронічної інтерпретації*, – як правило, є незнайомим компаративістам-емпірикам. Якщо власне *реконструкція*, яка здійснювалася з метою історичного тлумачення відповідностей, зафіксованих у фактичній даності споріднених мов, призводить до побудови певного архетипу (праформи), то *діяхронічна інтерпретація* вже має в своєму розпорядженні неральний мовний субстрат, необхідний для здійснення цієї процедури реконструкції [1, с. 10]. Зазначена вище теза переконує у тому, що лише за допомогою архетипів (праформ) компаративіст може при бажанні поглибити діяхронічну перспективу дослідження (тобто за рахунок проникнення в хронологічно більш віддалені етапи прамовного стану). При цьому Г.А. Климов приходять до логічного висновку: “якщо в результаті процедури реконструкції компара-

тивіст формулює гіпотезу першого ступеня, то продуктом діахронічної інтерпретації виявляється деяка гіпотеза другого ступеня” [1, с. 10].

У праці “Theoretical foundation of comparative grammar” Л. Завадовський розрізняє в цьому плані *порівняльну граматику, що оперує прамовними архетипами / праформами, виведеними на основі засвідчених міжмовних відповідностей* (англ. *comparative grammar based on attested correspondences*), і так звану *кон’єктурну порівняльну граматику* (англ. *conjectural comparative grammar*), надбудовану над першою і такою, що характеризується значно більшим ступенем гіпотетичності (при цьому автор підкреслює, що міра достовірності самих архетипів / праформ також зазвичай падає зі зростанням реконструктивної глибини досліджень і в межах порівняльної граматики засвідчених відповідностей) [16, р. 7–18.]. У цій же площині лежить прийняте в працях О. Семереньї протиставлення реконструкції за допомогою порівняння певного мовного матеріалу і подальшої діахронічної інтерпретації отриманого гіпотетичного стану [4, с. 13.]. Думку про необхідність такого протиставлення підтримує і Б. Шперат, який доповнює його також поняттям так званої *пояснювальної моделі* [15, S. 188.].

Зазначені вище постулати знаходять своє відображення в праці “Lautgesetze und Zufall. Betrachtungen zum Omnicomparativismus”, у якій Г. Дьорфер спробував представити засноване на аналогічному показнику розмежування *реконструюючої лінгвістики* (нім. *rekonstruierende Sprachwissenschaft*) і так званої *глотогонічної лінгвістики* (нім. *glottogonische Sprachwissenschaft*), принципова відмінність між якими полягає у тому, що якщо перша ґрунтується на реально засвідченому мовному матеріалі, то друга прагне до більш глибокої історичної інтерпретації вже самих результатів реконструкції [8, S. 10]. Окрім цього, згадуючи доповідь К. Кернера на VII Міжнародному конгресі з історичної лінгвістики, у якій говорилося про характерну демаркаційну лінію між поняттями реконструкції та діахронічної інтерпретації так чи інакше проводять й інші представники сучасної компаративістики (П. Тіме, Г. Хенігсвальд та ін.) [12], Г.А. Климов припускає, що саме з нього виходить Г. Хенігсвальд, який припускав, що процедура внутрішньої реконструкції неправомірна з методичної позиції, якщо вона спрямована на відновлення не прамовного стану [10, S. 200.] (серед авторів, що розглядають діахронічну інтерпретацію як особливий різновид методу внутрішньої реконструкції, варто назвати Н. Борещького [7, S. 56–57.]).

І.М. Тойський був одним із радянських лінгвістів, який спробував експліцитно провести відмінність між власне реконструкцією і діахронічною інтерпретацією: “Порівняльно-історичний метод сам по собі доводив лише до “архетипу”, до того пункту, з якого починалися розбіжності в окремих галузях. Для того, щоб піти далі, треба було оперувати іншими методами – методом пережитків, методом системної реконструкції, зразки для яких були представлені на немовному матеріалі, наприклад, у галузі доісторичної етнографії. Ці методи необхідно було застосовувати до матеріалів вже не історичних мов, а до даних, наданих тієї реконструкцією, яка була проведена шляхом

порівняння” [5, с. 5.].

За версією Г.А. Климова, доцільність такого розрізнення диктується, звичайно, не сукупністю названих вище авторитетів (тим більше, що окремі компаративісти – наприклад, М. Хаас і Р. Антіла – не проводять розглянутого розмежування), а принциповою відмінністю самої сутності двох процедур відновлення, оскільки в одному випадку дослідження виходить з реальних мовних даних, в іншому – спирається на архетипи, які мають гіпотетичний характер. Саме зазначена диференційна ознака архетипу / праформи підкреслює його гносеологічну функцію – служити історичним поясненням реально засвідчених мовних форм, на відміну від кон’єктур діахронічної інтерпретації, які вже позбавлені цієї функції [1, с. 11]. Відтак, можемо припустити, що діахронічна інтерпретація має іншу мету – здійснити більш глибоке проникнення дослідження в історію мовних сімей, а іноді – обґрунтувати їх віддалену / далеку спорідненість (те, що відповідає завданням лінгвістичної макрокомпаративістики).

За версією Г.А. Климов, статус діахронічної інтерпретації мають у своєму розпорядженні і так звана *внутрішня реконструкція* “найбільш пізнього” прамовного стану, і “*порівняльна реконструкція*” певної прамови другого і вищих порядків, заснована на зіставленні архетипів / праформ прамови менших порядків (вже хоча б на одній найглибшій основі діахронічну інтерпретацію неможливо визнати будь-яким різновидом внутрішньої реконструкції). Зрозуміло, що динамічний підхід до прамовного стану, який користується все більш зростаючою популярністю в компаративістиці останніх десятиліть, виправдовує прагнення дослідників йти в глиб мовної історії за допомогою цього прийому [1, с. 11]. Однак іноді на практиці порівняльно-історичного мовознавства зустрічаються прецеденти спеціальної спрямованості процедури діахронічної інтерпретації щодо доказу віддаленої мовної спорідненості, які не завжди можуть вважатися методологічно виправданими (при очевидній правомірності постановки питання про генетичні взаємовідношення мов доцільно відзначити, що доказ мовної спорідненості в цьому випадку не стільки є предметом цілеспрямованого дослідження, скільки є побічним продуктом задовільного знання компонентів порівняння) [1, с. 11].

Саме тому, припускає Г.А. Климов, до процедури діахронічної інтерпретації необхідно віднести будь-який досвід реконструкції на рівні так званих передпрамов (англ. *preprotolanguages*), тобто прамовних станів другого і більш віддалених / далеких від сучасності порядків, оскільки вони вже цілком ґрунтуються на зіставленні прамовних архетипів / праформ [1, с. 11–12]. Наприклад, Д. Холт, що дотримується такої процедури в своєму досвіді обґрунтування спорідненості мов [...], приходять до висновку про їх (мови) тісну генетичну близькість (“спорідненість настільки близька, що навіть вельми дивно, що її не було надано раніше” [11, р. 238.]). Наведений Д.С. Хотом конкретний мовний матеріал переконує в його безпосередній порівнянності. Тим більше, додає Г.А. Климов, немає підстав для змішування діахронічної інтерпретації і так званого методу ступінчастої реконструкції, за до-

помогою якого простежуються проміжні етапи мовної історії від прамови до сучасності. Бо дослідження не втрачає при цьому своєї опори на фактичну мовну даність, воно цілком залишається в сфері реконструкції як такої [1, с. 12].

Г.А. Климов також звертає увагу на те, що глибоко різними є продукти / результати реконструкції та діахронічної інтерпретації щодо ступеня своєї достовірності (незалежно від реальної хронологічної глибини реконструкції). Так, якщо провести досить умовну за потребою відмінність між відносною та “абсолютною” достовірністю, то буде неважко переконатися в тому, що архетипи / праформи, побудовані з опорою на ті чи інші мовні дані, повинні відповідати вимогам відносної достовірності, а іноді здатні задовольняти цій “абсолютній” вимозі [1, с. 12] (подібний підхід простежується у працях У. Лемана [13, р. 103–104, 255.]). Відносно достовірним необхідно визнати такий архетип / праформу, адекватно встановлений з розглянутої компаративістом сукупності міжмовних відповідностей, а “абсолютно” достовірним – архетип / праформа, який вдається верифікувати за допомогою подальшого виявлення його реального мовного antecedenta у вигляді архаїзму в будь-якій зі споріднених мов, зокрема у давньописьмових пам'ятках або на правах запозичення в неспорідненому мовному середовищі. Якщо мова йде про ступінь достовірності кон'єктур діахронічної інтерпретації, то про неї, як правило, не доводиться говорити, навіть у тих оптимальних випадках, коли вони надбудовуються над архетипами / праформами, реконструйованих з високою мірою надійності. Тим більше важко судити про ступінь їх достовірності, якщо вони надбудовуються над декількома з конкуруючих архетипів / праформ [1, с. 13].

Г.А. Климов додає, що коли на зміну беззастережному оптимізму чи не всіх ранніх компаративістів в оцінці реалізму одержуваних у ході дослідження архетипів / праформ прийшло не менш тверде переконання в тому, що ступінь достовірності останніх в більшості випадків не тільки є невідомим, але і, як правило, не може бути досить суворим способом перевірений, необхідно, очевидно, визнати, що ступінь адекватності кон'єктур, одержуваних у ході діахронічної інтерпретації, взагалі є неконтролюючим. Звідси стають зрозумілими і зустрічаються глибоко скептичні оцінки компаративістами відповідні реконструкції [1, с. 13]. М.С. Трубецький припускав, що “оскільки елементи різних мовних сімей, щоб було можливо порівнювати їх між собою, повинні бути відповідним чином “препаровані”, таке мовне порівняння завжди є пов'язаним зі значною часткою довільності і домислу, тим більше, що число лексичних відповідностей, на які необхідно спиратися, зазвичай є досить невеликим” [6, с. 61.].

На підтвердження зазначеної вище думки наведемо гіпотезу К. Боргстрьома, який постулював наявність у ранньому прайндоевропейському стані лише відкритих складів. Зважаючи на те, що це можна вважати хрестоматійним прикладом діахронічної інтерпретації, Е.А. Макаєв з властивим йому часом ригоризмом пише, що вона “заснована не на проекції реальних даних окремих індоєвропейських мов у загальноіндоєвропейському стані, що є можливим лише тоді, коли

не виникає ніяких сумнівів з приводу архаїчності цих реконструйованих даних. Гіпотеза К. Боргстрьома – класичний приклад суто дедуктивної, умоглядної побудови, що не відповідає строгості і обґрунтованості реконструкції” [2, с. 182.]. Дещо іншу позицію з цього приводу займає Г. Дьорфер, який заперечує правомірність діахронічної інтерпретації і знаходить її продукти внутрішньо суперечливими спекуляціями, які нерідко обертаються в логічному колі [8, S. 10–24]. Зазначені висловлювання, за припущенням Г.А. Климова, не можуть все ж позбавити від враження про доцільність звернення і до цього різновиду реконструкції в тих випадках, коли компаративіст прагне поглибити діахронічну перспективу історії мовної сім'ї. Якщо окремо взята кон'єктура діахронічної інтерпретації поступається за ступенем своєї достовірності архетипу, то аналогічним способом виглядає і співвідношення їх сукупностей. Це означає, що доказ гіпотези генетичного характеру, що будується за допомогою зіставлення прамови, завжди буде програвати в переконливості доказу, заснованому безпосередньо на мовному матеріалі [1, с. 14].

Припускаємо, що одним із прикладів пояснення реконструйованих етимонів варто назвати словникову статтю № 118, представлену в “Опыте сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский)”, де В.М. Ілліч-Світичу, на основі двох етимонів окремих мовних сімей: 1) ІЄ етимон h^uek^u- / $heuk-$ “глаз, видеть” 2) Алт. $uka-$ “замечать, понимать” вдалося реконструювати ностратичний етимон $huqa$ зі значенням “глаз, видеть”. Якщо проаналізувати реконструйовані ІЄ і Алт. етимони, можна простежити спільні характеристики: якщо фонологічні елементи плану вираження ностратичного етимона збігаються як в індоєвропейській (зокрема такі фонемі, як h , u , k), так і в алтайській (u , k , a) мовних сім'ях, то план змісту – лише в індоєвропейській мовній сім'ї (значення “глаз, видеть”). В.М. Ілліч-Світич звертається до методу діахронічної інтерпретації для більшої аргументації своїх гіпотез: “Начальный $H-$ принадлежит к числу фонем, не удлинявших следующий гласный (возможно, $*??$). Гласный $*u$ 1-го слога отражен в алт. и и.-е. (ср. лабиовелярный $*h^u$ (и по ассимиляции $*k^u$) в $*h^uek^u-$, u в $*huek-$). В инлауте можно восстанавлять $*k$ или $*qa$. В алт. семантическое развитие “видеть” → “знать”, как в и.-е. $*ued-$ / $*eid-$ “видеть” → “знать” (ср. Рок. 1125–1127)”.

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що: якщо метою *реконструкції* є історичне витлумачення відповідностей, зафіксованих у фактичній даності споріднених мов, що, своєю чергою, дає змогу змоделювати певний архетип (праформу) / етимон, то *діахронічна інтерпретація* передбачає здійснення процедури реконструкції шляхом поглиблення діахронічної перспективи дослідження (тобто за рахунок пронищення в хронологічно більш віддалені етапи прамовного стану) – пошук так званої пояснювальної моделі (за Б. Шлератом), тобто гіпотези другого ступеня. У такий спосіб, прикладами реконструкції і діахронічної інтерпретації є відомості у словниковій статті, представленій у праці В.М. Ілліч-Світича, де ностратичний етимон реконструюється дослідником

за допомогою дочірніх етимонів окремих мовних сімей, для якого, своєю чергою, подаються інтерпрета-

ції його методологічних операцій щодо відновлення, що і відповідає методу діахронічної інтерпретації.

ЛИТЕРАТУРА

1. Климов Г.А. Реконструкция и диахроническая интерпретация в компаративистике / Г.А. Климов // Вопросы языкознания. – М., 1988. – № 3. – С. 9–16.
2. Макаев Э.А. Общая теория сравнительного языкознания / Э.А. Макаев. – М., 1977. – С. 182.
3. Мельничук А.С. О всеобщем родстве языков / А.С. Мельничук // Вопросы языкознания. – М., 1991. – № 2. – С. 27–42.
4. Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание / О. Семереньи. – М., 1980. – С. 13.
5. Тройский И.М. Общинеоевропейское языковое состояние (вопросы реконструкции) / И.М. Тройский. – Л., 1967. – С. 5.
6. Трубецкой Н.С. Избранные труды по филологии / Н.С. Трубецкой. – М., 1987. – С. 61.
7. Boretzky N. Laryngtheorie und innere Rekonstruktion / N. Boretzky // IF. – 1975 (1976). – Bd. 80. – S. 56–57.
8. Doerfer G. Lautgesetze und Zufall. Betrachtungen zum Omnicomparativismus / G. Doerfer. – Innsbruck, 1973. – S. 10–24.
9. Dyenl. Reconstruction, the comparative method and the proto-language uniformity assumption // Language. – 1969. – Vol. 45. – No. 3. – P. 508–509.
10. Hoenigswald H.M. Internal reconstruction and context / H.M. Hoenigswald // Historical linguistics. – 1974. – Vol. II. – S. 200.
11. Holt D.C. Evidence of genetic relationship between Ghibchan and Uto-Aztecan / D.C. Holt // Proceedings of the third annual meeting of the Berkeley linguistic society. – Berkeley, 1977. – P. 238.
12. Koerner K. Reconstruction in historical linguistics / K. Koerner. – Ottawa, 1985.
13. Lehmann W.P. Historical linguistics. An introduction / W.P. Lehmann. – N.Y., 1962. – P. 103–104, 255.
14. Penzl H. Das Rekonstruieren des «prahistorischen» Lautwandels / H. Penzl // Proceedings of the twelfth International congress of linguists. – Innsbruck, 1978. – S. 508.
15. Schlerath B. Ist ein Raum- / Zeit-Modell für eine rekonstruierte Sprache möglich? / B. Schlerath // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. – 1981. – Bd. 85. – Hf. 2. – S. 188.
16. Zawadowski L. Theoretical foundation of comparative grammar / L. Zawadowski // Orbis. – 1962. – Vol. 11. – P. 7–18.

REFERENCES

1. Klimov G.A. Reconstruction and Diachronic Interpretation in Comparative Studies / G.A. Klimov // Voprosy yazykoznanija. – M., 1988. – № 3. – S. 9–16.
2. Makayev E.A. General Theory of Comparative Linguistics / E.A. Makayev. – M., 1977. – S. 182.
3. Melnichuk A.S. About Universal Relationship of Languages / A.S. Melnichuk // Voprosy yazykoznanija. – M. 1991. – No. 2. – P. 27–42.
4. Semeren'i O. Introduction to Comparative Linguistics / O. Semeren'i. – M., 1980. – S. 13.
5. Troyskiy I.M. The Common European Language State (Issues of Reconstruction) / I.M. Troyskiy. – L., 1967. – S. 5.
6. Trubetskoy N.S. Selected Works on Philology / N.S. Trubetskoy. – M., 1987. – S. 61.

Reconstruction and Diachronic Interpretation as Methodological Operations of Reproduction and Argumentation of Proto-Language Constructs in Linguistic Macro Comparative Studies

Y. V. Kapranov

Abstract. The article represents the views of scholars on two methodological operations of reproduction of the original constructs and their greater argumentation – reconstruction and diachronic interpretation in modern linguistic macrocomparative studies. An attempt has been made to explain the essence of the two methods: if the reconstruction is the process of modeling a certain archetype (proto-form) / etymon at the level of a separate group of languages, the language family, language macrofamily, but diachronic interpretation is a scientifically-proven (explanatory) comparative-diachronic operation, its purpose is to penetrate the chronologically more distant stages of the standard state.

Keywords: *methodological operations, reconstruction, diachronic interpretation, linguistic macrocomparative studies.*

Реконструкция и диахроническая интерпретация как методологические операции воспроизведения и аргументации праязыковых конструктов в современной лингвистической макрокомпаративистике

Я. В. Капранов

Аннотация. В статье представлены взгляды исследователей касательно двух методологических операций воспроизведения праязыковых конструктов и их большей аргументации – реконструкции и диахронической интерпретации в современной лингвистической макрокомпаративистике. Сделана попытка объяснить сущность двух методов: если реконструкция – это процесс моделирования определенного архетипа (праформы) / етимона на уровне отдельной группы языков, языковой семьи, языковой макросемьи, то диахроническая интерпретация – научно-доказательная (объяснительная) компаративно-диахроническая операция, цель которой заключается в проникновении в хронологически более отдаленные этапы праязыкового состояния.

Ключевые слова: *методологические операции, реконструкция, диахроническая интерпретация, лингвистическая макрокомпаративистика.*

Гумористична тональність в ідеаційній промові

Д. М. Кайсіна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Corresponding author. E-mail: dary.a.kaysina@yahoo.com

Paper received 16.10.17; Accepted for publication 22.10.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проявів гумору в ідеаційній промові, стратегічною комунікативною метою якої є втілення певної ідеї в соціальну практику через здійснення впливу на реципієнтів. Особливий наголос робиться на тому, якими засобами ідеатор досягає налаштування аудиторії на гумористичну тональність, тобто на специфічну емоціональну атмосферу та на сміхове осмислення дійсності учасниками комунікації в рамках дискурсу ідеації.

Ключові слова: анекдот, гумористична тональність, ідеація, сміховий ефект.

Вступ. Комунікативна діяльність людини та особливо ті лінгвокогнітивні операції, що лежать в її основі, цікавлять представників різних гуманітарних наук, що вивчають особливості впливу на сфери свідомості та підсвідомості людини з метою розповсюдження певних соціальних практик. Саме на це і спрямовано дослідження ідеаційної промови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурс ідеації ще не був об'єктом лінгвістичного дослідження. Термін «ідеація» відсилає до феноменології Е. Гуссерля, який визначає її як спрямованість свідомості безпосередньо на «загальне» («сутність», «ейдос», «апріор»), а також як метод споглядання загального [4, с. 325]. Філософи визначають ідеацію як феномен, що базується на обміркованому спогляданні конструювання ідей, понять; а власне «ідеювати» означає споглядати сутність предмета, відволікаючись від усіх індуктивних та дедуктивних процедур [4, с. 634]. В психології ідеація розуміється як здатність чи процес породження абстрактних чи конкретних психічних відображень актуально не сприйманих, відсутніх стимулів (тобто формування понять або уявлень), а також здатність чи процес довільного оперування цими структурами свідомості [3, с. 78-84]. У дискурсі маркетингу та PR-технологій термін «ідеація» позначає креативний процес генерування, розвитку та передачі нових ідей, де ідея розуміється як базовий елемент думки, що може бути представленим як візуально, так і чітко сформульованим або абстрактним [20, с. 54].

Мета цієї статті полягає у виявленні лінгвокогнітивної природи гумористичної тональності в англомовному дискурсі ідеації.

Матеріалом для дослідження є відеозаписи промов учасників TED конференцій. TED конференція – це щорічний захід некомерційного позапартійного світового проекту «Technology, Entertainment and Design» (TED), який бере початок у 1984 році у місті Монтерей, штат Каліфорнія. Втілюючи в життя гасло «Ідеї варті розповсюдження», TED вбачає своє призначення у пошуку найцікавіших людей, які можуть генерувати ідеї та передавати їх зацікавленій аудиторії [27]. Конференції TED зараз проходять по всьому світові та мають найширший спектр проблем, для вирішення яких пропонуються найрізноманітніші ідеї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеацію (від лат. *ideatio* – здатність до формування та сприйняття ідей) тлумачимо як втілення й сприйняття ідеї у процесі комунікації. Об'єктом ідеації є ідея, втілена як вербальними, так і невербальними засобами комунікації, а суб'єктами – ідеатор (мовець – автор або носій ідеї) та реципієнт (індивід або аудиторія). Поняття ідеації передбачає комунікативну взаємодію ідеатора і реципієнта.

Тобто мова йде не просто про одночасну присутність обох суб'єктів у ситуації комунікації, а про здійснення ними особливого типу когнітивно-комунікативної діяльності, пов'язаної, відповідно, із вербальним / невербальним втіленням і сприйняттям ідеї. [6, с. 123]

Виходячи з цього, **дискурс ідеації** визначаємо як когнітивно-комунікативну взаємодію ідеатора і реципієнта/-ів, метою якої є втілення у соціальну практику певної ідеї. Термін «когнітивно-комунікативна взаємодія» розширює тлумачення дискурсу, передбачаючи включення до розгляду контекстуально прив'язаних лінгвокогнітивних операцій інтерсуб'єктного творення дискурсивних смислів, актуалізованих комплексом вербальних і невербальних засобів. **Ідеаційна промова** – це структуроване й обмежене часовими рамками мовлення, яке відбувається перед аудиторією (реципієнтами), безпосередньо або опосередковано включеною у ситуацію комунікації. Стратегічною комунікативною метою ідеатора є втілення в соціальну практику певної ідеї шляхом спричинення мовленнєвого впливу на реципієнтів [6, с. 123].

Тональність у широкому сенсі розуміється як стиль спілкування, його соціокультурний і психологічний континуум [11, с. 141–142], який охоплює такі взаємопов'язані параметри, як модус спілкування – серйозність або несерйозність, побутовість чи ритуальність, прагнення до унісону або конфлікту, скорочення чи збільшення дистанції спілкування, відкрите (пряме) або завуальоване (непряме) вираження інтенцій, спрямованість на інформативне або фатичне спілкування [7, с. 41]. В. І. Карасик також підкреслює, що тональність є «емоційно-стильовим форматом спілкування, що виникає у процесі взаємовпливу комунікантів та визначає їх мінливі установки та вибір усіх засобів спілкування» [9, с. 304].

Через певну неоднозначність трактування цього терміну у лінгвістиці, зазначимо, що ми використовуємо визначення тональності С. М. Іваненко, де вона постає як одна з категорій тексту/дискурсу, що «визначає інтенцію адресанта залежно від якостей об'єкта мовлення й ставлення адресанта до цих якостей, як концентрат усіх експресивних засобів тексту, які він застосує у своїй мовленнєвій діяльності» [5, с. 248]. Тональність тексту може характеризуватися сталістю або мінливістю.

Тональність ідеаційної промови вивчаємо в термінах протиставлення серйозного і гумористичного. Протиставлення серйозного та гумористичного спирається на ідеї М. М. Бахтіна, який стверджує, що сміх є таким же універсальним, як і серйозність, бо несе в собі історію суспільства. Сміх протистоїть страху, через сміх людина долає страх, тому комічне має певну духовно-терапевтичну роль в побуті й мистецтві. Сміх проводить «геркулесову роботу» в історії культури по очищенню

землі, зціленню, визволенню людської свідомості від усякого роду «чудовищ» – неоправданих страхів, нав'язаних культів, втрачених авторитетів та кумирів [1]. Згідно із законом карнавалізації цінностей М. М. Бахтіна [1], профанізація сакрального є підтвердженням його значущості. Саме через профанізацію сакрального будь-яка ідея або цінність перевіряється на життєздатність.

Гумористичну тональність розглядаємо як особливу емоційну атмосферу спілкування, реалізовану у взаємній настанові комунікантів на сміхове осмислення дійсності [14, с. 15].

Серйозна тональність є базовою для ідеаційного дискурсу. Гумористична тональність має місце у тих випадках, коли мовець включає в ідеаційну промову анекдот.

Анекдот розуміємо як смислову мініатюру, тобто текст, що має експліцитно виражену структурну, семантичну та комунікативну завершеність та несе певне прагматичне навантаження – розсмішити адресата [15, с. 195]. Анекдот вважається найбільш розповсюдженим способом «соціальної оцінки цінностей» [8, с. 370].

Сміховий ефект анекдоту є результатом реакції адресата на неузгодженість між очікуваним й реальним розгортанням предметно-референтної ситуації як наслідок невідповідності ustalеним нормам: онтологічним, етологічним, лінгвоетологічним, логічним, мовленнєвим або мовним [12, с. 80–89]. У термінах декларативного знання норму трактуємо як «границі, у межах яких явища, природні й соціальні системи, види людської діяльності та спілкування зберігають свої властивості, функції, форми відтворення» [17, с. 579]; а у термінах процедурного знання – як родове поняття стереотипу: стереотипну семіотичну модель поведінки, що реалізується на психологічному та мовному рівнях [18, с. 10].

У системі понять лінгвокогнітивних теорій гумору невідповідність очікуванням описується як зіпнення несумісних когнітивних структур репрезентації знань у пам'яті людини. Хоча у різних теоріях ці структури мають різні назви (*асоціативні контексти* [22], *фрейми* [13], *скрипти* [24; 19], *антиципації* [23]), усі вони тлумачаться як репрезентації знання про стереотипні ситуації і передбачають наявність пов'язаних з цим знанням очікувань щодо можливого розвитку подій. Найбільш релевантним терміном для нашого дослідження є «скрипт», тобто відрізок семантичної інформації, що містить знання мовця про певний фрагмент навколишнього світу [24, с. 81]. Його ми і будемо використовувати в нашому аналізі.

Прототиповим текстотипом анекдоту вважають *анекдот-нарратив* (narrative joke) [2, с. 103-108; 8, с. 378]. Його головною характеристикою є сценарність, тобто наявність певної послідовності подій. Анекдот-нарратив містить як авторське мовлення, так і діалогічну взаємодію персонажів [14, с. 31]. Обов'язковим структурно-семантичним елементом анекдоту є кульмінація (пуант), тобто фрагмент мовлення, який власне і активує два несумісні скрипти.

Приклад гумористичного нарративу із трьома кульмінаціями міститься в ідеаційній промові Тіма Урбана. Головна ідея промови полягає в тому, що усі люди в тій чи іншій мірі є «прокрастинаторами», тобто схильні відкладати на останню хвилину виконання тих чи інших завдань або вирішення тих чи інших проблем. Ідеатор намагається висміяти цю хибну практику і спонукати

аудиторію покласти їй кінець. Зокрема, ідеатор розповідає про те, як під час навчання в коледжі йому довелося написати дипломну роботу на 90 сторінок за 3 дні та здати її безпосередньо перед завершенням терміну подачі. При цьому він концентрує увагу аудиторії на реакції факультету на цей диплом, описуючи телефонну розмову із представником факультету:

But a week later I get a call, and it's the school. And they say, "Is this Tim Urban?" And I say, "Yeah." And they say, "We need to talk about your thesis." And I say, "OK." And they say, "It's the best one we've ever seen." (Laughter) (Applause) (28)

Оскільки онтологічні норми (закономірності буття) підказують аудиторії, що за такий короткий час не можна написати достойної роботи, усі очікують негативної реакції факультету. Проте діалог завершується більш ніж просто схвальною оцінкою роботи, її називають *якнайдосконалішою*. Невідповідність очікувань розгортання ситуації, поданому кульмінацією, створює гумористичний ефект. Аудиторія сміється і аплодує.

Друга кульмінація гумористичного нарративу співвідносна із зізнанням ідеатора в тому, що ця історія є вигаданою і насправді диплом було кваліфіковано як дуже поганий. І це зізнання створює ще один гумористичний ефект: наразі аудиторія сміється над собою; над тим, що вони дозволили ввести себе в оману. У відповідності із лінгвоетологічними нормами (частково описаними принципом кооперації Г.П. Грайса [21]), мовець має бути налаштованим на правдиві висловлення (тим більше у форматі публічної промови). Усвідомлення аудиторією порушення мовцем цих норм і створює гумористичний ефект:

That did not happen. (Laughter) It was a very, very bad thesis. (Laughter) (28)

І, нарешті, третя кульмінація пов'язана із зізнанням ідеатора, що причиною омани було бажання гарно виглядати в очах аудиторії. Таке зізнання суперечить (лінгво)етологічним нормам, тобто стереотипним уявленням про норми соціальної поведінки індивіда взагалі і, зокрема, комунікативної поведінки мовця у форматі публічного виступу:

I just wanted to enjoy that one moment when all of you thought, "This guy is amazing!" (Laughter) No, no, it was very, very bad. (28)

Це не єдиний зразок того, як ідеатори вдаються до висміювання самого себе на сцені TED. «Сміх підіймає того, хто сміється, над об'єктом сміху. Сміх над собою підіймає людину над самим собою. Він виявляє силу людської особистості при всій її слабкості» [16, с. 111]. Якщо ідеатор має здатність та сміливість сміятися над собою на сцені, це надає йому змоги встановити ще тісніший контакт з аудиторією, оскільки він стає вразливим перед ними, відкриваючи їм свої власні недоліки чи проблеми.

З іншого боку анекдот-нарратив полегшує виведення аудиторією інференцій стосовно релевантності ідеї промови й необхідності її впровадження в соціальну практику.

У деяких випадках анекдоти є суттєвими для повноти ідеаційної промови через те, що вони містять певне вихідне знання, необхідне для потрібної інференції (висновку, вивідного знання). Приклад того, як гумор може слугувати для отримання вивідного знання, можна знайти в ідеаційній промові сера Кена Робінсона «Чи вбиває

школа креативність?»), де пропонується ідея, що розвиток творчих здібностей є настільки ж важливим, як і навчання грамоті.

Першим гумористичним нарративом промови є анекдот про дівчинку на уроці малювання, яка намалювала зображення Бога для того, щоб нарешті показати усім, як він виглядає:

I heard a great story recently – I love telling it – of a little girl who was in a drawing lesson. She was six, and she was at the back, drawing, and the teacher said this girl hardly ever paid attention, and in this drawing lesson, she did. The teacher was fascinated. She went over to her, and she said, “What are you drawing?” And the girl said, “I’m drawing a picture of God.” And the teacher said, “But nobody knows what God looks like.” And the girl said, “They will, in a minute.” (Laughter) (25)

Гумористичний ефект закорінений на зіткненні двох скриптів: прийнятого людством онтологічного уявлення про Бога, що не передбачає конкретного тілесного образу та його візуалізації, і власне такої візуалізації як відхилення від норми.

Другим нарративом у гумористичній тональності є історія з власного досвіду ідеатора, яка трапилась з його сином та однолітками сина під час постановки різдвяної історії:

When my son was four in England – Actually, he was four everywhere, to be honest. (Laughter) If we’re being strict about it, wherever he went, he was four that year. He was in the Nativity play. Do you remember the story? (Laughter) No, it was big, it was a big story. Mel Gibson did the sequel, you may have seen it. (Laughter) “Nativity II.” But James got the part of Joseph, which we were thrilled about. We considered this to be one of the lead parts. We had the place crammed full of agents in T-shirts: “James Robinson IS Joseph!” (Laughter) He didn’t have to speak, but you know the bit where the three kings come in? They come in bearing gifts, gold, frankincense and myrrh. This really happened. We were sitting there and I think they just went out of sequence, because we talked to the little boy afterward and we said, “You OK with that?” And he said, “Yeah, why? Was that wrong?” They just switched. The three boys came in, four-year-olds with tea towels on their heads, and they put these boxes down, and the first boy said, “I bring you gold.” And the second boy said, “I bring you myrrh.” And the third boy said, “Frank sent this.” (Laughter) (25)

Ця історія має дві паралельні гумористичні лінії: перша – це безпосередньо історія про сина ідеатора та випадок, що трапився під час Різдвяної постановки, а друга – це додаткові гумористичні вкраплення до основної історії. Суть власне історії полягає у тому, що, коли три дитини розігрували ролі трьох волхвів, які принесли немовляті Ісусу свої дари, то вони помінялися місцями та замість того, щоб подарувати спочатку золото, потім

ладан, а потім мирру, вони подарували спочатку золото, потім мирру, а останній хлопчик підніс дар ладану зі словами: “*Це від Френка*” – “*Frank sent this*”, що є співзвучними слову *frankincense* – ладан. Гумористичний ефект закорінений на порушенні лінгвоетологічних норм (принципу релевантності [26]), а саме: на невідповідному контексту плумаченні звукової форми мовного виразу, який асоціюється із виразом із подібним звучанням (явище, відоме як параномазія [10]).

Такий відхід від сценарію анітрохи не засмутив хлопця, для нього все пройшло за планом.

Після того, як ідеатор розповів ці дві, на перший погляд, непов’язані історії, він робить висновок (інференцію) про те, що діти не бояться помилитися, і ця властивість є необхідним підґрунтям креативності:

What these things have in common is that kids will take a chance. If they don’t know, they’ll have a go. Am I right? They’re not frightened of being wrong. I don’t mean to say that being wrong is the same thing as being creative. What we do know is, if you’re not prepared to be wrong, you’ll never come up with anything original – if you’re not prepared to be wrong. And by the time they get to be adults, most kids have lost that capacity. They have become frightened of being wrong. And we run our companies like this. We stigmatize mistakes. And we’re now running national education systems where mistakes are the worst thing you can make. And the result is that we are educating people out of their creative capacities. (25)

Для впровадження в практику висловленої ідеї ідеатор вдається до емоційного зараження аудиторії за допомогою лексики з негативною конотацією (*frightened of being wrong* – бояться помилитися; *you’re not prepared to be wrong* – не готові до того, що можете помилитися; *lost that capacity* – втратили цю здатність; *stigmatize mistakes* – таврувати ганьбою за помилки; *mistakes are the worst thing* – помилки – це найгірше). Сугестивний вплив здійснюється за допомогою ритмізації мовлення повторами різного рівня: фонемним (*If they don’t know, they’ll have a go*), синтаксичним реплікаційним (*if you’re not prepared to be wrong, frightened of being wrong*) та синтаксичним варіаційним (*being wrong – being creative; we run – we stigmatize; we’re now running – we are educating*). Ці засоби дозволяють ідеатору створити контраст гумористичної тональності у перших двох пасажах та серйозної негативної тональності в третьому, щоб сконцентрувати увагу аудиторії на проблемі і на інференції, яка впливає із осмислення цієї проблеми.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні закономірностей варіативності тональності (зміни серйозної тональності на гумористичну) у мовленні ідеатора, а також описі вербальних і невербальних засобів такої варіативності і лінгвокогнітивних операцій, що стоять за цими засобами.

ЛІТЕРАТУРА

- Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1965. – 527 с.
- Вежицкая А. Речевые жанры / А. Вежицкая // Жанры речи. – Саратов: Колледж, 1997. – С. 99-111.
- Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. – Изд-во «Лабиринт», М., 1999. – 352 с.
- Гуссерль Э. Логические исследования. Т. 2. М.: ДИК, 2001.
- Іваненко С. М. Категоріальний статус тональності художнього тексту / С. М. Іваненко // Нова філологія. – 2002. – № 4(15). – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – С. 248-256.
- Кайсіна Д. М. Пасаж як одиниця структурування ідеаційної промови / Д. М. Кайсіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2016. – № 84. – С. 121-129.
- Карасик В. И. Этнокультурные типы институционального дискурса / В. И. Карасик // Этнокультурная специфика речевой деятельности: сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 37-64.
- Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В. И. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
- Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М.: Гнозис,

2009. – 406 с.
10. Колесников Н. П. Парономазия как стилистическая фигура / Н. П. Колесников // Русский язык в школе. – 1973. – № 3. – С. 86–89.
 11. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
 12. Мартынюк А. П. Несоответствие норме как источник смехового эффекта в тексте англоязычного анекдота / А. П. Мартынюк // Записки з романо-германської філології – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 20. – С. 80–89
 13. Минский М. Остроумие и логика коллективного бессознательного / М. Минский // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М.: Прогресс, 1988. – С. 281–309
 14. Птушка А. С. Об'єктивація гендерних стереотипів в текстах англomовних анекдотів: дис. ... канд. Філол. Наук : 10.02.04 / Птушка Анастасія Сергіївна. – Харків, 2010. – 216 с.
 15. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка: [монография] / В. А. Самохина. – Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2008. – 356 с.
 16. Скіданова В. А. Гумор у фольклорній творчості українського народу / Докса. Збірник наукових праць з філології та філології. – Випуск 7. – Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2005. – С. 111–118.
 17. Современный философский словарь / [С. А. Азаренко, В. М. Андрианов, Д. В. Анкин, К. Ю. Багаев / под общ. Ред. В. Е. Кемерова]. – М.: Академический проект, 2004. – 863 с.
 18. Сорокин Ю. А. Отечественные исследования по массовой коммуникации / Ю. А. Сорокин // Знаковые проблемы письменной коммуникации: сб. Науч. Тр. – Куйбышев, 1985. – С. 3–15.
 19. Attardo S. Linguistic theories of humour / Attardo S. – Berlin-N.Y.: Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p.
 20. Graham, D., & Bachmann, T. T. (2004). Ideation: The birth and death of ideas. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
 21. Grice H. P. Meaning / H. P. Grice // Readings in the philosophy of language. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1971. – P. 436–444.
 22. Koestler A. The act of creation / Koestler A. – N.Y.: The Macmillan Company, 1964. – 751 p.
 23. McGhee P. E. On the cognitive origins of incongruity humour: fantasy assimilation versus reality assimilation / P. E. McGhee // The psychology of humour. – L.-N.Y.: Academic Press, 1972. – P. 61–80.
 24. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / Raskin V. – Dordrecht-Boston-Lancaster: D. Reidel, 1985. – 284 p.
 25. Sir Ken Robinson: Do schools kill creativity? [Е. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity
 26. Sperber D. Relevance: communication and cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford; Cambridge, MA, 1995. – 132 p.
 27. TED: Ideas worth spreading [Е. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ted.com>.
 28. Tim Urban: Inside the mind of a master procrastinator [Е. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ted.com/talks/tim_urban_inside_the_mind_of_a_master_procrastinator

REFERENCES

1. Bakhtin M. M. Creative work of Francois Rabelais and folk culture of the Middle Ages and the Renaissance / M. M. Bakhtin. – Moscow: Khudozhestvennaya literatura, 1965. – 527 p.
2. Vezhbitskaya A. Genres of speech / A. Vezhbitskaya // Zhamy rech. – Saratov: College, 1997. – P. 99–111.
3. Vygotskiy L. S. Thinking and speech. Edition 5, revised. – Publishinghouse “Labirint”, Moscow, 1999. – 352 p.
4. Gusserl E. Logic research. V. 2. Moscow: DIK, 2001. –
5. Ivanenko S. M. Categorical status of the literary mode / S. M. Ivanenko // Nova filologiya. – 2002. – No. 4 (15). – Zaporizhzhya: ZDU, 2002. – P. 248–256.
6. Kaysina D. M. Passage as a structural component of ideation speech / D. M. Kaysina // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. – 2016. – No. 84. – P. 121–129.
7. Karasyk V. I. Ethnocultural types of institutional discourse / V. I. Karasyk // Etnoculturnaya spetsifika recevoy deyatel'nosti: sb. obzorov. – Moscow: INION RAN, 2000. – P. 37–64.
8. Karasyk V. I. Circle of language: personality, concepts, discourse. / Karasyk V. I. – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 p.
9. Karasyk V. I. Keys of language / V. I. Karasyk. – Moscow: Gnozis, 2009. – 406 p.
10. Kolesnikov N. P. Paronomasia as a stylistic figure / N. P. Kolesnikov // Russkiy yazuk v shkole. – 1973. – No. 3. – P. 86–89.
11. Makarov M. L. Discourse theory basics / M. L. Makarov. – Moscow: ITDGGK “Gnozis”, 2003. – 280 p.
12. Martynuk A. P. Inconsistency with the norm as a source of joking effect in English anecdote / A. P. Martynuk // Zapisky z romano-hermanskoj filologiyi. – Odessa: Fenix, 2008. – No. 20. – P. 80–89.
13. Minsky M. Wit and logic of unconscious collective / M. Minsky // Novoe v zarubezhnoy lingvistike. – No. 23. – Moscow: Progress, 1988. – P. 281–309.
14. Ptuska A. S. Objectivation of gender stereotypes in English anecdotes: dis. ... kand. filol. Nauk : 10.02.02 / Ptuska Anastasiya Serhiyivna. – Kharkiv, 2010. – 216 p.
15. Samokhina V. A. Contemporary English joke: [monographie] / V. A. Samokhina. – Kharkov: KhNU imeni V. N. Karazina, 2008. – 356 p.
16. Skidanova V. A. Humor in folk creative work of Ukrainian people. Doksa. Zbirnyk naukovykh prats z filosofiyi ta filologiyi. – No. 7. – Odeskyi natsionalnyy universytet im. I. I. Mechnikova, 2005. – P. 111–118.
17. Contemporary philosophy dictionary / [S. A. Azarenko, V. M. Andrianov, D. V. Ankin, K. Yu. Bagaev / pod obsch. Red. V. E. Kemerova]. – Moscow: Akademicheskij projekt, 2004. – 863 p.
18. Sorokin Yu. A. Domestic research on mass communication / Yu. A. Sorokin // Znakovye problem pismennoy kommunikatsii: sb. nauch. tr. – Kuybyshev, 1985. – P. 3–15.

Юмористическая тональность в идеационной речи

Д. М. Кайсина

Аннотация. Статья посвящена исследованию проявлений юмора в идеационной речи, стратегической целью которой является воплощение определенной идеи в социальную практику через оказание влияния на реципиентов. Особое внимание уделяется тому, какими средствами идеатор настраивает аудиторию на юмористическую тональность, то есть на специфическую эмоциональную атмосферу и на юмористическое осмысление действительности у участниками коммуникации в рамках дискурса идеации.

Ключевые слова: анекдот, идеация, юмористическая тональность, юмористический эффект.

Humorous mode in ideation speech

D. M. Kaysina

Abstract. The article deals with humour in an ideation speech, which is strategically oriented at implementing some idea into social practice by exerting influence on the recipients. Special attention is paid to the means by which an ideator puts the recipients in a humorous mode, i. e. special emotional atmosphere and humorous assessment of reality by the communicants in the frame of the ideation discourse.

Keywords: anecdote, humorous effect, humorous tone, ideation.

Дискурс про інакшість у французькій соціально-гуманітарній парадигмі: історичний аспект

Л. В. Клименко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Paper received 12.10.17; Accepted for publication 20.10.17.

Анотація. Статтю присвячено діахронічному аналізу походження і історичним аспектам трактування феномену інакшості у французькій парадигмі соціальних і гуманітарних наук. Представлений у французькій мові лексею *altérité*, феномен інакшості визначено одним з ключових концептів французької культури, етнічною реальністю, що репрезентує етнокультурний спосіб самоідентифікації нації і утворює особливий когнітивний простір у межах національної картини світу.

Ключові слова: інакшість, *altérité*, картина світу, категорія Іншого, етноспецифічні особливості.

Специфіка проявів людської різноманітності набуває особливої актуальності у контексті гуманітарної думки кінця ХХ - початку ХХІ століття і постає як одна з інтенсивно обговорюваних проблем сучасності. За сучасної доби посилюється інтерес до усіляких проявів відмінностей як між індивідами, так і групами людей, втілених у проекції антитез на кшталт Я/ІНШИЙ, МИ/ВОНИ, СХІД/ЗАХІД, ЧОЛОВІЧЕ/ЖІНОЧЕ тощо, переосмислюється ставлення до проявів несхожості й ствердження останньої як цінності на відміну від попереднього її розуміння як чужості. Ці трансформаційні тенденції зумовлюють необхідність уточнення специфіки трактування проявів інакшості у парадигмі соціальних і гуманітарних наук (філософії, антропології, етнології, соціології, психології, географії тощо), а також у широкому колі междисциплінарних досліджень.

Осмислення категорії інакшості зазвичай історично відбувалося через розуміння категорії Іншого, успадкованої від властивої біологічному світові природної самоідентифікації й диференціації. «Іншими» можуть бути як індивіди чи суспільні групи, так і речі або місця, причому в різних концепціях існували різні, подекуди протилежні трактування. Так, у К.-Г. Юнга «інший» - це здебільшого "чужий", антитеза «своєму», що походить ще від давніх архетипів. За його теорією Інший - це завжди конкурент у боротьбі за кращі ресурси й виживання, а значить має сприйматися як актуальний або потенційний ворог. Натомість у М.Бахтіна «інший» - це «інакший», що не викликає відторгнення, як «чужий», а навпаки зацікавлює своєю інакшістю.

Актуальність і новизну розвідки зумовлено сучасним інтересом до етноспецифічних особливостей актуалізації проявів і розуміння *інакшості*, її семантичних ознак, релевантних в рамках певних національних культур, зокрема французької. Представлений у французькій мові лексею *altérité*, феномен *інакшості* (далі за текстом *altérité*, до якого у контексті дослідження використовуватимемо у якості умовних синонімічних відповідників французькому українські *інакшість*, *інакшість* і *несхожість*) є одним із ключових концептів французької культури, культурогенним продуктом, етнічною реальністю з властивими асоціативними уявленнями і образами, що репрезентує етнокультурний спосіб самоідентифікації нації. Визнання і повага до усіляких проявів *інакшості* у французькій культурі, на думку Е.Морена є "головною цінністю світськості, що виступає за змішання культур як джерело розвитку і миру" [1, с. 135].

Гіпотезою дослідження є те, що у межах французької національної складової суспільно-гуманітарного знання феномен *altérité* утворює особливий когнітивний простір.

Він має особливі, відмінні від загальноприйнятих семантичні властивості, лакунарні для інших культур. З цієї причини феномен *altérité* неповною мірою, або інакше розуміється представниками інших лінгвокультур у процесі комунікації. І дійсно, французьке *altérité* подекуди неможливо адекватно перекласти іншими мовами, українською зокрема, оскільки в інших національних картинах світу цей концепт у повному обсязі свого значення відсутній.

Задля визначення національної специфіки розуміння феномену *altérité* завданням першого етапу дослідження, результати якого викладено у цій статті, є розгляд притаманних йому історико-етимологічних характеристик і встановлення соціальних, історичних та культурних чинників, що впливали / впливають на еволюцію змісту цього феномену у французькій суспільно-гуманітарній парадигмі.

Для вирішення поставлених завдань в роботі використано метод інтерпретації історичних реальностей, спрямований на осмислення сутності досліджуваної категорії, а також описовий метод, представлений прийомами інтерпретації змісту французьких суспільно-гуманітарних текстів та його узагальнення.

Як було зазначено, в основі феномену *altérité* знаходиться універсальна бінарна опозиція «свій – чужий», що має архетипові прояви. Ця етимологія прослідковується від семантики латинського *alter* - 1) один з двох, інший з двох 2) наступний, другий 3) інший у значенні другий (*alter ego* – я інший, тобто друг); 4) інший у значенні протилежний; 5) такий, що зазнав змін 6) ближній (*alterius causa* - заради ближнього).

У французькій мові існує два терміни на позначення іншого, того, хто є інакшим або "qui n'est pas soi" :

1/ **autrui** (*le prochain*) - у значенні другий, інший з-поміж, що передбачає входження суб'єктів до певної спільноти та/чи соціальну близькість внаслідок спільної участі у чомусь,

2/ **autre** (*l'autre*) – такий, що передбачає відчуття різниці та/або соціальну дистанцію, що витікає з особливостей приналежності (територіальної, родової, гендерної тощо).

Паралельне застосування французькою обох термінів призводять до ускладнень розуміння специфіки феномену *altérité* у французькій картині світу, а також смислової амбівалентності його сприйняття представниками інших культур.

У французькій мові *altérité* визначається словником Larousse як "*état, qualité de ce qui est autre, distinct*" [2] і перекладається українською як стан, якість чогось іншого, такого, що є відмінним. У французькому філософському словнику А.Конт-Спонвіля *altérité* визначається як

несхожість, відмінна ознака, що передбачає співставлення двох різних сутностей або ж передбачає існування таких [3, с. 354]. Французьке *altérité* є протилежним тотожності, як інше протилежне тому ж самому, що можна сформулювати у вигляді принципу: будь яка річ, тотожна самій собі водночас є відмінною від решти інших. Навіть якщо припустити існування двох повністю тотожних істот, вони все одно будуть різними з тієї причини, що одна з них – перша, а інша – друга.

“*Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés*” у словниковій статті, присвяченій *altérité* наголошує на полісемантичності терміну у соціальній перспективі і пов’язаній з цим амбівалентності трактування [4, с. 42].

Французький філософ і теоретик літератури Жак Дерріда звертає увагу на глибинний амбівалентний фон і семантичний зв’язок між двома, здавалося б несумісними поняттями - *l'hospitalité* і *l'hostilité* (гостинність та ворожість), що спричинено складною семантикою лексеми *hôte* (гість) у французькій мові [5]. Вона впливає з етимології бінарної опозиції латинських термінів *hosties* (у значенні *ворожі чужинці*) і *hospes* (у значенні *актор ритуалу чемної гостинності, за походженням релігійного*), які історично зумовили два типи відносин між індивідом та суспільством. У першому випадку вони негативні і передбачають конфліктний розвиток, у другому – мають позитивний характер і базуються на принципі кооперації. Ці два типи відносин характерні й для сучасного суспільства. Так, наприклад, у сфері туризму Інший сприймається у значенні *hospes*: такий, відносини з яким відбуваються в позитивному контексті. З іншого боку, в історії колоніальної Франції було застосовано модель *hosties*, коли колонізовані народи здебільшого перебували у конфліктних відносинах з метрополією.

Аби зрозуміти амбівалентність категорії варто звернутися до історичного аспекту дискурсу про інакшість. Важливим у цьому контексті стає пошук відповіді на питання, у який саме момент у суспільстві виникає розуміння інакшості, відколи бере початок інтерес до Іншого, способу його життя, думок, коли ставлення до проявів іншості набуває осмислення.

Тоді як першими з відомих проблематикою цікавилися ще давньогрецькі філософи (пригадаймо «пізнай самого себе» - на храмі Аполлона в Дельфах), перші спроби осмислення проявів інакшості належать добі Ренесансу [6, с. 29]. Розуміння індивіда як суспільного актора, усвідомлення власних індивідуальності і неповторності відбуваються у XVI столітті за часів пошуків мореплавства й відкриття Нового Світу, що проявляється у спробах писати про подорожування, вигадувати утопії ідеальних світів, створювати словники уявних місць. Французький філософ і письменник епохи Відродження Мішель Монтень висловлював занепокоєння стосовно «гуманістичного» характеру освоєння нових територій на тлі жорстоких внутрішніх релігійних протистоянь на територіях самого Старого Світу, піддаючи сумніву, чи здатні європейці, що загрузли у війнах в самій Європі, бути носіями цивілізаційної місії на інші континенти. Монтень також запроваджує роздуми про феномен колоніалізму в контексті сприйняття чи несприйняття інакшості іноземців, різниці у звичаях та побуті і вже тоді застерігає від застосування оцінних термінів на позначення переваги або зневаги, радячи «*frotter et limer sa cervelle contre celle d'Autrui*» (Des Coches III, 9). [цит. за 7. с. 141].

Нового осмислення феномену інакшості надають за доби Просвітництва Ш.-Л. де Монтеск'є і Ж.- Ж. Руссо. Монтеск'є звертається до історії різних народів і держав, при чому не критикує, а пояснює їх. Він стверджує ідею загальної закономірності явищ, що, на його думку, базується на історії кожного народу, його політичному устрої, релігії, побуті, звичаях, кліматі, території тощо. В епістолярному філософському романі *Lettres persanes* (1721) герої роману перси Узбек та Ріка, що подорожують, спостерігають за життям у Франції й описують його в листах до батьківщини. Вони звертають увагу на відмінність культур Сходу і Заходу, а також критикують абсурдні, з їхньої точки зору, звичаї, що побутують у Європі. Відстань між Сходом і Заходом, різницю у світосприйнятті яскраво висловлено у фразі «*Le désespoir de l'infâmie vient désoler un Français condamné à une peine qui n'arrêterait pas d'un quart d'heure le sommeil à un Turc.*» [8, с. 170].

Слідом за Монтеск'є до екзотики Сходу зверталися інші французькі просвітники, як з метою порівняння двох цивілізацій – східної та західної, так і з сатирико-викривальною ціллю. Так Ж.- Ж. Руссо пропонує читачеві бути далекоглядним і «*porter vue au loin*», намагаючись зрозуміти інших людей і їхні звички, аби потому піддати неупередженій критиці свої власні. Сучасні науковці відзначають [9], що Руссо був не просто спостерігачем екзотичних звичаїв і вірувань. Тим аналізом і критичною оцінкою, що він здійснював, було закладено підвалини етнології, заснування якої як окремої науки було стверджено тільки століття потому. Руссо писав: «*Toute la terre est couverte de nations dont nous ne connaissons que les noms, et nous nous mêlons de juger le genre humain! Supposons un Montesquieu, un Buffon, un Diderot, un d'Alembert, un Condillac, ou des hommes de cette trempe, voyageant pour instruire leurs compatriotes, observant et décrivant comme ils savent le faire, la Turquie, l'Egypte, la Barbarie, l'Empire du Maroc, la Guinée, le pays des Caffres, l'intérieur de l'Afrique et ses côtes orientales, les Malabares, le Mogol, les rives du Gange, les royaumes de Slam, de Pégu et d'Ava, la Chine, la Tartarie, et sur-tout le Japon ; puis dans l'autre hémisphère, le Mexique, le Pérou, le Chili, les terres Magellaniques, sans oublier les Patagons vrais ou faux, le Tucuman, le Paraguai, s'il était possible le Brésil, enfin les Caraïbes, la Floride et toutes les contrées sauvages ; voyage le plus important de tous et qu'il faudrait faire avec le plus de soin. Supposons que ces nouveaux Hercules, de retour de ces courses mémorables, fissent ensuite à loisir l'histoire naturelle, morale et politique de ce qu'ils auraient vu, nous verrions nous-mêmes sortir un monde nouveau de dessous leur plume, et nous apprendrions ainsi à connaître le nôtre...*» [9, p.10].

Разом із підвищенням інтересом до екзотики далеких світів на самому європейському континенті від початку XVIII століття відбуваються суттєві соціальні трансформації здебільшого релігійного характеру. В опозиції до Франції й Іспанії – країн-стовпів католицької віри, опиняються протестантські нації, як-от Голландія, а також Англія, де здійснено спробу запровадження парламентського режиму. Реформістські думки таких європейських мислителів, як Спіноза, Лейбніц, Ньютон відчутно впливають на тогочасну французьку суспільно-гуманітарну думку, простежується схильність до критичного і поміркованого осмислення дійсності, відокремлення релігії від моралі, тенденція до оптимістичного

бачення світу, засудження фанатизму.

Відношення до феномену *інакшості* залишається на незмінних засадах аж до першої половини ХХ століття. Після Французької революції, незважаючи на падіння монархії, країна продовжує політику милостивого і частково зверхнього ставлення до проявів чужості за умов інституціоналізації колоніальної Європи. Географи роблять детальні описи і документують природні та соціальні характеристики екзотичних спільнот, з якими зіткнулися, констатують гетерогенність суспільств у різних географічних локаціях, маючи на меті наочно пояснити, що західне суспільство є більш цивілізованим, а отже має переваги над усіма іншими.

У другій половині ХХ століття завдяки французам Клоду Леві-Стросу та Марселю Моссу, які осмислюють відношення до Іншого крізь призму культурної різноманітності, започатковується новий, сучасний антропологічний підхід, а увага до проявів інакшості опиняється у фокусі майже всіх гуманітарних наук. Тоді ж завершується постколоніальний етап історії Франції і починається період, що відзначається новими формами практик обміну між людьми, так званих міжкультурних, або кросс-культурних, основним чином зумовлених тематикою прийому мігрантів.

Мультикультуралізм будується на принципі толерантності, «чужі» - то просто «інші» і не несе загрози. Проте з виникненням феномену глобальної міграції почату ХХІ століття, зі збільшенням міграційних хвиль етнокультурна фрагментація суспільства почала розхитувати основи національних культур.

Хоча розвиток сучасної Франції беззаперечно відбувається у напрямку зростаючої етнокультурної плюралізації, характерною його особливістю є балансування між політикою мільтикультуралізму і політикою власної національної виключності, коли зусилля до відкритості,

розуміння і прийняття культури Іншого ускладнюються природним сприйняттям проявів інакшості як чужості.

Отже, історично склалося, що феномен *altérité* є ядром елементом дискурсу про Інакшість у французькій суспільно гуманітарній думці і утворює у французькій картині світу особливий когнітивний простір з особливою семантикою, подекуди лакунарною для інших культур.

Спочатку історично поняття *інакшого* осмислюється контексті іншої географічної локації або ж культурної різниці. Так звана «зовнішня інакшість» стосується країн, народів, соціальних груп, усіляких спільнот, що мають або мали відносно стійкі особливі (у значенні екзотичні) етнічні чи суспільні характеристики на певному відрізку часу або простору відносно конкретної культури.

Соціальні ж зміни сучасної доби стають поштовхом до зосередження на внутрішніх проявах інакшості у межах соціальних і культурних колективних ідентичностей та території сучасної Франції, а потому й у рамках ідентичностей індивідуальних. Наразі йдеться про так звану «внутрішню інакшість» – індивідуальні властивості різного характеру (колір шкіри, стать, певні тілесні вади, особливі поведінки, тощо) відмінні від канонічних, прийнятих у певній соціальній чи культурній спільноті.

В результаті проведеного історичного і етимологічного огляду стає очевидним, що французький феномен *altérité* репрезентує етнокультурний спосіб самоідентифікації нації, який етимологічно і історично базується на принципах визнання і поваги до усіляких проявів *інакшості* і несхожості. Крім того, констатуємо факт, що *altérité* як наукова категорія дедалі більше входить до наукового обігу як вузькоспеціальних, так і міжгалузевих досліджень. Очевидно, що подальше дослідження *altérité*, як наукової категорії у дискурсі французької соціально-гуманітарної парадигми розкриє більше аспектів сучасного осмислення феномену інакшості.

ЛІТЕРАТУРА

- Morin E. La Complexite humaine. P. : Flammarion, 1994.- 380 p.
- Larousse. [en ligne], URL: [http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/alt%C3%A9rit%C3%A9/2559#IYGYsw0MxsxqRqqS.99].
- Конт-Спонвиль Андре. Философский словарь / Пер. с фр. Е.В. Головиной. – М., 2012, с. 354.
- Jacques Levy, Michel Lussault .Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés. – France. La Documentation Française, 1137 p., 2013.
- Derrida J. De l'hospitalité/Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida à répondre DE L'HOSPITALITÉ. – Paris, 1997.
- Bailblé Eric, 2010, La notion de l'altérité dans l'histoire de la France, Synergies « Pologne » no 7, p. 27-40.
- CHALIER-VISUVALINGAM ELIZABETH. Revue d'Études Françaises , 1/1996. - P.134-160. cief.elte.hu/sites/default/files/chalier_visuvalingam_0.pdf
- Montesquieu (Baron de la Brède), 1975. Lettres persanes. Paris : Garnier. Le courrier de l'UNESCO. Jean-Jacques Rousseau. – Paris, publié par L'Organisation des Nations Unies pour l'Education, la Science et la Culture Mars 1963 (XVI année), numero 3.

REFERENCES

- André Comte - Sponville , Dictionnaire philosophique/ Translated from French by Y.V.Golovina. – М., 2012, - p. 354.

Дискурс про інаковості в французькій соціально-гуманітарній парадигмі: історичний аспект Клименко Л.В.,

Аннотация. Стаття посвячена діахронічному аналізу походження і історичним аспектам трактування феномена інаковості в французькій парадигмі соціальних і гуманітарних наук. Представлений в французькому мові лексемою *altérité*, феномен інаковості визначений як один з ключових концептів французької культури, етнічної реальності, котра являється етнокультурним засобом самоідентифікації нації і створює особливе когнітивне просторство в межах національної картини світу.

Ключові слова: інаковості, *altérité*, картина світу, категорія Іншого, етноспецифічні особливості.

The Discourse About The Alterity In The French Social And Humanitarian Paradigm: Historical Aspect L. V. Klymenko

Abstract. The article is devoted to the phenomenon of otherness genesis, its diachronic analysis and historical background in the French scientific social and humanitarian paradigm. Represented in the French language by the token *altérité*, the phenomenon of otherness has been considered as one of the French culture's key-concepts, the ethnical reality, a special type of the national self-identification. It creates a special cognitive space within the national picture of the world.

Keywords: otherness, *altérité*, picture of the world, Other's category, ethnospecific feature.

Демінутивні та аугментативні суфіксальні деривати в іспанському масмедійному дискурсі

Х. С. Лесько

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна
Corresponding author. E-mail: cristinalesko@gmail.com

Paper received 23.09.17; Accepted for publication 05.10.17.

Анотація. Демінутивні / аугментативні деривати належать до реєстру лексики, яка фіксує особливості концептуалізації дійсності та мовної репрезентації оцінок та емоцій – категорій універсальних, але таких, що мають ідіоетнічну специфіку вираження у національно-мовних картинах світу. Цим похідним характерний семантико-стилістичний динамізм, оскільки вони допускають появу додаткових енантіосемічних смислів, переходи від констатації розміру до емотивно-експресивних ознак залежно від кому нікативних цілей.

Ключові слова: масмедійний дискурс, демінутив, аугментатив, енантіосемія, конотація, суб'єктивна оцінка, лінгвопрагматика, експресивність.

Інтеграційний міждисциплінарний підхід до аналізу явищ, які відображають людську діяльність, сьогодні є провідним у науковій методології. Перехід до антропоцентричної парадигми спрямовує численні дослідження мовних одиниць у бік аналізу “людського фактора”, співвідношення національної мови та культури, свідомості та позамовних реалій. Важливим об'єктом реалізації креативних та пізнавальних можливостей людини є масмедійний дискурс, який передбачає інформаційно-емоційний вплив на адресата. Досягненню відповідної реакції сприяють демінутивні / аугментативні деривати, що належать до засобів вираження оцінно-емотивних і експресивних смислів, переконання та заклику до дій.

Структурно-змістову організацію демінутивних / аугментативних дериватів розглядають О. О. Потебня, Ф. І. Буслаєв, О. О. Шахматов, В. В. Виноградов, П. Ф. Фортунатов, М. М. Петерсон, О. І. Соболевський. Лексико-семантичний аспект досліджують А. Алонсо, Ф. Монхе, Х. Монтеc Хіральдо, Ф. Нанес Фернандес, Ф. Ласаро Мора, М. Л. Вагнер, Е. Косеріу, А. Сулуага Оспіна. До питань аугментативної деривації звертаються В. С. Сікорська, Р. С. Помірко, Л. Б. Шутак, С. В. Івашків-Когут, Е. Бахо Перес, Л. Мерліні Барбаресі, А. Фальчінеллі та інші. Питанню словотвірних процесів присвячують праці Х. Мартін Камачо, Ф. Ласаро Карретер, Е. Мартінес Сельдран, М. Ребойо Торіо, Х. Монтеc Хіральдо, Я. Малкіель.

Актуальність теми зумовлено потребою аналізу функціонування демінутивних / аугментативних дериватів в іспанському масмедійному дискурсі в рамках взаємодії мови, людини і культури; необхідністю визначити їхній оцінно-експресивний потенціал та діапазон емоційних оцінок як засобів впливу на реципієнта. *Об'єктом дослідження* є похідні з демінутивними та аугментативними суфіксами у масмедійному дискурсі. *Предметом дослідження* є лінгвопрагматичні характеристики демінутивних та аугментативних дериватів, їхня оцінно-емотивна природа та експресивні можливості. Використано такі *методи дослідження*: лінгвостилістичний, описовий, порівняльно-зіставний, контекстно-ситуативний, лексико-семантичний, контент-аналіз.

Дослідження демінутивної / аугментативної лексики має давні традиції і є одним із пріоритетних напрямів лексикології. *Структурно-змістовий* аспект розглядає демінутивні / аугментативні суфікси як *словотвірні* моделі, наділені узагальненим лексико-категоріальним змістом (П. Ф. Фортунатов, О. І. Соболевський, М. М.

Петерсон) або як *формотвірні*, що генерують форми вихідного слова (О. О. Потебня, О. О. Шахматов, В. В. Виноградов, Ф. І. Буслаєв). *Соціально-когнітивний* аспект виокремлює позамовні фактори різної продуктивності суфіксальних похідних у мовах світу та соціальних групах: культурно-інтелектуальні, духовно-ментальні, природно-кліматичні, соціальні та індивідуальні. *Лексико-семантичний* аспект полягає у визначенні вихідного значення об'єктивної зменшеності / збільшеності або емотивно-оцінних смислів, які виходять за рамки квантитативності [1, с. 198]. Компромісним є твердження, що відображення дійсності, як логічної, так і емоційної, становить єдиний процес пізнання світу, а встановлення межі між денотацією і конотацією можливо тільки гносеологічно.

Для демінутивів / аугментативів іспанської мови характерна міжкатегорійність. Первинно іменникові та прикметникові суфікси демінутивності/аугментативності переносяться у дериваційні системи займенників (*todito, mismillo*), числівників (*primerito, segundillo, el centenarizado*), дієслів (*el apagón, el patinazo, llorón, pegadito, dormidito*), прислівників (*cerquita, enseguidita, tempranillo*). Конотативні можливості іменників (60,7%) полягають у створенні дериваційних парадигм узуального (*el cabecilla, el cabezota, el cabezón, el cabezazo*) та оказіонального характеру (*el ministrito, el ministrillo, el ministrete, el ministrín, el ministrizo*). Другою за чисельністю групою є *ад'єктивні похідні* (24,5%), які функціонують, відповідно, як виразники пестливості або зрублості. У певних контекстуальних умовах прикметники, утворені демінутивними суфіксами, виражають елативність, високий ступінь інтенсивності ознаки (*modernito, mayorcito, bajín, gravete*), а також послаблення вияву ознаки (*ligerito, clarito, fresquillo*) та евфемістичність, зниження категоричності (*gordito, cojito, tontín, redondillo, complicadillo*). Аугментативні суфікси у структурі прикметників вживаються як засоби вираження *інтенсивності-експресивності* (*El chulazo de Sarkozy, como Dominguín, alardea de sus conquistas amorosas, pero no se conforma con contárselo a los amigos* (ABC 07.01.2008). Зафіксовано 4,5% *похідних прислівників*, які вказують на інтенсивний вияв ознаки (*lejitos, prontito, rapidito*). Виокремлено набір *віддієслівних форм* (8,3%), яким властиве стерте експресивно-емоційне вираження. Віддієслівні форми *аугментативного типу* поділяємо на: 1) *віддієслівні прикметники*, що втратили дієслівні ознаки (час і вид) і означають сталу властивість предмета вираження

(preguntón, lamentón, estudió, ligón, quejón); 2) віддієслівні іменники на позначення дії. Розрізняємо дії раптового (*el bajón, el subidón, el empujón, el apagón*) та тривалого характеру (*el patinazo, el nevazo, el cantazo*). Віддієслівні форми *демінутивного туну* характеризуються оказіональним вживанням і можуть набувати одночасно пейоративних та мейоративних значень (*arrimadito, ocupadito, pegadito, relajadillo*).

Демінутивні та аугментативні суфіксальні деривати виконують *семантичні* та *стилістико-дискурсивні* функції у масмедійному дискурсі.

В основі *семантичного туну* функцій лежить реалізація об'єктивної зменшеності / збільшеності конкретних (*El primer ataque de risa me dio al ver el librito dentro de un librote, como esas botellas de coñac o de ginebra que vienen dentro de unas tapas duras del Quijote* (ABC, 23.02.2006) та абстрактних назв (*El exitazo de Torrente 4, con 17 millones recaudados, es la clave de estos datos* (El País, 28.03.2011).

Стилістичний тип функції реалізується у стилістико-дискурсивній площині через: 1) пейоративно-/ мейоративно-марковані (*La ministrera de Fomento Maria Elena, Magdalena Alvarez ¿Pero qué apoyo, Elenita, qué apoyo?* (El Mundo, 04.12.2008) та немарковані власні назви (*Chávez elogia a Fidel Castro en el 20 aniversario del caracazo* (ABC, 27.02.2009); 2) фразеологізми (*IU cree que si el presidente "no coge el toro por los cuernillos" la ciudadanía debe salir a la calle* (El País, 17.09.2009) (*coger el toro por los cuernillos/cuernos* – брати бика за роги, діяти рішуче); 3) евфемізми (*Un par de kilitos de más no tienen nada de malo, incluso esta nueva Jessica Simpson "rellenita" luce muy saludable* (El País, 25.03.2008); 4) дисфемізми (*Gracias que menudo politiquillo ya no se presenta a candidato en las elecciones generales* (El País 13.05.2010).

Дискурсивний тип функції полягає у вираженні непрогнозованого суб'єктивно-оцінного відношення автора до об'єкта висловлення. До функцій *негативно-оцінних демінутивів* відносимо вираження: іронії (від доброзичливої насмішки до осуду, зневаги); деспективно-викривального (фамільярно-поблажливого) ставлення; образи, звинувачення, засудження конкретних дій об'єкта та морально-етичних цінностей (*Un chulito de fanfarria, "Sherlock Holmes"* (El Mundo, 13.05.2010); *El gobierno no tiene respetico a nada, ni a nadie (...) tarde o temprano pagará* (El Mundo, 08.05.2011). До конотативних відтінків *позитивно-оцінних демінутивів* належать: пестливість, лагідність, приязнь, прихильність, доброзичливість; співчуття, милосердя, жаль, смуток, скорбота; турбота, піклування; ввічливість, уважність, повага; ніжність, захоплення, зачарування, любов (*Para tener la piel bronceadita, pruebe Facial Milenium Man* (ABC, 16.12.2007); *Pena, penita, pena es lo que me da esta chica* (El Mundo, 30.03.2009). До *негативно-оцінних аугментативів* відносимо: фамільярність, зневагу, гнів; насмішку, іронію, сарказм; засудження, звинувачення, образу; вихвалання, хвалькуватість; подив, обурення (*El PP dice que "los jefazos de la Policía" tendrán quedar explicaciones ante la Audiencia Nacional* (El Mundo, 05.04.2011); *Cristiano Ronaldo está seguro de que le envidian por ser guapetón* (ABC, 16.09.2011). Серед *позитивно-оцінних аугментативних* похідних виокремлюємо: схвалення, підтримку; зачарування, захоплення; співчуття, жаль (*El*

momentazo final del último capítulo de la temporada (ABC, 09.08.2011); *Alguien llegó con el notición: iban a proyectar La tman et la putain* (El País, 19.09.2012).

Дискурсивні функції не передбачають прогнозування значення у зв'язку з нерозривною взаємодією із індивідуальною позицією автора [4]. Енантіосемічні смисли розкриваються у контексті.

Серед найефективніших прийомів використання похідних лексем для посилення *експресивного ефекту* повідомлення встановлено: 1) факультативні аналітичні одиниці кількісного та якісного типу (*Dicen que él no merece este gran premio (ser presidente) que le ha caído* (ABC, 16.09.2007); 2) порівняння або протиставлення лексем із демінутивними / аугментативними суфіксами та без них (*No tiene morro, tiene morrazo, aunque tanto descaro le ha valido para ganarse la simpatía del jurado* (ABC, 13.02.2010); 3) префіксально-суфіксальна модель (*Es un superactorazo y el papel de Anibal le viene al dedo* (El Mundo, 02.02.2009); 4) стилістичний прийом лексичного повтору: *еніфора, епанафора, анафора* (*En su pantalla se mueven decenas de esos puntitos. Esos puntitos llevan centenares de vidas* (ABC, 02.10.2007); 5) приєднання демінутивних / аугментативних суфіксів до твірної основи з закладеною у ній негативною оцінкою (*Entonces, la turba emitía sentencia (¡A apedrearla, para que aprenda el mariconazo!*) (El País, 15.02.2008); 6) подвійні форми з метою гіперсемантизації вихідного поняття (*Se comió un tirito tontón de Benzema y mandó a su equipo a los infiernos* (ABC, 10.01.2012); 7) фразеологізми з оказіональними демінутивними / аугментативними дериватами (*No hay pretexto para hacerse "sorditos"* (El Mundo, 05.06.2009); 8) виділення на графічному рівні (*El recorte ejecutado por el señor ZAPATERITO (...) se ve que no sabe nada* (El Mundo, 17.12.2008); 9) поєднання оцінних лексем у пари, ланцюжки, ряди (*A quién no le han tildado de tontín, de tontorrón o de tontuelo con ánimo tímido en lugar de guerrero?* (ABC, 08.04.2009); 10) референційна семантична незв'язаність демінутивних чи аугментативних похідних (*El triumfó de esta derrotilla consiste en el apoyo de mucha gente* (ABC, 12.10.2009); 11) суфіксальна аглютинація (*Era gordita, guap-et-ona, sonriente* (El País, 25.11.2007).

Форма експресивної організації демінутивних та аугментативних дериватів полягає у інтенсифікації або послабленні дії / ознаки. Демінутиви / аугментативи створюють умови для різних семантичних девіацій у слові та надають лексемі гаму мейоративних / пейоративних конотацій [9, с. 25].

Контент-аналіз засвідчує високу активність демінутивів / аугментативів в аналітичних – 62% та інформаційних жанрах – 38%. Встановлено *позитивно-оцінну* реалізацію дериватів у публікаціях, пов'язаних з висвітленням таких тем: спорт, мода, здоров'я і сім'я (40,5%); культура і суспільство (28,5%); історія та корида (18%); регіональні і міжнародні новини (8%); економіка та наука (3%); політика і влада (2%). Представлені дані свідчать про кількісну перевагу *негативних оцінок*: політика і влада – 56%; культура і суспільство – 15%; спорт – 11%; регіональні і міжнародні новини – 9%; економіка та наука – 5%; історія та корида – 4%. Встановлено, що питома вага негативних оцінок вдвічі (2,1) перевищує позитивні.

Демінутивні / аугментативні суфікси можуть модифікувати значення вихідного слова шляхом

вторинної номінації. Нейтралізація семи зменшеності / збільшеності та домінування нормативного узусу – це продуктивний процес творення терміносистеми в іспанській мові (*la corona* (вінок) → *la coronilla* (маківка), *la vela* (свіча) → *el velón* (олійна лампа), *el codo* (лікоть) → *el codazo* (удар ліктем). Різні форми можуть інтенсивно лексикалізуватися на основі бінарних компонентів, представлених жіночим або чоловічим родом (*la pera* – груша, *la perilla* – клинцювата борідка, *el perillo* – солодкий пиріжок) та форм множини (*las bragas* – жіночі труси, *el bragazas* – підкаблучник). Процес асоціацій сприяє закріпленню десемантизованих похідних як структурних елементів з притаманними їм смисловими ознаками у складі сталих виразів (*conocer (saber) al dedillo* – знати як свої 5 пальців; *armar zancadilla* – шкодити; *irse por el chorrillo* – плисти за течією).

Досліджено семантико-стилістичні можливості похідних власних назв та фразеологізмів з узуальними / оказіональними демінутивними / аугментативними компонентами; розглянуто гендерний аспект вживання демінутивних та аугментативних дериватів; встановлено принципи структурно-семантичної організації демінутивів.

У системі оцінного творення *онімів* виявлено *демінутивні похідні* з такими смислами: зменшено-пестливі (*Si no podemos contentar a los padres de Pablito con una casa nueva de VPO hagamos feliz las más accesibles exigencias de la criatura* (ABC, 14.01.2007); позитивно- / негативно-оцінні (*Si cuando se quedó sin trabajo le hubieran dicho que «Albertito» iba a ser presidente de la Xunta* (ABC, 02.12.2012); з семою “наслідувач, послідовник” (*Esperemos que esa promesa de Zapatero y sus zapateritos de hacer una mejor política de seguridad* (El País, 25.08.2009) та *аугментативні*: позитивно- / негативно-оцінні (*¿Te acuerdas del famoso Miguelón (Miguel Indurain) y sus cinco Tours?* (ABC, 01.08.2009); з семами “рід діяльності” (*El tamayazo se puso en marcha al día siguiente de conocerse el resultado de las elecciones autonómicas en Madrid* (El País, 13.11.2011), “державний переворот” (*¿Qué es lo que nos permite hoy, al cumplirse 30 años del videlazo, afirmar que aquel intervencionismo militar histórico ha terminado?* (El País, 26.02.2010), “міцце дії” (*La unidad nacional que produjo en vastos sectores de la opinión pública el malvinazo no se ha diluido tras la experiencia fallida* (El País, 27.06.2007).

Виокремлено позамовні чинники деонімізації: 1) політичні акції, кампанії, події (*Analistas aseguran que el impacto del «rajoyazo» tendrá un efecto demoledor* (ABC, 19.01.2008); 2) досягнення у сфері мистецтва, музики, кіно, спорту, науки («*Los abrazos rotos*», *otro «almodovarazo» y otro penelopazo*) (El País, 02.02.2010); 3) війни, революції, державні перевороти, соціальні катаклізми (*Vacunados acaso por la vergüenza histórica del tejerazo* (ABC, 26.01.2008); 4) приналежність до певної політичної партії, громадської організації, руху (*Los de antes eran los Gonzalones, y los de ahora, los Aznaritos* (ABC, 23.09.2011). Зіставлення функціонування негативно- та позитивно-оцінних дериватів засвідчує, що перші мають ширшу прагматичну валентність.

Особливе місце серед стилістичних ресурсів масмедійного дискурсу займають *фразеологізми*. Проведено поділ фразеологізмів на *стійкі* (*cada maestrillo tiene su librillo* – у кожної людини свої методи; *pegar guantazos* –

отримувати удари долі; *a bombo y platillo* – з великим галасом) та *модифіковані*, яким властиве оказіональне вживання демінутивів / аугментативів (*llevarse la palmita / palma* – бути переможцем; *marcharse con vientito / viento fresquito / fresco* – йти на всі чотири сторони).

Встановлено випадки поєднання різних способів трансформацій фразеологізмів: 1) контамінація (*El problema de ser un niño pijo sin oficio ni beneficio* (ABC, 26.02.2008) (*un mocoso sin oficio ni beneficio, ser pijo* – не мати ні гроша); 2) еліпсис (*El Manresa y los platos rotos del Real Madrid* (El País, 10.02.2012) (*pagar los platos rotos* – бути покараним несправедливо); 3) заміна складників (*Esto le costará el pelo caído* (ABC, 18.06.2011) (*caérsele el pelo a alguien* – отримати покарання за злочин); 4) дистантне розміщення компонентів (*Andan diciendo que ha matado dos lindos pajaritos locos de un tiro* (El País, 12.07.2011) (*matar dos pájaros de un tiro* – вбити двох зайців одним пострілом); 5) парцеляція (*El Secretario General de la OMC no tuvo pelos en la lengua al declarar que a menos que insistamos en Ginebra (...) ¡Ni un pelillo!* (El País, 13.05.2009) (*no tener pelos en la lengua* – мати довгий язик).

Дослідження демонструє, що демінутиви у складі фразеологізмів кількісно переважають над аугментативами – 71:29 (%). Узуальні суфікси частіше виступають виразниками позитивної, оказіональні – негативної оцінки.

У результаті дослідження масмедійних текстів проведено *структурний опис* демінутивних дериватів. Існують два шляхи утворення похідних на основі слів з консонантною та вокальною фіналією – без / з появою інтерфіксальних мікроелементів (-с, -ec). 1-ий тип реалізується за схемою «основа + суфікс» (*la verdad-ita, el papel-ito, el ingles-ito, la duques-ita*); 2-й – за схемою «основа + інтерфікс + суфікс» (*el cafe-c-ito, el aire-c-ito, la voc-ec-ita, la prueb-ec-ita*). Інтерфікси -с, -ec виконують *структурну* (опосередковане з'єднання демінутивного суфікса з основою); *розпізнавальну* (розрізнення смислів: *paso – pasito* (крок) / *pase – pas(ec)ito* (дозвіл, прохід), *corto – cortito* (короткий) / *corte – cort(ec)ito* (розріз) та *функцію посилення виразності* (розширення лексичної структури похідних, що сприяє більш точній ідентифікації останніх). Різномасштабний характер дериваційного моделювання предикатів зменшеності можуть визначати мовні (гнучкість фіналії слова, дифузність структури, формування варіантних дериваційних ланцюжків) та позамовні чинники (комунікативно-індивідуальні та регіонально-соціальні).

Додаткове дослідження *гендерного аспекту* вживання демінутивних / аугментативних дериватів у тематичних виданнях *Hola, Telva, Marca, Mundo deportivo* дозволяє констатувати, що гендерна спрямованість чоловічих журналів знаходить своє вираження в аугментативній, жіночих – у демінутивній лексиці. Метою використання *демінутивних похідних* у спортивних матеріалах є здебільшого створення іронічно-зневажливої тональності (*Puestos a hilar fino, los inglesitos solo pudieron marcar de córner y ayudados por un gol en propia puertita* (Marca, 06.03.2012), а у жіночих – вираження пестливості (*Cuando te pones este vestidito, te sientes muy guapa* (Hola, 02.10.2012); *Recuerda: ñas cortitas y en color natural o transparente* (Telva, 13.03.2012) та стратегічного пом'якшення іпокутивної сили комунікативних

актів (*Tenemos a nuestro alcance un aliado perfecto para disimular esos pequeños 'defectillos'* (Hola, 14.05.2012). Аугментативи похідні переважають у спортивних журналах з метою виразити семи “різка та жорстока дія, удар” (*Codazos, puñetazos, agarrones, peleas y hasta un 'pique de oreja'* (Marca, 06.09.2012), “хизування” (*Sergio Ramos encantado con su nuevo cochazo* (Mundo deportivo, 05.02.2012); у жіночих – “захоплення”, “зачарування” (*Hizo que disfrutásemos un montón de su 'vozarrón'* (Telva, 02.09.2010); *Los ojazos de María León* (Telva 26.05.2012).

Жінки надають перевагу демінутивному суфіксу *-ito* (39,5%), за яким слідує *-illo* (19,2%), чоловіки обирають *-illo* (24,2%) та меншою мірою – *-ito* (13,8%). Рівною мірою обидві статті вживають суфікси *-ete*, *-uelo*, *-ín*, *-ico*. Аугментативні суфікси переважають у спортивних журналах. Першість належить *-ón*, процентне співвідношення якого з *-azo* у чоловічих виданнях – 26:22,8 (%), у жіночих – 12:11,8 (%). Менш продуктивними є *-ote* та *-udo*.

Чоловіки схильні вживати демінутивні / аугментативні суфікси у складі іменників, тоді як у

мовленні жінок фіксується велика кількість оцінних прикметників, прислівників. Спостерігається тенденція до їх активного використання чоловіками у складі конкретної, жінками – абстрактної лексики.

Отже, прагматико-дискурсивний та когнітивний напрями визначають національно-мовну специфіку вираження демінутивного / аугментативного значення в іспанському масмедійному дискурсі. Демінутивність та аугментативність як семантико-стилістичні універсали на рівні морфеміки є інструментами експресивної та емотивно-оцінної функції мовлення. Функційно-прагматичне варіювання цих типів висловлення забезпечує вирішення стратегічних завдань комунікації. Контекст, пресупозиція та прагматичні цілі реалізують їхні функції. Вибір демінутивних / аугментативних дериватів як мовних засобів впливу на адресата визначається загальною лінгвопрагматичною спрямованістю на раціональну, емоційну чи обидві сфери людської свідомості і знаходить вираження в оцінних маркованих лексемах.

REFERENCES

1. Alonso A. Noción, emoción, acción y fantasía en los diminutivos / Amado Alonso // Estudios lingüísticos. Temas españoles. – Madrid, 1961. – P. 195–229.
2. Alvar Ezquerro M. La formación de palabras en español / Manuel Alvar Ezquerro. – Madrid : Arco/Libros, 1993. – 79 p.
3. Falcinelli A. Valores y funciones del sufijo *-azo* en el español actual y sus equivalencias en italiano / Alessandro Falcinelli // Rivista di lingue e culture moderne. – Urbino, 2007. – P. 23–55.
4. Gooch A. Diminutive, Augmentative and Pejorative Suffixes in Modern Spanish / Antony Gooch. – Oxford, 1967. – 303 p.
5. Lázaro Mora F. Morfología de los sufijos diminutivos *-ito(a)*, *-ico(a)*, *-illo(a)* / Fernando Lázaro Mora // Verba, 4. – 1977. – P. 115–125.
6. Malkiel Y. El análisis genético de la formación de palabras / Yakov Malkiel // Varelas. La formación de palabras. – Madrid : Taurus Universitaria. – 1966. – P. 71–115.
7. Montes Giraldo J. J. Funciones del diminutivo en español: ensayo de clasificación / José Joaquín Montes Giraldo // Thesaurus : boletín del Instituto Caro y Cuervo, T. 27. – 1972. – P. 38–71.
8. Santamaría L. Géneros para la persuasión en periodismo / Luisa Santamaría. – Madrid : Fragua. – 1997. – 180 p.
9. Soler Espiauba D. Españolitos, curritos, amiguetes, coleguillas y demás gente de mal vivir (o la expresividad en el sistema español de sufijación) / Dolores Soler Espiauba // Cuadernos Cervantes, N° 8. – 1996. – P. 22–33.
10. Wolf M. La investigación de la comunicación de masas / Mauro Wolf. – Barcelona : Paidós, 1987. – 420 p.
11. Zuluaga Ospina A. La función del diminutivo en español / Alberto Zuluaga Ospina // Boletín Instituto Caro y Cuervo, 25. – 1970. – P. 23–48.

Diminutive and Augmentative Suffixal Derivatives in Spanish mass media discourse

Kh. S. Lesko

Abstract. The article suggests a complex pragmatic and cognitive approach to the analysis of suffixal derivatives of diminutivity and augmentativity aiming at distinguishing their evaluative and emotive functionality in modern Spanish mass media discourse. With the help of content analysis the quantity of diminutives / augmentatives was specified as well as the types of emotional valuations and connection with the themes of periodical materials were classified. A special attention was paid to syncretic nature of evaluative meaning of the suffixes which were analyzed as well as emotional capability of their expression was revealed. Semantic stylistic peculiarities of proper names and phraseological units with common and occasional use of diminutives / augmentatives were substantiated. Lexicalized diminutive / augmentative lexicalization were depicted and derivational modeling of diminutive derivatives were studied. The gender peculiarities of the diminution / augmentation suffixes as means of transferring of authentic masculinity and femininity in media discourse were inquired.

Keywords: mass media discourse, diminutive, augmentative, syncretic nature, connotation, subjective valuation, pragmatic, expression.

Деминутивные и аугментативные суффиксальные дериваты в испанском массмедийном дискурсе

Х. С. Лесько

Аннотация. Исследование деминутивов / аугментативов основывается на их понимании как единицы сознания, синтеза национального и индивидуального, языкового и экстралингвистического потенциалов с целью повлиять на сознание реципиента. С помощью контент-анализа установлена частотность употребления деминутивов / аугментативов и классифицированы типы эмоциональных оценок, показана связь с тематикой периодических текстов. Обоснована синкретическая природа оценочного значения производных слов и выявлены их экспрессивные возможности. Описаны деминутивные / аугментативные лексикализованные единицы и проанализированы деривационные основания моделирования деминутивных дериватов. Исследованы гендерные особенности употребления деминутивов / аугментативов как способа передачи аутентичной маскулинности и фемининности в тематических изданиях.

Ключевые слова: массмедийный дискурс, деминутив, аугментатив, синкретическая природа, коннотация, субъективная оценка, прагматика, экспрессия.

Епістолярний дискурс як відзеркалення мовної особистості

Ю. Невська

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Corresponding author. E-mail: mrs.yuliya.nevskaya@gmail.com

Paper received 21.10.17; Accepted for publication 25.10.17.

Анотація. У статті визначено статус епістолярного тексту в світлі теорії дискурсу. З'ясовано, які підходи існують у сучасній лінгвістиці до виділення епістолярного стилю, виявлено особливості епістолярного дискурсу та відбиття мовної особистості адресанта в текстах епістол. Уточнено функції епістолярного дискурсу та поняття мовної особистості. Диференціюються терміни мовець, мовна особистість, мовленнєва особистість.

Ключові слова: епістолярний дискурс, епістолярний стиль, епістола, мовна особистість.

Вступ. Загальновідомо, що мовна особистість реалізується в мовленні. Питання, як особистість автора впливає на стиль усного або письмового дискурсу, давно цікавить дослідників як у галузі психології [1, 2], так і лінгвістики. У той час як психологів цікавить, головним чином, саме вплив психотипу особистості на стиль дискурсу (як то: ступінь екстравертності, старанність, відкритість новому досвіду, кооперативність, ступінь невротизму), філологи вивчають уже наслідки цього впливу на мову автора. Обидва підходи єдині в тому, що в процесі розгляду потрібно враховувати як лінгвальні, так і позалінгвальні характеристики аналізованого дискурсу.

Мета цієї розвідки – встановити характерні риси вияву мовної особистості в епістолярному дискурсі (далі: ЕД). Щоб досягти поставленої мети, потрібно виконати певні завдання, а саме:

- визначитись із дефініціями термінів *епістолярний текст, епістолярний дискурс, епістолярний стиль, епістола* та ін.;

- з'ясувати стан дослідженості епістолярного дискурсу;

- розглянути функції епістолярного дискурсу та структуру епістоли;

- визначитись із поняттям *мовна особистість*, диференціювати його від понять *мовець* та *мовленнєва особистість*;

- уточнити поняття *мовна особистість* і його співвіднесеність з ЕД.

Для вирішення поставлених завдань використовуються такі **методи** лінгвістичного дослідження: індуктивно-дедуктивний метод, інтерпретативний, метод контент-аналізу та метод зіставного аналізу. Обрана тема є **актуальною** у зв'язку з антропоцентричною парадигмою в сучасному мовознавстві, оскільки в епістолярному дискурсі найповніше розкривається особистість адресанта. **Матеріалами** для цієї статті слугували наукові розробки вітчизняних та зарубіжних лінгвістів щодо ЕД.

Короткий огляд публікацій з теми. У ХХ – ХХІ столітті спостерігаємо різні підходи до того, що у цій статті ми називаємо ЕД. Наприклад, сам ЕД часто класифікується як один із дискурсів розмовної і письмової мови, куди також відносять дискурси бесіди, суперечки, сміху, дискурс інтернет-чатів та ін..

Деякі дослідники виділяють епістолярний стиль як окремий функціональний стиль мовлення, а інші вважають листування міжстильовим явищем (це, зокрема, Л.В. Щерба, О.І. Єфімов, Ю.А. Бельчиков, В.Л.

Наєр, С.І. Гіндін, Т.В. Радзівська, Н.В. Павлик). Прихильники першого підходу виділяють листування як повністю автономний функціональний стиль мовлення і заперечують, що лист можна класифікувати як жанр (літературний чи мовленнєвий) (Л. А. Булаховський, І. К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, П. П. Плющ, М. М. Пилинський, Б. А. Шарпило, Л. І. Мацько та ін..). Окрім власне листування, дослідники включають до епістолярного стилю інші форми і жанри, як то художні твори у формі листів, щоденники, записники, календарні замітки та ін., в яких можуть проявлятися ознаки різних функціональних стилів залежно від контексту. О.І. Єфімов, зокрема, вважає, що епістолярні стилі є різновидом сучасної літературної мови [3]. О.В. Нікітіна відкидає можливість функціонування листа в системі жанрів або стилів і визначає його як тип мовлення, який уможливує спілкування між партнерами в письмовій формі [4]. Інші вважають епістолярний стиль варіантами (підстилями) певних стилів залежно від типу листа (діловий, приватний, інтимний та ін.). Так, наприклад, Е.М. Ножкіна та О.Б. Сиротиніна вважають його підстилем розмовного, а І.Г. Чердиченко – варіантом чи писемною формою розмовно-побутового стилю. Деякі з науковців співвідносять епістолярій із класифікацією за жанрами (О.І. Москальська, Н.Й. Белунова, Л.І. Морозова та ін..).

Такі автори, як С. В. Антоненко, Н. Ю. Журавльова, Л.П. Вашків, С.С. Богдан, Є.І. Ветрова, Л. В. Нижнікова та ін. розглядають епістоли як текст, що слугує основою для розгляду листів з погляду категорій тексту. Л.В. Нижнікова пише, що «сукупність епістолярних текстів не є функціональним стилем, оскільки являє собою відбиття комунікативних ситуацій, які різко відрізняються, і прагматичних інтенцій, які структурують різні листи, що дозволяє включати останні до складу інших функціональних стилів як жанри» [5].

Існує погляд, що слід розглядати епістоли з позицій комунікативної лінгвістики. Так, зокрема, О.Ю. Под'япольська пише, що епістолярний текст є аутентичним текстом, заснованим на реальних подіях з життя автора, який є референтним до конкретної комунікативної ситуації і характеризується об'єднанням автора і оповідача, модальністю реальності [6, с. 4].

За І.Р. Гальперінім, до аналізу тексту включається його аналіз з позиції автора (текстотворення), з позиції слухача (у випадку епістолярного тексту – адресата), тобто (сприймання і осмислення), і з позиції

об'єктивної реальності (стану речей як він реально існує) [7]. Але текстовий аналіз все ж не включає екстралінгвальних чинників, які важать не лише не менше лінгвістичних, а й виступають визначальними факторами для вживання автором певних текстоутворювальних лінгвістичних елементів у певній послідовності й у певній конфігурації. Саме тому ми звертаємося до поняття дискурсу, який визначається в сучасній лінгвістичній науці як «найважливіша категорія людського вербального спілкування», тобто є категорією антропоцентричною [8, с. 8].

Вивчення епістолярію в парадигмі дискурсології, через поняття «дискурс», є порівняно новим підходом у сучасній лінгвістиці. Наприклад, О.П.Фесенко вивчає тексти дружніх листів, спираючись на поняття «дискурс», вказуючи, що він реалізується через мовленнєві жанри, виділені Т.В. Шмельовою, або, за термінологією К.Ф. Сєдова, через «гіпержанри», що визначаються останнім як «мовленнєві форми, які поєднують у своєму складі декілька жанрів» [9, с. 74]. О.П. Фесенко називає дружні листи гіпержанром не стільки інформативного, скільки фатичного спілкування, який спроможний реалізувати як конфліктний, так і кооперативний тип взаємодії [10].

Услід за К.Ф. Сєдовим, О.П.Фесенко визначає ЕД як «мовленнєвий твір, який створено і який функціонує з урахуванням певної епістолярної традиції, має писемну форму і реалізується в усьому розмаїтті його когнітивно-комунікативних функцій» [10]. Дослідник зазначає, що формальна сторона (сам текст листа) створюється в процесі дискурсивного розгортання. При цьому ЕД – «не результат, а процес мовленнєвої поведінки». Існування терміна «мовленнєва поведінка» доводить, що процес комунікації включає разом з мовленням спілкування і соціальну взаємодію [11, с. 10]. Тобто у складі дискурсу знаходимо не лише текст як такий (текст як предмет лінгвістичного дослідження згідно з усіма іншими підходами до вивчення епістоли), а й прояви особистості адресата та адресанта з їх соціальними, психологічними, когнітивними, комунікативними особливостями, тобто рисами, які формують дискурс, у нашому випадку, епістолярний, і визначають його перебіг.

Термін *мовна особистість* уперше з'явився в 1930 році у праці В. В. Виноградова «Про художню прозу». Але підходи до розуміння цього поняття були помічені ще у XVIII—XIX століттях і пов'язані з В. фон Гумбольдтом, І.Г. Гердером, а пізніше з І. Вейсгербером, І.О. Будуеном де Куртене, К. Фосслером. Г.І. Богін створив модель мовної особистості, згідно з якою остання розглядається під кутом її «готовності продукувати мовленнєві вчинки, створювати й сприймати мовленнєві твори» [12, с. 3]. У психології проблемою мовлення і мовця займався О.О. Леонтьєв, який писав про мовленнєву діяльність, продукування висловлювання, особистість мовця («человека говорящего»). Саме його судження вплинули на подальший напрям вивчення мовної особистості в лінгвістичній науці.

Починаючи з 80-90-х років ХХ століття поняття *мовна особистість* отримало новий поштовх до вивчення у зв'язку з розвитком у лінгвістиці антропоцентричного напрямку, представленого, зокрема, у робо-

тах В.І. Карасика, Ю.М. Караулова, Ф.К. Сєдова та ін.. Зокрема, Ю. М. Караулов, який докладно розробляв цю проблему, вважає, що мовна особистість – це людина, яка має здібність створювати і сприймати тексти, що різняться ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відзеркалення дійсності, а також певною цілеспрямованістю [13]. За Ю.М. Карауловим, мовна особистість має три рівні: вербально-семантичний (ступінь володіння розмовно-побутовим стилем), когнітивний (актуалізація знань, притаманних соціуму або мовній особистості, відбиття мовленнєвої картини світу та культури особистості) і прагматичний (виявлення та аналіз цілей мовної особистості), що корелює з трьома типами комунікативних потреб – контактостановлювальною, інформаційною та впливовою, а також з трьома сторонами процесу спілкування – комунікативною, інтерактивною і перцептивною [14].

Результати і їх обговорення. З огляду на все, викладене вище, ми приймаємо погляди дослідників, які розглядають епістолярій як дискурс. Вважаємо, що лише через поняття ЕД можна розглянути всі аспекти епістолярного твору. ЕД поєднує у собі поняття лінгвальні і позалінгвальні (власне текст епістоли і характер відносин між адресантом та адресатом), поняття лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики і соціолінгвістики. Без знання того, хто автор листа, кому він пише, неможливо правильно оцінити написане. У багатьох випадках потрібно навіть більше: знати історію їхніх стосунків, біографічні дані кожного, про кого йдеться, важливі примітки редактора або упорядника, бо присутній інтертекст, тобто дискурс набуває розтягнутості в просторі і часі. Важливий також соціолінгвістичний компонент, що прямо впливає на стиль епістоли, мовні засоби, які обираються для вираження думки. Так, адресант-письменник чи адресант-політик, чи фермер виберуть різні мовленнєві тактики, мовні засоби, в епістолах перших двох буде більше непрямих ілюкутивних актів та ін..

У листуванні, особливо приватному, звичайно згадуються подробиці якихось спільних для адресанта і адресата подій, відбувається рефлексія, або ж плануються майбутні вчинки, чи це можуть бути просто мрії про майбутнє. В усіх випадках для обох учасників дискурсу важливою є локація подій, що обговорюються. Так у системі координат ЕД з'являються вісі простору і часу. У той самий час, не обов'язково знати біографію автора, щоб прочитати написаний ним художній твір (як роблять мільйони читачів у всьому світі), однак, без знання особливостей світосприйняття автора його художній твір сприймається більш поверхово, значні шари смислу, які можна було б знайти «між рядками», залишаються невідкритими. І все ж, цілком справедливим буде висновок, що екстралінгвальні, позатекстові фактори в художньому стилі є не настільки важливими, як у стилі епістолярному.

Спільна для двох епістолярних комунікантів метамова надає тексту відтінку утаємниченості, недомовленості, робить його герметичним, а дослідникам літератури створює можливості множинної інтерпретації семіотичної системи епістолярних текстів [15, с.332].

Більшість дослідників виділяють три основні функції епістолярного дискурсу (комунікативна, інформативна, впливова). Серед них найважливішою виявляється функція спілкування, а інші функції – другорядні [16, с.3]. Найдокладніше функції цього типу дискурсу класифікує А.В.Кур'янович, який виділяє такі з них: комунікативна, інформативна, когнітивна, референційна, емоційно-оцінювальна й експресивна, культивно-трансляційна, фатична, метамовна, етикетно-ритуальна, імперативна, художньо-естетична, самопрезентації [17]. Дещо менше функцій у приватному листі виділяє Н.В. Силаєва: контактну, функції повідомлення, пізнання, самовираження і впливу [18, с.5].

У межах дискурсивного аналізу епістолярію текст листа, тобто епістолу, можна розглядати як продукт дискурсу, як «завершений за структурою та смислом композит, як самостійну текстову організацію, яка має зв'язність і цілісність і характеризується конструктивною рамочністю – просторово-часовою орієнтацією; зверненням до адресата і підписом адресанта; преамбульно-резюмальною структурою» [17, с.8]. Н. В. Силаєва кваліфікує лист як результат мовленнєво-творчого процесу, як «структуровану згідно правил епістолярної архітектоники композиційну єдність, яка існує для передачі певного змісту, відповідає цілям комунікації і має виразну прагматичну настанову» [18, с.7]. Н. А. Ковальова пише, що лист – це «цілеспрямоване індивідуально-соціальне мовленнєве явище, яке виникає у взаємодії суб'єкта і об'єкта мовлення і знаходить своє вираження в письмовій формі». [19, с.20]. Дослідниця Л.В. Нижникова підкреслює, що лист має атрибути інформативності, модальності і орієнтованості на відповідь у вигляді листа чи певної дії (перлокутивний ефект). Крім цього, лист може бути літературно обробленим і входити до зібрання листів [5, с.10 – 11].

Г.С. Мазоха відзначає, що традиційно склалася п'ятикомпонентна структура листа, яка в класичному варіанті містить звертання-привітання, домагання прихильності, розповідь, прохання, закінчення-прощання [20]. Але часто в листі залишаються лише три: вступ (прескрипт), основна частина (назвемо її «тілом» листа) і закінчення (клаузула). Ця рамка має різне наповнення і різну кількість компонентів залежно від типу листа (приватний, приватно-діловий чи офіційний); особистості, характеру, освіченості, емоційного стану адресанта під час написання листа; характеру стосунків між адресатом і адресантом та ін.. Відзначається, що в офіційно-діловому листі ця рамка набуває найбільшої кількості формалізованих показників, клішованих формул [5]. Отже, можна припустити, що цей тип листів не має явно виражених рис авторського стилю, і є повністю повторюваним за формою, стилем, мовними засобами.

В епістолярних творах приватного характеру, особливо дружніх та інтимних, найповніше проявляється особистість адресанта і вималювана ним особистість його адресата. О.Ю. Под'япольська, досліджуючи епістолярну спадщину Ф. Кафки, зокрема зазначає, що «ідіолекти Ф. Кафки як адресанта епістолярних текстів і як автора літературних творів маніфестують різні прояви його мовної особистості» [6, с.5]. Безсу-

мнівно, що мовна особистість письменника, яка репрезентована в його художній творчості, ніколи статистично не збігається з його мовною особистістю, що постає з його листування. Між ними можна поставити публіцистичні твори (публічні виступи, журнальні і газетні статті тощо), у яких ступінь розкриття особистих поглядів автора на висвітлювану проблему вищий, ніж у художньому творі, де автор має можливість «сховатися» за персонажем або представити світу вигаданий образ автора, необхідний для розгортання творчого задуму під обраним кутом зору.

На думку Аристотеля, епістолярна форма володіє властивостями теми лірики, що дозволяє автору залишатися самим собою. Перефразуючи слова М. Коцюбинської, у любовних листах знаходимо якнайменше «маски» й якнайбільше «обличчя», тобто мовна особистість автора виступає найбільш повно [21, с. 38].

Отже, як виявило дослідження, поняття *мовна особистість автора*, зокрема *мовна особистість адресанта*, або ще конкретніше, *мовна особистість адресанта-письменника* складається з кількох компонентів. Поняття *мовна особистість* містить як лінгвістичні, так і психологічні та соціально-культурні чинники, поєднання яких у процесі аналізу творчого доробку певної людини уможливує вихід на світоглядний рівень, який лежить в основі індивідуальної мовної картини світу конкретної особистості-автора дискурсу.

Як уже згадувалося, окремі дослідники розрізняють поняття *мовна особистість*, *мовець* («человек говорящий») та *мовленнєва особистість*. Так, В.В. Красних бачить особистість мовця в декількох вимірах:

- 1.) *мовець* («человек говорящий») – особистість, яка продукує і сприймає мовлення;
- 2.) *мовна особистість як така* – це особистість, яка проявляє себе у мовленнєвій діяльності, має певні знання й переконання;
- 3.) *мовленнєва особистість* – особистість, яка реалізується як суб'єкт комунікації, який обирає власні стратегії і тактики спілкування, і, залежно від цього, – арсенал засобів спілкування (лінгвальних та екстралінгвальних);

1) *комунікативна особистість* – конкретний учасник реального комунікативного акту [22].

Наведена класифікація дозволяє виявити різнопланові характеристики людини-мовця, але потрібно враховувати, що лише *мовець*, «человек говорящий», є тим вихідним поняттям, інтерпретуючи яке, можливо сформулювати інші категоріальні типи, описані вище, бо реальна людина в момент продукування мовлення залишається цілісною особистістю з багажем певних знань і переконань.

Ш. Баллі відзначав з цього приводу, що письменник у художньому творі завжди цілеспрямовано і свідомо використовує мовні засоби, і завжди у ньому має місце вольовий акт [23, с. 19]. За Баллі, автор твору художньої літератури створює в тексті індивідуальну «стильову систему», яку пізніше дослідники стали називати ідіостилем. Ці висновки видаються цілком справедливими і для нехудожніх, але авторських текстів, зокрема, для епістолярних. Таким чином,

присутність авторського волевиявлення дозволяє, за Баллі, розрізнити стиль окремого автора.

Із позицій феноменології свідомість автора дискурсу досліджував Е. Гуссерль, який вивчав смислоформування, надання смислу, розуміння смислу, комбінування актів свідомості, у яких формується смисл [24, с. 6]. Гуссерль проголошує, що авторська свідомість переробляє матеріал, який існує у реальності, і це є визначальною характеристикою процесів мислення і мовлення, що характеризують літературні твори. У них автор визначається із власною позицією, висловлює власну думку через імпліцитні компоненти тексту.

Мовна особистість адресанта своєрідно проявляється в його епістолярній спадщині. Більш того, мовна особистість, яка постає з епістолярного тексту, охоплює ширший спектр характерних рис, почуттів, емоцій автора-адресанта як реальної особистості. З епістолярію, адресованого близьким людям, постає не соціальна маска, а реальне обличчя. Тому найефективнішими для пошуку реальних рис характеру і мовної особистості людини є дружні та інтимні листи.

Висновки. Серед функцій епістол найвиразніше виступає функція саморепрезентації, і тому в епістолярному творі особистість проявляється найяскравіше, на відміну від інших типів письмового дискурсу.

З її допомогою для адресата (а пізніше, можливо, і для читача, дослідника) вимальовується концептуальна індивідуальна картина світу адресанта, її функціонально-семантичні риси, тобто риси особистості автора. Беручи до уваги всі формальні показники на виділених рівнях аналізу (дискурсивно-когнітивному, прагматичному і текстовому), цілком можливо з високим ступенем достовірності відтворити особливості мовної особистості автора, тобто його ідентифікувати. Інакше кажучи, епістолярний дискурс у текстовому вимірі розгортається не тільки по всіх простору і часу, але й по вісі комунікативній, де чітко проявляються особливості мовної особистості автора і, почасти, адресата.

Епістолярний дискурс, безсумнівно, – це не лише твори епістолярного стилю, за якими можна відтворити певні психологічні, соціальні, мовні риси автора і, певною мірою, його адресата, але й документ епохи, оскільки за одним лише корпусом листів можна відтворити історичні, соціальні, демографічні, мовні, мовленнєві, комунікативні особливості відрізка часу, протягом якого велось листування. У дискурсі листування культурних, освічених, емоційно багатих особистостей, до яких належать і письменники, якнайповніше віддзеркалюються мовна особистість адресанта та епоха, у яку він жив і творив.

ЛІТЕРАТУРА

- Gill, A. J., French, R. M.. Level of representation and semantic distance: Rating author personality from texts: Proceedings of EuroCogSci07: the European Cognitive Science Conference 2007, European Cultural Center of Delphi. Greece, Delphi. May 23-27, 2007.
- Ivanov, A.V., Riccardi, G., Sporka, A.J. and Franc, J. Recognition of Personality Traits from Human Spoken Conversations. // Interspeech 2011: 12th Annual Conference of the International Speech Communication Association. 28 – 31 August 2011. Florence, Italy. С. 1539 – 1542.
- Ефимов А.И. О языке художественных произведений. Москва. Учпелгиз. 1954. 288 с.
- Никитина О.В. Семантико-стилистический анализ писательского эпистолярия : дис. на соискание научной степени канд. фил. наук : спец. 10.02.01. Саратов, 1999. 162 с.
- Нижникова Л.В. Письмо как тип текста : дис. на соискание научной степени канд. фил. наук : спец.10.02.04 – германские языки. Одесса, 1991. 159 с.
- Подъяпольская О.Ю. Типология адресованности в текстах эпистолярного жанра На материале писем Ф. Кафки: автореф. дис. на соискание научной степени канд. фил. наук : спец. 10.02.19. Челябинск, 2004. 24 с.
- Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., Наука, 1981.
- Бацевич Ф.С. Части української мови як дискурсивні слова: монографія. Львів, ПАІС, 2014. 288 с.
- Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции. М., Лабиринт. 2004. 320 с.
- Фесенко О.П. Эпистолярный жанр, стиль, дискурс // Вестник Челябинского государственного университета, 2008.
- Кабанова Т. Н. Эпистолярный текст частной переписки в аспекте теории речевого общения (на материале рукописных и опубликованных текстов XX века) : автореф. дис. на соискание научной степени канд. фил. наук : спец. 10.02.01 – русский язык. Челябинск, 2004. 28 с.
- Богин Г.И. Современная лингводидактика: учебное пособие. Калинин: Калининский государственный университет, 1980. 60 с.
- Караулов Ю.Н. Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть. М., ИРЯ РАН, 1999. 180с.
- Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. 4-е изд. М., «УРСС». 2004.
- Ільків А. В. Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX – початку XX століть : дис. докт. філ. наук : 10.01.01 – українська література. Івано-Франківськ, 2016. 410 с.
- Красовська О.. Епістолярний дискурс // Мовознавчий вісник: Збірник наукових праць. Черкаси, 2012. Випуск 14–15. С. 320–325.
- Курьянович А.В. Функциональные возможности эпистолярного дискурса как особой формы межличностной коммуникации // Вестник ТГПУ, 2009. № 9 (87). С. 146–149.
- Силаева Н.В. Лингвопрагматический анализ экспрессивности эпистолярного текста (на материале английской частной переписки XVIII—XIX вв.). Специальность 10.02.04 – германские языки: автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Самара, 2007. 23 с.
- Ковалева Н. А. Русское частное письмо XIX века. Коммуникация. Жанр. Речевая структура: автореф. дис. на соискание научной степени канд. фил. наук : спец. 10.02.01 – русский язык. М., 2002.
- Мазоха Г. С. Жанрово-стильові модифікації в українського письменницького епістолярію другої половини XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук : спец. 10.01.01 – українська література. Київ, 2007. 25 с.
- Коцюбинська М. «Зафіксоване і нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість. К., Дух і Літера; Харківська правозахисна група, 2001. 300 с.
- Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации. М.: 2001.

22. Власенко Н. И. Косвенные речевые акты в эпистолярном жанре : на материале англ. языка : автореф. дис. на соискание научной степени канд. фил. наук : спец. 10.02.04. Санкт-Петербург, 1999. 158 с.
23. Bally, Ch. Traité de stylistique française. Paris, Klincksieck, 1959.
24. Гуссерль, Э. Феноменология внутреннего сознания времени. М., Гнозис, 1994.

REFERENCES

1. Efimov, A.I. On the language of artistic creations. Moscow, Uchpedgiz, 1954. 288 p.
2. Nikitina, O.V. Semantic-stylistic analysis of the writer's epistolary: dis. for the scientific degree of Cand. Phil. Sciences: spec. 10.02.01. Saratov, 1999. 162 p.
3. Nizhnikova, L.V.. A letter as a type of text: dis. for the scientific degree of Cand. Phil. Sciences: special.10.02.04 – Germanic Languages. Odessa, 1991. 159 p.
4. Podyapolskaya, O. Yu. Typology of addressing in texts of the epistolary genre. On the material of F. Kafka's letters: author's abstract : dis. for the scientific degree of Cand. Phil. Sciences: spec. 10.02.19. Chelyabinsk, 2004. 24 p.
5. Halperin, I.R. Text as an object of linguistic research. Moscow, Nauka, 1981.
6. Batsevich, F.S. Ukrainian particles as discursive words: monograph. Lviv, PAIS, 2014. 288 p.
7. Sedov, K.F. Discourse and personality: the evolution of communicative competence. Moscow, Labirint, 2004. 320 p.
8. Fesenko, O.P. Epistolary: genre, style, discourse // Bulletin of Chelyabinsk State University, 2008.
9. Kabanova, T.N. Epistolary text of private correspondence in the aspect of the theory of verbal communication (on the basis of manuscript and published texts of the 20th century): dis. for the scientific degree of Cand. Phil. Sciences: spec. 10.02.01 – Russian Language. Chelyabinsk, 2004. 28 p.
10. Bogin, G.I. Modern linguodidactics: a tutorial. Kalinin, Kalinin State University, 1980. 60 p.
11. Karaulov, Yu.N. Active grammar and associative-verbal network. Moscow, ИЯ RAS, 1999. 180 p.
12. Karaulov, Yu.N. Russian language and language personality. 4-th ed. Moscow, URSS, 2004.
13. Ilkiv, A.V. Intimate discourse written in the epistolary of the last half of the XIX – beginning of the XX century: dis. Doct. Phil. Sciences: 10.01.01 – Ukrainian Literature. Ivano-Frankivsk, 2016. 410 p.
14. Krasovska, O. Epistolary discourse // Movoznavchyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'. Cherkasy, 2012. Issue 14 – 15, pp. 320-325.
15. Kuryanovich, A.V. Functional possibilities of epistolary discourse as a special form of interpersonal communication // Bulletin of TSPU, 2009. № 9 (87). Pp. 146 –149.
16. Silayeva, N.V. Linguopragmatic analysis of the expressiveness of the epistolary text (based on the English private correspondence of the 18th –19th centuries). Speciality 10.02.04 – Germanic Languages: the author's abstract. diss. for the degree of candidate of philological sciences. Samara, 2007. 23 p.
17. Kovaleva, N.A. A Russian private letter of the XIX century. Communication. Genre. Speech structure: the author's abstract. dis. for the scientific degree of Cand. Phil. Sciences: spec. 10.02.01 – Russian Language. Moscow, 2002.
18. Mazokha H.S. Genre and stylistic modifications in Ukrainian writers' epistolary works of the second half of the XX century: the author's abstract. dis. for the scientific degree of Doct. Phil. Sciences: spec. 10.01.01 – Ukrainian Literature. Kyiv, 2007. 25 p.
19. Kotsiubynska, M. "Fixed and Immortal". Reflections on epistolary creative works. Kuiv, Spirit and Litter; Kharkiv Human Rights Group, 2001. 300 p.
20. Krasnyh, V.V. Fundamentals of psycholinguistics and communication theory. Moscow, 2001.
21. Vlasenko, N.I. Indirect speech acts in the epistolary genre: on the material of the English language: the author's abstract. dis. for the scientific degree of Cand. Phil. Sciences: spec. 10.02.04. St. Petersburg, 1999. 158 p.
22. Husserl, E. Phenomenology of the inner consciousness of time. Moscow, Gnosis, 1994.

Epistolary Discourse as a Reflection of Linguistic Personality

Yu. Nevskaya

Abstract. In the article the status of the epistolary text is determined in the light of the theory of discourse. Some approaches to epistolary style existing in modern linguistics, certain peculiarities of the epistolary discourse as well as the reflection of the author's linguistic personality in the epistles have been considered. The functions of the epistolary discourse and the concept of linguistic personality have been specified. The terms *speaker*, *linguistic personality*, *speech personality* have been differentiated.

Keywords: *epistolary discourse, epistolary style, epistle, linguistic personality.*

Эпистолярный дискурс как отображение языковой личности

Ю. Невская

Аннотация. В статье определен статус эпистолярного текста в свете теории дискурса. Выяснено, какие подходы существуют в современной лингвистике к выделению эпистолярного стиля, рассмотрены особенности эпистолярного дискурса и отображение языковой личности адресанта в текстах эпистол. Уточнены функции эпистолярного дискурса и понятие языковой личности. Дифференцируются термины *говорящий*, *языковая личность*, *говорящая личность*.

Ключевые слова: *эпистолярный дискурс, эпистолярный стиль, эпистола, языковая личность.*

Мотивационная база эргонимов Украины

Ю. И. Познихиренко

Кафедра общего языкознания и германистики, Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова г.Киев, Украина

Paper received 13.10.17; Accepted for publication 18.10.17.

Анотация. В статье анализируется мотивационный процесс создания и функционирования эргонимов, включающий мотивацию их номинации с точки зрения номинатора, мотивацию названий заведений питания с точки зрения потребителя и мотивированность исследуемых единиц как следствие первых двух процессов. Разработаны предварительные рабочие критерии выявления мотивации наименований заведений питания.

Ключевые слова: названия заведений питания; мотивация названий; номинация; номинатор; критерии мотивации.

Вступ. Во второй половине XX в. лингвисты начали поиск термина для обозначения названий предприятий, учреждений, фирм и т.п. с целью выделения их в особую группу онимом. В 1979 г. выходит первое издание Словаря русской ономастической терминологии Н.В. Подольской, где впервые был официально заявлен термин “эргоним” – “имя собственное делового объекта, в том числе союза, организации, учреждения, компании, предприятия, общества, учреждения кружка” (греч. “труд”: “деятельность” + “оним”) [9, с. 151]. На наш взгляд, греческий терминологический элемент в основе данного понятия выражает онтологическую сущность этого ономастического явления, к тому же он делает термин системным и включенным в ряд других ономастических терминов.

Под термином “эргоним” мы понимаем имя собственное любого делового объекта, обозначающего название сети питания, независимо от его правового статуса и наличия / отсутствия постоянного места, которое искусственно создается субъектом с целью прагматического воздействия на адресата.

Эргонимы обозначают предприятия как особые единицы большего порядка, а не как сумму членов их коллективов и не как здания, в которых они размещаются. Название предприятия касается всех учреждений в целом.

Обзор публикаций. Хотя термин “эргоним” долгое время не являлся широко употребляемым, но на современном этапе его функционирования уже четко прослеживается тенденция использования именно данного термина (М.В. Голомидова, И.В. Крюкова, Т.П. Романова, Н.В. Шимкевич и др.)

Мотивационная история современных эргонимов в последнее время стала предметом всеобщего обсуждения в СМИ и объектом пристального научного внимания. Это связано с “номинационным хаосом”, который характерен для эргонимов, когда происходит спонтанное и сугубо индивидуальное создание имени со стороны владельцев именуемых объектов без учета особенностей потенциальных реципиентов. Сегодня наблюдается “нейминговый бум” многочисленных и бессмысленных и к тому же неблагозвучных названий, которые можно наблюдать в рекламных материалах, на уличных вывесках и баннерах.

Вопрос мотивации в лингвистике длительное время находился в поле зрения исследователей и рассматривался на грани словообразования и лингвистической семантики, т.е. на базе значения и формы языковых единиц. Поэтому за пределами

мотивированных слов остались метафорически, образно и ассоциативно созданные слова. С.А. Голева, цитируя Е.А. Селиванову, отмечает, что “декодирование ассоциативных дериватов в большинстве случаев затруднено, они требуют обеспечения контекста и служат скорее средством выразительности, экспрессивности” [3, с. 154]. Эргонимы, которые нередко можно отнести к ассоциативным дериватам (хотя встречаются случаи семантической деривации), все же имеют мотив. Под мотивацией в современной науке понимается “субъективная детерминация конкретных форм деятельности и поведения как внешнего аспекта деятельности” [8, с. 47]. В более узком смысле этот термин обозначает “связь между словами и вещами в момент их наименования” [1, с. 12], или, как пишет Н.Д. Голев: “отражение в слове и одновременно в его форме и содержании объективных признаков конкретной реалии” [2, с. 17].

Известно, что процесс создания слова представляет собой триаду: тесное единство трех явлений (процессов) – номинации, мотивации и деривации [7, с. 97]. По сути, это разные грани единого процесса. Когда мы вычленим из данного процесса мотивацию, то обращаем внимание на характер мотивационной базы – мотивированные признаки / признаки номинации.

Под мотивационной базой понимается та часть объективного содержания, на основе которого устанавливается его отношение к другому понятию. Например, к мотивированным признакам рекламных названий И.В. Крюкова относит те, которые содержат различные характеристики именуемого объекта – от прямого обозначения сферы деятельности до различных символических характеристик. Названия, не содержащие описания отличительных свойств объекта, мотивированы несущественными признаками, к которым подбираются названия, способные вызывать приятные ассоциации [5, с. 113].

Цель. В данном исследовании целью было определить группы и подгруппы мотивированных и немотивированных эргонимов Украины.

Методика. На этом этапе применялся описательный метод, что позволило сформировать представление о эргонимии как целостной подсистеме, проанализировать лексико-семантическую и словообразовательную структуру эргонимив. В большей или меньшей степени о принципах названия говорилось в исследователях этого слоя лексики. Кстати, надо признать неоднозначность в толковании и понятия эргонима - от сложной синтаксически неконотативной официальной единицы до коно-

тонима-ергонима. В процессе исследования мы обнаружили различные мотивы номинации эргонимив и классифицировали их.

Результаты и их обсуждение. 1. К мотивированным эргонимам отнесены, прежде всего, названия, отражающие непосредственную их связь со сферой деятельности предприятия.

1.1. Первая подгруппа мотивированных эргонимов связана со сферой деятельности, которые непосредственно информируют адресата о виде деятельности и услуг предприятия сферы питания. Например, название *Кафе Варенична на Хрещатику* прямо информирует потребителя о том, что в этом заведении подают фирменное блюдо “вареники”.

В данной подгруппе зафиксированы как названия заведений питания на украинском языке: *кафе Варенична на Хрещатику, Варенична №1, Варенична Катюша, Буфет по-домашньому, Бочка пивна*, так и на русском: *Фаст-фуд Бургер Клуб, Буфет №1, Варенье, Венская кофейня, Вино Гриль Ваш Лаваш, Авто-Гриль, Борщ* и др. [10].

1.2. Названия, входящие во вторую подгруппу мотивированных эргонимов, ориентированы на ассоциативные представления потребителя. В этом случае номинаторы, кроме информирования о виде деятельности, пытаются выделить называемый объект из общей группы аналогичных объектов, например, *кафе БорщОК, Паб Вареник'с, БлинОФФ* и др. [10].

Проанализировав фактический материал, в этой подгруппе были выделены следующие лексико-семантические группы ассоциативных эргонимов:

1) эргонимы, образованные от имен, которые не только информируют адресата, но и формируют у него доверительное отношение к объекту. Название кафе *У куми* сразу вызывает у адресата ассоциации с домашней атмосферой тепла, уюта и гостеприимства, ассоциации с чем-то родным и близким. Например: украинские названия: *кафе У Андрія, ресторан У Голема, кафе У Миколи* и др.; русскоязычные наименования: *кафе У Дяди Вани, ресторан У Ольги* и др. [10];

2) эргонимы, образованные от женских имен. Женщина издавна считалась хранительницей домашнего очага. Тем самым такие названия кафе и ресторанов как, *кафе Роксолана, ресторан Камалия* вызывают у адресата ассоциации с нежностью и привлекательностью:

– украинские названия: *кафе Аврора, кафе Агата* и др. [10];

– русские названия: *кафе Александра, ресторан Ани, кафе Алла* и др. [10];

3) эргонимы, образованные от мужских имен. В современном мире существует стереотипы о том, что мужчины от природы наделены силой. Поэтому мужские имена, которые входят в названия кафе и ресторанов, ассоциируются с силой, твердостью, волей духа, надежностью:

– украинские названия: *ресторан Аськольд, ресторан Анатоль* и др. [10];

– русские названия: *ресторан Николай, ресторан Алекс* и др. [10];

4) эргонимы, основанные на географических, топонимических и этнографических ассоциациях. Как известно, каждое название наполнено своей информацией. Эргонимы могут ориентировать человека в про-

странстве, указывая на место расположения ресторана: *Подольський*, расположенный на Подоле (район города Киева), *Бакинський бульвар*, который находится на одноименной улице, *Балаклава*, находящийся в городе Балаклава:

– украинские названия: *кафе Африкана, ресторан Армянський хуторок*, и др. [10];

– русские названия: *ресторан Бангкок, ресторан Подольський, ресторан Балаклава, ресторан Бавария* и др. [10];

5) эргонимы, возникшие на основе образных представлений. В этом случае номинаторы ориентируются на различные способы экспрессивной номинации. Ресторан *Диканька* в Киеве происходит от названия хутора, о котором писал гурман украинских прелестей Николай Васильевич Гоголь в “Вечерах на хуторе близ Диканьки”. Украинская ночь, очень вкусная украинская кухня, не сравненный ни с чем полтавский колорит. “Великие произведения” сложно экранизировать, так как все равно скажут: “Книга – лучше”. Однако *ресторан Диканька* сумел воссоздать атмосферу таинственной гоголевской мифичности. Аналогичными являются:

– украинские названия: *кафе Гуси-Лебеди, ресторан Бабусині витребеньки, ресторан Батьківська хата* и др. [10];

– русские названия: *ресторан 7 поросят* и др. [10].

2. Под немотивированными эргонимами понимаем названия, в которых отсутствует прямая связь между эргонимом и называемым объектом. Такие названия не ассоциируются с товаром и услугой, предоставляемой организацией питания. Среди немотивированных эргонимов выделены следующие подгруппы:

2.1. Эргонимы, образованные на базе лексикона, которая указывает на статус человека и его качества. Эргонимы в условиях рыночной экономики и жесткой конкуренции приобретают черты, что не только называют фирму, организацию, предприятие и т.д., но и определяют их имидж, являются своеобразным диалогом владельца (номинатора) и клиента (потребителя). Такой тип названий, как *кафе Элита*, явно направлен на определенную манипуляцию чувствами посетителей, в частности, их желанием к большей степени социализации. Например:

– украинские названия: *ресторан Боярин, паб Веселий монах, паб Веселий хохол, ресторан Гетьман, кафе Гуцулочка, ресторан Два кума, ресторан Дві куми* и др. [10];

– русские названия: *ресторан Адмирал, ресторан Атаман, кафе Бариста, ресторан Барон, ресторан Маэстро* и др. [10].

2.2. Эргонимы, в образовании которых участвуют названия представителей флоры и фауны, например:

– украинские названия: *ресторан Чорний кіт, ресторан Чорне море, ресторан Червона Калина, ресторан Фламінго, ресторан Троянда, кафе Смерекова Хата* и др. [10];

– русские названия: *ресторан Шафран, ресторан Чорный поросенок, ресторан Чайка, ресторан Цуккини, кафе Форель, ресторан Ежики, ресторан Ишак, паб Толстый лев, ресторан Скорпион* и др. [10].

2.3. Эргонимы, образованные на основе географической терминологии, названий природных явлений. В некоторых случаях название указывает на страну или

широкий регион. Однако, в этих названиях связь с конкретной сферой питания не прослеживается, например:

– украинские названия: *кафе Хвилі Святязя, паб Файне місто Тернопіль, ресторан Ужгородський замок, ресторан Трипілля, кафе Хмельницький* и др. [10].;

– русские названия: *клуб Флоренция, кафе Санта-Барбара Утес, кафе Сан-Ремо* и др. [10].

2.4. Эргонимы, образованные на базе абстрактной лексики с положительной семантикой. Такие названия кафе и ресторанов вызывают ассоциации с уютом. Так, название кафе *Фелічїта* в переводе с итальянского означает “счастливая жизнь”, вызывает ассоциации сытости и счастья у потребителя. Например:

– украинские названия: *клуб Фієста, кафе Фелічїта, ресторан Затишок* и др. [10].;

– русские названия: *Ресторан Фаворит, ресторан Успех, кафе Уют* и др. [10].;

2.5. Эргонимы, образованные на базе абстрактной лексики с отрицательной семантикой. Украинский народ славится своим гостеприимством. Культура принимать гостей в Украине сформировалась еще с давних времен, когда на каждый праздник приглашали не только близких и дальних родственников, а и всю общину. Почти всегда на таких праздниках считалось плохим признаком, если гость уходит голодным и трезвым. Названия кафе *ПодшоФФЕ* ассоциируется не только с горячительными напитками, а и с украинским гостеприимством. Например:

– украинские названия: *паб Гарячий Гуцул, паб Хмельний Патрік, ресторан Село і Люди* и др. [10].;

– русские названия: *ресторан ЗаПой, ресторан Сыто-Пьяно, ресторан Ё-моё, ресторан Море по колено, ресторан ДерЕвня* и др. [10].

2.6. Эргонимы, в образовании которых участвуют названия предметов быта. На кухне хорошей хозяйки, а тем более в шикарном ресторане или кафе, очень важны предметы, которые используются в приготовлении вкусной еды. Так, кафе *Тарелка* в Киеве с эмблемой глубокой тарелки указывает на большие порции вкусной еды. Например:

– украинские названия: *ресторан Чарка, ресторан Хрусталь, кафе Фільварок, кафе Філіжанка, паб Третій кухоль, ресторан Трембіта* и др. [10].;

– русские названия: *кафе Фарфор, ресторан Тюбетейка, паб Троллейбус, ресторан Три вилки* и др. [10].

2.7. Эргонимы, в образовании которых участвуют названия цветов. С древнейших времен была замечена способность цвета воздействовать на эмоции и физиологические функции человека. Цвета воздействуют на всех людей по-разному в зависимости от социальной и национальной принадлежности или от условий, в которых

воспринимается цвет. Так, *ресторан Червона калина*, в названии которого фигурирует не только символ украинского народа “калина”, но и красный цвет. Красный цвет в украинской культуре играет большую роль. Издавна он был основным цветом на национальной одежде – “вышиванке”. Красный цвет выполняет обереговые и сакральные функции, так как является очень активным и сильным, дающим большую энергетическую подпитку, защиту от неприятностей, жизненную силу. Например:

– украинские названия: *ресторан Зелена красуня, ресторан Зелений гай, ресторан Зелена гора, кафе Золота підкова, ресторан Золотий берег, кафе Золотий дукат* и др. [10].;

– русские названия: *кафе Синяя гора, ресторан Золотая Форель* и др. [10].

2.8. Эргонимы, в образовании которых участвуют математические символы. Следует предположить, что в некоторых случаях разработчики названия (неймеры) стремились донести до потребителя, наряду с общей информацией, возможно, дополнительные положительные интенции, которые может вызвать наименование учреждения. Так, кафе *3 желаня* должно очевидно погрузить посетителя данного заведения в атмосферу “Сказки о золотой рыбке”. Такое название привлекает посетителей ощущением того, что в этом кафе исполняют все пожелания. Хотя на самом деле данное название не является мотивированным. Например:

– украинские названия: *ресторан 7 Пятниця, ресторан Квартира 35* и др. [10].;

– русские названия: *ресторан 5 комнат, кафе Кафе 1, ресторан 12 Стульев, бар 1540, кафе Корзо 10, ресторан М12* и др. [10].

Выводы. Анализ немотивированных эргонимов показал, что они создаются на основе случайных личных ассоциаций номинаторов или “красивых” слов, в незначительной степени или вообще не связанных с видом деятельности заведения питания.

Подводя итог, отметим, что эргоним это – элемент городской лингвокультуры, часть языкового пространства города, в пределах которого происходит его коммуникативная реализация. В настоящее время жесткой конкуренции в сфере заведений питания неймерам нужно очень тщательно подходить к мотивации их названий, поскольку от этого напрямую зависит их успешность. Информацию, заключенную в именах собственных-эргонимах, потребитель воспринимает в целом гораздо более обобщенно, чем представляют себе неймеры. Большинство эргонимов косвенно характеризует объект, и потребитель относит их к числу неинформативных названий. При этом они могут импонировать ему своим благозвучием, яркостью, загадочностью и т.д.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гинатулин М. М. К исследованию мотивации лексических единиц (на материале наименований птиц): автореф. дисс... к.ф.н. Москва, 1973. с.19
2. Голев Н. Д. Единство онтологического и ментального бытия топонимической системы: к проблеме когнитивной топонимики [Э. ресурс]. URL: <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z06.html> (09.08.2017)
3. Голева С. А. Лингвокультурологический и ономастический компоненты концепта “город” в русском и английском языках: дисс. ... к.ф.н. Омск, 2006. 198 с.
4. Крюкова И. В. Пограничные разряды ономастики в современном русском языке: дисс. ... к.ф.н. Волгоград, 1993. 213 с.
5. Крюкова И. В. Рекламное имя: от изобретения до прецедентности. автореф. дисс. ... д.ф.н. Волгоград, 2004. 360 с.
6. Климкова Л. А. Нижегородская микропонимия в языковой картине мира: автореф. дисс. ... к.ф.н. Москва, 2008. 534 с.
7. Насиновская Е.Е. Методы исследования мотивации личности. Опыт исследования личностно-смыслового аспекта мотивации: автореф. дисс. ... к.п.н. Москва, 1988. 254 с.
8. Подольская Н. В. О развитии отечественной топонимической

терминологии / Н. В. Подольская // Развитие методов топонимических исследований. М., Наука, 1970. С. 46-55.
9. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терми-

логии. М.: Наука, 1978. 200 с.
10. <https://www.tripadvisor.ru/Restaurants-g294473-Ukraine.html> (01.08.2017)

References

1. Ginatulin M. M. The study of the motivation of lexical units (on the material of the birds' names): author's abstract. diss. ... Ph.D. Moscow, 1973.- 19 p.
2. Golev N. D. Unity of ontological and mental being of toponymic system: to the problem of cognitive toponymy [E. source]. URL: <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z06.html> (09.08.2017)
3. Golev S. A. Linguocultural and onomastic components of the concept "city" in Russian and English: diss. ... Ph.D. Omsk, 2006. 198 p.
4. Kryukova I. V. Border discharges onomastics in modern Russian: diss. ... Ph.D. Volgograd, 1993. 213 p.
5. Kryukova I. V. Advertising name: from invention to precedence. Author's abstract. diss. ... d.f.n. Volgograd, 2004. 360 p.
6. Klimkova L. A. Nizhny Novgorod microtoponymy in the language picture of the world: author's abstract. diss. ... Ph.D. Moscow, 2008. 534 p.
7. Nasinovskaya E. E. Methods of investigating personality motivation. The experience of studying the personal and semantic aspect of motivation: the author's abstract. diss. ... Ph.D. Moscow, 1988. 254 p.
8. Podolskaya N. V. O On the development of domestic toponymic terminology / N. V. Podolskaya // Development of toponymic research methods. М., Science, 1970. P. 46-55.
9. Podolskaya N. V. Dictionary of Russian onomastic terminology. Moscow: Nauka, 1978. 200 p.

Motivation base of Ukrainian ergonims

Yu. I. Poznikhirenko

Abstract. The article analyzes the motivational process of creation and functioning of ergons, including the motivation of their nomination from the point of view of the nominator, the motivation of the names of food establishments from the point of view of the consumer and the motivation of the units studied as a consequence of the first two processes. Preliminary working criteria for identifying the motivation for food establishment names have been developed.

Keywords: names of food establishments; motivation of names; nomination; nominator; criteria for motivation.

Cognitive Equivalence As a Criterion of the Precedent Name Translation

G. V. Tashchenko

V. N. Karazin Karkiv National University, Kharkiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: annatashchenko91@gmail.com

Paper received 19.10.17; Accepted for publication 25.20.17.

Abstract. the article focuses on the relevance of cognitive equivalence for the translation of precedent names. The paper also considers the influence of the source and target culture specifics on the degree of cognitive equivalence the translator is able to establish depending on the disparity in the worldview of the author and the target reader. The translator's decisions aimed at achieving the highest level of cognitive equivalence are illustrated, and the incongruence, which may arise even when resorting to the same translation method in different contexts of the precedent name use, is presented.

Keywords: *cognitive equivalence, mental image, precedent name, source culture, target culture.*

Introduction. The latest developments of the Translation Studies are increasingly concerned with the cognitive aspect of the translation process which is of special relevance for rendering culture-specific units, including precedent names (PNs) as "value-based images of the world, social relationships, personal attitudes and moral priorities deeply rooted in the unconscious of a cultural community and characteristic of a particular social or historical stage in its development as well as possessing a stereotypic verbalization and easily decoded by the representatives of the above-mentioned community [3, p. 11]. Any PN, regardless of the culture it is inherent in, embodies the ideas held by the corresponding community as most essential and valuable. Therefore, the long-standing associations surrounding a PN allow for its retrieval from the memory with no difficulties.

However, the interpretation goes unhampered only for the members of the community where the appropriate name has achieved the level of precedence. Taking into account that PN formation is a non-homogeneous process depending on the axiological orientation of the community, its historical background, social standards, religious beliefs as well as a broad range of other factors, it is highly probable that a PN concealing a vast array of connotations for the intended audience will actualize no mental image in the mind of a person belonging to a different culture. Consequently, the PN will not be able to serve its communicative purpose actualizing no conceptual meaning which results in the loss of the affective evaluation and imagery of the original message. Therefore, linguistic correspondence is far from being sufficient for a PN to be appropriately interpreted by the target reader. Differences in the background knowledge leading to variations in the expression of the same meaning or even in the meanings peculiar to a specific culture pose a significant challenge for the translator. Eventually, he/she faces the need for complying with another criterion in his/her work, namely the achievement of cognitive equivalence.

Thus, the paper is **aimed** at the study of methods for reaching cognitive equivalence in the translation of PNs as a unique phenomenon standing on the border of language, culture and cognition.

Short review of the latest publications. Equivalence has constituted a major issue of translation throughout its history, even before the Translation Studies evolved into an independent discipline. Nevertheless, the understanding of the term has varied considerably depending on the dominant paradigm. Originally, equivalence referred to the highest correspondence of the source and target texts achieved at the linguistic level [5, p. 152-153]. Still, with the expansion of translation activities, new factors affecting the equivalence

degree emerged. A major step in developing the concept of equivalence was taken by E. Nida who shifted the focus from the form of the message to the response of the receptor [14, p. 1] which resulted in the theory of dynamic equivalence. Proceeding from the peculiarities of the Bible translation, E. Nida emphasized the importance of conditions under which the translation is carried out as well as the role of target audience whose response shall be equivalent to that of the source recipient as a representative of a different culture. Therefore, the communicative and functional aspects of equivalence are addressed leading to the need for considering the influence of cultural differences on the achievement of the translator's aims.

"The translator does not translate a text on the basis of the dictionary, but rather on the basis of the whole history of two literatures. Therefore, translating is not only connected with linguistic competence, but with intertextual, psychological, and narrative competence. Thus, the translator is forced at all times to go beyond linguistic competence to the cultural spectrum" [2, p. 14]. The cultural equivalence [1], unlike that established at the linguistic level, is of utmost significance for rendering the PNs as their meaning primarily derives from the history, traditions, religion, media, political and social life of a particular nation.

"Optimally, translation should be the rendition, via linguistic means, of the source language cultural, literary conventions and the totality of background facts to the target language culture" [7 *www*]. PNs represent a bridge between the preceding text and the current context revealing the features and axiological orientations that established the precedent. At the same time, the meaning of a PN is based not on the source of its origin as such but deeply rooted in the unconscious of a particular nation which possesses specific mental models determining interpretation of various verbal and non-verbal phenomena. Consequently, translation is aimed at retaining a similar cognitive effect on the original recipient and the translation recipient [ibid] which provides for the relevance of cognitive equivalence, i. e. the (temporary) result of a comparative cognitive process involving two texts and their respective reception, simulated in the minds of translators during translation activity [18, p. 9]. Therefore, the translation process involves comparison of the conceptual worldviews characteristic of the primary message sender (author) and the primary message recipient (translator) in order to achieve their highest overlapping [15, p. 25] since the mental image or meaning implied by the author and that actualized in the recipient's mind are to be as close as possible [4, p. 25].

The translator shall take into account that PNs, though present in language, only represent a potential means of communicating a specific idea, their meanings remain dormant [6] until actualized in discourse. Proper names which achieved the precedent status “can be treated as ‘windows’ through which one can reach deeper layers of meaning and which offer us access to complex structured packages of stereotypical knowledge” pertaining to a specific culture [7 www]. Thus, they are marked not only by the mental models pertaining to the corresponding nation but also by personal preferences of the author who follows patterns of the reality conceptualization characteristic of the culture he represents, still choosing the name which would prove most expressive in communicating the necessary meaning in a given context. Consequently, inspired both by the author and by his/her own perception of the target audience, the translator re-creates, according to his/her own conceptualization model, the original in a new target language context. [8 www].

Results and discussion. The degree of cognitive equivalence established by the translator may vary depending on how disparate the source and target cultures are which determines the translator’s decisions and dictates whether it is possible to preserve the imagery surrounding the name or it must be sacrificed to convey the appropriate meaning.

The following example illustrates the highest degree of cognitive equivalence as the PN, the author chooses to describe an ancient architectural monument, invokes the same associations for any person living in the modern world. Its cross-cultural or even universal nature allows the translator to use a direct equivalent without any substitution or explanation.

Piecing together the tales which Norriss collected for me, and supplementing them with the accounts of several savants who had studied the ruins, I deduced that Exham Priory stood on the site of a prehistoric temple; a Druidical or ante-Druidical thing which must have been contemporary with Stonehenge [13 www].

Перекази, які для мене зібрав Норріс, і зіставляючи їх із записами науковців, які вивчали ці руїни, я дійшов висновку, що Ексгемський пріорат стояв на місці доісторичного храму – друїдичної або й додруїдичної споруди, яка була чи не сучасницею Стоунхенджа [9, р. 314].

Regardless of age, social background or education, a Ukrainian reader will be able to decode the PN meaning as Stonehenge has captured imagination not only of researchers from different countries seeking to reveal secrets of this ancient architectural monument and establish its purpose but also of ordinary people interested in historical mysteries. In addition, the author himself specifies the fundamental feature it is supposed to communicate. Thus, the mental image produced by the author will remain relevant for the target reader ensuring maximum cognitive equivalence.

A lower level of equivalence is observed if the name used in the original did not acquire the precedent status in the target culture; however, the translator provides a commentary supplementing the background knowledge of the reader sufficiently to interpret the PN without detriment to the cultural specifics of the source text. Despite the fact that the Giants’ Causeway is included in the UNESCO World Heritage list, its name will hardly actualize the necessary image in the mind of an ordinary Ukrainian recipient who is not knowledgeable in the field of architecture or Irish history and folklore.

On the seventh day a blur of smoke arose on the horizon ahead, and then the tall black towers of Dylath-Leen, which is built mostly of basalt. Dylath-Leen with its thin angular towers looks in the distance like a bit of the Giants’ Causeway, and its streets are dark and uninviting [12 www].

Сьомого дня на видноколі попереду здійнялася наволока диму, з-за якої прозирали високі чорні вежі збудованого з базальту Дайлет-Ліна. Дайлет Лін з його кутастими вежами здалеку трохи скидався на Дорогу гігантів, вулиці ж його були темні та непривітні [10, р. 94].

Realizing the potential barriers the reader might face, the translator uses the commonly accepted equivalent available in the Ukrainian language but also offers an explanation allowing for visualization of the landscape unfolding before the travelers. The commentary, thus, states that “the Giants’ Causeway is a geological formation of volcanic origin at the North Ireland coast consisting of hexagonal, octagonal basalt columns whose location resembles the remains of an ancient road. According to the legend, the road was constructed by the Irish mythical giant Fionn mac Cumhail”. The presented explanation proves to be comprehensive as it not only enables the reader to imagine the appropriate architectural structure but also determines the country of the PN origin and its significance for the Irish since the time of myth coinage. Consequently, the reader will obtain all the necessary information to reveal the imagery the author embodies in the PN.

Nevertheless, the translator’s commentaries sometimes turn out to be incongruent to the context they are used in which leads to the lowest degree of cognitive equivalence. If a PN is unknown for the target culture representatives but the translator decides to preserve it in the target text, the only alternative for ensuring the correspondence between the mental image created by the author and that suggested by the reader’s background knowledge and world view is to provide a commentary which would account for the use of a particular PN as a means of conveying a specific range of characteristics. However, the commentary to the PN presented in the following example proves completely irrelevant to the given situation. William Morris was an extremely complex and creative personality, a poet, a novelist, a painter, a designer, a convinced socialism follower which influenced his work as well. Obviously, it is his activity in the field of visual arts which is referred to, since William Morris exerted the most significant influence on the history of ornamental patterns inspired by the nature and the Medieval Ages. Currently, his patterns are most wide spread in the wallpaper design though few people realize whose creations those are.

There was wallpaper-very unusual in humid Bombay-with the repetitive Compton pattern of William Morris in olive green and flesh pinks [17 www].

Стіни були обклеєні шпалерами – нечастий випадок у Бомбеї з його вологим кліматом; на них виднів квітковий орнамент у дусі Вільяма Моріса в оливково-зелених і тілесно-рожевих тонах [16, р. 238].

The translator transposes the PN with no changes stating that “William Morris (1834 – 1896) is an English painter, writer, statesman, close to the Pre-Raphaelites”. Such a commentary appears irrelevant since it does not facilitate the PN interpretation while the mention of the Pre-Raphaelites may only confuse the reader who is not familiar with art movements and even if he/she is, the Pre-Raphaelite ideas involve a break with the classical tradition which produces little influence on the ornamental patterns by William Morris.

The translator's intuition suggests that the PN is too specific and will not invoke any mental image allowing for visualization of a particular pattern, however, the commentary does not contribute to the appropriate interpretation of the PN. At the same time another PN is omitted, namely "Compton pattern" developed by W. Morris, being substituted with a neutral equivalent of "floral ornament" which, along with the range of colours described by the author, provides for at least a general visualization of the pattern.

Substitution of the PN provides for an "intermediate" degree of cognitive equivalence, since, on the one hand, it allows for conveying the principal meaning which is embodied in the name but on the other, replacing the PN with a different one cannot but influence the cognitive structure activated by the name. It would be appropriate to mention that traditionally "Cyclope" is not considered to be a proper name neither in English nor in Ukrainian language, still the author seeks to endow it with the corresponding status to present a personalized image of a character from the Greek mythology.

Across the chasm, the wavelets washed the base of the Cyclopean monolith, on whose surface I could now trace both inscriptions and crude sculptures [11].

На протилежному боці хвилі омивали підніжжя гігантського моноліту, на поверхні якого я розрізняв написи і барельєфи різьблених фігур [9, p. 26].

The decision of the translator may seem ambiguous as a cruel single-eyed son of Uranus and Gaia invoked by the author is well-known in the Ukrainian culture as well, as a result, preservation of the PN would cause no barriers to the interpretation by the target reader without requiring commentaries from the translator. The mental image actualized through the PN in the target text would correspond to that formed in the mind of the source text reader. Nevertheless, the translator takes the decision to substitute the PN opting for the adjective "гігантський" which matches the context but refers to another character from the myths of the Hellenes. Such a transformation may be justified by the fact that giants represent a more prototypical tool for communicating the idea of a large size or height to the Ukrainian audience without detriment to the cultural specifics of the PN.

Conclusions. Therefore, the degree of cognitive equivalence established in the PN translation heavily depends on the scope of cultural differences which the translator shall compensate provided his/her interpretation of the PN is comprehensive and relevant to the context. Another criterion which determines the overlapping of the author's and target reader's mental spaces is the ability of the translator to anticipate the scope of background knowledge the recipient possesses and, if necessary, to expand it to the level necessary for decoding the original message.

REFERENCES

1. Bassnett S. Constructing cultures: Essays on Literary Translation. / S. Bassnett, A. Lefevere. – Clevedon, Philadelphia : Multilingual Matters, 1998. – 143 p.
2. Eco U. Experiences in Translation / U. Eco. – Toronto: University of Toronto Press, 2008 – 135 p.
3. Fyodorova L. S. Cultural Precedent Phenomena in the Mind of Modern Students: Social and Cultural Analysis Experience: abstract of a thesis for the PhD degree in Social Science: specialization 22.00.06 "Sociology of Culture, Spiritual Life (sociological sciences)" / L. S. Fyodorova – Rostov-na-Donu, 2008. – 24 p.
4. Kolshanskiy G. V. Communicative Function and Language Structure / G. V. Kolshanskiy. – Moscow: LKIURSS Publ., 2007 – 175 p.
5. Komissarov V. N. Linguistics of Translation / V. N. Komissarov. – Moscow: Mezhdunarodnye Otnosheniya Publ., 1980. – 167 p.
6. Lewandowska-Tomaszczyk B. Depth of Negation - A Cognitive Semantic Study / B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Lodz: Lodz University Press, 1996. – 234 p.
7. Lewandowska-Tomaszczyk B. Equivalence / B. Lewandowska-Tomaszczyk // Ways to Translation. – Lodz: University of Lodz, 2015. – Access: https://www.researchgate.net/publication/261178226_Equivalence
8. Lewandowska-Tomaszczyk B. Re-conceptualization and the Emergence of Discourse Meaning as a Theory of Translation / B. Lewandowska-Tomaszczyk // Meaning in Translation. – Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010. – Access: https://www.researchgate.net/publication/271701310_Reconceptualization_and_the_emergence_of_discourse_meaning_as_a_theory_of_translation
9. Lovecraft H. P. Complete Prose Works. Vol. 1 / H. P. Lovecraft. – Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskogo Publ., 2016. – 448 p.
10. Lovecraft H. P. Complete Prose Works. Vol. 2 / H. P. Lovecraft. – Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskogo Publ., 2017. – 456 p.
11. Lovecraft H. P. Dagon [E. source] / H. P. Lovecraft. – Access: <http://www.hplovecraft.com/writings/texts/fiction/d.aspx>
12. Lovecraft H. P. The Dream-Quest of Unknown Kadath [E. source] / H. P. Lovecraft. : <https://ebooks.adelaide.edu.au/l/lovecraft/hp/dreamquest>
13. Lovecraft H. P. The Rats in the Walls [E. source] / H. P. Lovecraft. – Access: <http://www.hplovecraft.com/writings/texts/fiction/rw.aspx>
14. Nida E. The Theory and Practice of Translation / E. Nida, C. Taber. – Leiden: Brill Academic Publishers, 2003. – 218 p.
15. Notina Ye. A. Translator's Background Knowledge in the Context of the Cognitive and Discursive Paradigm for Linguistic Studies / Ye. A. Notina // Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia "Education Issues: Languages and Specialization" Series. – 2004. – No. 1. – P. 23-31.
16. Roberts G. D. Shantaram / G. D. Roberts. – Kyiv: KM Publishing, 2015. – 800 p.
17. Roberts G. D. Shantaram [E. source] / G. D. Roberts. – Access: https://royallib.com/book/Roberts_Gregory_David/Shantaram.html
18. Sickinger P. Aiming for Cognitive Equivalence – Mental Models as a Tertium Comparationis for Translation and Empirical Semantics / P. Sickinger // Research in Language, 2017. – V. 15:2 DOI: 10.1515/rela-2017-0013. – P. 213-236. – Access: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/rela.2017.15.issue-2/rela-2017-0013/rela-2017-0013.pdf>

Когнитивная эквивалентность как критерий перевода прецедентных имен

А. В. Ташенко

Аннотация. В статье рассматривается значение достижения когнитивной эквивалентности при передаче прецедентных имен в переводе. Также прослеживается влияние специфики культуры оригинала и перевода на уровень когнитивной эквивалентности, который может установить переводчик в зависимости от различий в картине мира автора и целевого читателя. В статье проиллюстрированы решения переводчика, направленные на максимального уровня эквивалентности, и представлены расхождения, которые могут возникать при использовании одного способа перевода в различных контекстах использования имени.

Ключевые слова: когнитивная эквивалентность, культура оригинала, ментальный образ, прецедентное имя, целевая культура.

Регіональні особливості вживання німецьких звертань

Н. М. Величко

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ
Corresponding author. E-mail: velichko_09@ukr.net

Paper received 27.09.17; Accepted for publication 05.10.17.

Анотація. У статті проаналізовано регіональні особливості займенникових та іменних форм звертання німецької мови. Наведено показові приклади звертань, зазначено особливості їхнього вжитку. Розкрито особливості вживання берлінського *Se*; специфічні особливості уживання займенників *Sie/Er* у ролі звертань до нижчих за рангом осіб, мюнхенського звертання на *du*, гамбурзького *Sie*, що поєднується з іменами співрозмовників. Описано характерну рису (розмовного) мовлення жителів рейнських земель – "універсальне" звертання на *Ihr* до двох і більше осіб. Схарактеризовано типowo бернське ввічливе звертання на *Dihr*. Значну увагу приділено звертанню у Швейцарії, наголошено на функціональності звертань на *Gräulein*. Виділено й описано релікти "ввічливого" *Ihru* німецькомовних кантонах Швейцарії, що збереглися як звертання до однієї особи. Зазначено інші регіональні особливості вживання звертань. Описано специфічні звертальні форми, вживані жителями Берліна, Гамбурга, Мюнхена, а також у рейнських землях, які відображають певні місцеві традиції, що склалися історично і мають загалом консервативний характер. Зазначено, що регіональні (діалектні) особливості звертання нерідко відбивають певні історичні явища, що не спостерігаються в сучасній літературній мові. Прикладами можуть слугувати берлінське *Se (Sie)*, мюнхенське (баварське) *du* в поєднанні з шанобливими іменними формами або гамбурзьке (регіолектне) *Sie* зі власними іменами; особливо характерним із історичного погляду є рейнське регіональне *Ihr* як універсальна множина форма. Що ж до національних варіантів, то констатовано такі особливості, як так зване *Offiziers-Du* в австрійському війську, так само обумовлене історично типowo бернське (швейцарське) "універсальне" *du*, а також досі відоме в німецькомовній частині Швейцарії шанобливе звертання на *Ihr* (до однієї особи), спричинене, вірогідно, впливом сусідньої французької мови. Тим самим впливом можна пояснити й те, що в діалектах швейцарського варіанта німецької мови *Ihr* і досі може виступати як форма ввічливого звертання, що теж є відображенням історичних обставин. Констатовано, що австрійські та швейцарські звертальні форми мають свої особливості, зумовлені впливом історичних змін, дієсоціально-економічних та політичних чинників. Офіційні звертальні форми в усіх німецькомовних країнах регламентовані. Обґрунтовано думку про те, що швейцарці менше уваги приділяють уживанню академічних та інших титулів, помітна тенденція до їх уникання, особливо в розмовній мові, що є одним із проявів демократизації суспільного життя. Водночас австрійці тяжіють до використання титулів, крім того, їхньою характерною рисою є намагання підтримувати певну дистанцію у спілкуванні. Форми звертання в австрійському та швейцарському варіантах пояснюються впливом історичних обставин. Регіональні (діалектні) особливості звертання відзеркалюють певні історичні явища, що не спостерігаються в сучасній літературній мові.

Ключові слова: займенникові форми звертання, іменні формизвертання, регіональні особливості.

Звертання є однією з найважливіших мовних універсаль, тісно пов'язаних із мовною комунікацією як невід'ємною рисою життя і діяльності людського суспільства. Звертальні форми зазнають впливу з боку соціуму, вони нерозривно пов'язані з буттям людини, її оточенням, що зумовлює вибір тих чи тих форм. Звертальні форми, використовувані в різних німецькомовних ареалах, вирізняються певними особливостями, зумовленими впливом історичних змін, соціально-економічних та політичних чинників. Це визначає **актуальність** подальших досліджень у такому напрямку. **Мета** цієї статті – проаналізувати регіональні особливості займенникових та іменних звертальних форм німецької мови.

У Німеччині нараховують 16 найбільших діалектних груп, серед них баварська, алеманська, бранденбурзька, верхньосаксонська та інші. Відомо, що в сільській місцевості частіше послугуються діалектами порівняно з міськими жителями. Діалекти відрізняються від стандартної мови не тільки лексичним наповненням, граматиною, вимовою, а й деякими характерними формами звертання, в тому числі займенниковими. Розгляньмо специфічні звертання, якими користуються, наприклад, жителі міст Берлін, Гамбург, Мюнхен, а також у рейнських землях.

Особливим варіантом стандартних особових займенників є берлінське *Se*: *neulich ham Se erst die Loofmaschen wegjetragen...* (А. Гельмут) 'Ви нещодавно забрали перфорувальну машину...'. Специфічною особливістю є також уживання займенників *Sie/Er* у ролі звертань до нижчих за рангом осіб, наприклад: *Hatt er den pooch 'njült'jen Fahrausweis?*, тобто *Hat er denn auch einen gültigen Fahrausweis?* 'Так він має чинне водійське посвідчення?' Такі форми є, вочевидь, реліктами згаданих

вище історичних звертань.

У Мюнхені (Баварія, південна частина країни) досить поширеним є звертання на *du*, що поєднується з офіційними формами на зразок *Frau Müller/Herr Müller* або просто з прізвищем адресата, наприклад: *Frau Berger, kannst du mir mal helfen?* 'Пані Бергер, чи не могла б ти мені допомогти?' або *Müller, reichst du mir mal den Ordner?* 'Мюллере, ти дістанеш мені папку?'. Такі форми не є типовими для спілкування в інших регіонах, де таких випадках прийнято використовувати ввічливе *Sie*. До названих "нестандартних" звертальних форм удаються, зокрема, працівники сфери послуг (наприклад, супермаркетів та універмагів), тому таке звертання отримало "неофіційну" назву *Kassiererinnen-Du* (букв. 'ти касирок')[11]. Так, наприклад, продавчиня, яка не знає цін товарів, вигукує: *Frau Meier, weißt Du, was die Birnen kosten?* 'Пані Меєр, ти знаєш, скільки коштують груші?', перекикуючи незадоволених покупців.

Інше явище є характерним для північного Гамбурга, жителі якого використовують звертання на *Sie*, поєднуючи його з іменами співрозмовників, наприклад: *Danke, Michael, ich werde Ihnen das zuschicken* 'Дякую, Міхаєлю, я Вам це надішлю'. *Sie* вживається колегами різного рангу, які симпатизують одне одному і перебувають у дружніх стосунках, так, наприклад, спілкуються між собою в університеті професор і наукові співробітники, студенти професійно-технічних закладів, старшій молодшій за віком працівники підприємств, а також учителі гімназій і абітурієнти, батьки й дорослі діти їхніх друзів, клієнти й перукарі тощо. Гамбурзьке *Sie* виражає повагу, авторитет в той же час симпатію та дружні стосунки, як і мюнхенське *du*.

Характерною рисою (розмовного) мовлення іншого

регіону – рейнських земель – є те, що звертання на *ihr* нерідко виступає в "універсальній" ролі, тобто як єдина множинна форма (наприклад, *Schön, dass ihr alle gekommen seid* 'Добре, що *ви* всі прийшли'), хоча звертання на *Sie* до однієї особи є цілком природним.

Деякі особливості прономінальних засобів звертання спостерігаються також на рівні національних варіантів німецької мови, зокрема у швейцарському. Так, жителі Берна зазвичай звертаються на *du*, тобто типові бернські звертання – на *du* або ввічливе *Dihr*. Традиція такого звертання пов'язана зі звичаями сільських мешканців, які займалися переважно одним видом діяльності – працювали на фермах та вирощували овочі на своїх ділянках. Люди добре знали одне одного, не мали секретів. *Du* виражало взаємну довіру громадян, а схожа праця єднала їх. Для бернців *du* традиційно не було неввічливою або фамільярною формою звертання, натомість виражало взаємодію між людьми, усвідомлення того, що всі люди, незважаючи на їхню різницю, багатство чи бідність, однаково смертні, що говорить про їхню рівність. Цікаво, що для жителів Лейпцига звертання на *du* може бути образливим, особливо якщо це стосується незнайомих людей, тож у місті прийнято використовувати ввічливе *Sie* [7: 78–80]. Історично склалося так, що на сході Німеччини більше вживається ввічливе *Sie*, а на заході – довірче *du*. Жителі Лейпцига «викають» незнайомцям, особливо люди похилого віку, в той час, скажімо, як у місті Мангейм за сході використовується *du*, це пояснюється насамперед тим, що за часів НДР звертання на *du* було переважним, у той час як *Sie* сигналізувало про належність до різних політичних сил. Ще однією особливістю є вживання дружнього *du* спортсменами та любителями спорту. Так, наприклад, гравці в гольф, граючи на полі, домовляються тикати один одному (*Tages-Du* букв. 'одноденне *ти*'), проте домовленість втрачає силу наступного дня, коли використовують ввічливе *Sie* [12].

Крім того, в німецькомовних кантонах Швейцарії збереглися й релікти "ввічливого" *Ihr* 'Бу' [6: 388] як звертання до однієї особи. Слід припустити, що певна роль у цьому належить французькій мові, в якій відповідна форма (*vous*) досі не втратила своєї актуальності.

В Австрії офіцери звертаються один до одного на *du*, цю форму звертання називають навіть *Offiziers-Du*, букв. 'офіцерським *ти*'. Згодом історія цього звичаю сягає початку XIX століття, коли частинами австро-угорського війська командували також офіцери італійського походження (відомо, що в італійській мові звертання на *tu* 'ти' має значне поширення в різних сферах). З часом ввічливе *Sie* дедалі більше вживалося відповідно до статуту, проте не набуло популярності в повсякденному спілкуванні, тому воно мало радше формальний характер. Натомість *du* використовувалося у спілкуванні осіб, що обіймали однакові посади, а також особами вищого рангу відносно осіб нижчих за рангом. До взаємного *du* традиційно додавалося звання. Цікаво, що дружини офіцерів також уживали, спілкуючись між собою, звертання на *du*. Проте в цьому випадку останнє не виражало дружнього ставлення та симпатії, а, навпаки, нерідко використовувалося для того, щоб показати радше антипатію, навіть образити [3: 101–103], адже люди нерідко послуговуються мовними засобами, в тому числі звертаннями, як для добрих, так і для корисливих, злих цілей. Утім, такі твердження можна розці-

нювати як відносні.

У кожній країні є тільки її притаманні символи, в тому числі мовні. До таких ми можемо віднести форми звертання в німецькомовній Австрії, де збереглися певною мірою релікти імперських часів (деякі з них уже зазначалися вище). Крім того, характерною рисою австрійців є намагання тримати певну дистанцію спілкуванні.

Якщо в Німеччині дедалі менше уваги приділяється звертанням зі званнями, порівняно з тим, як це було раніше, то в сусідній Австрії ситуація інакша. Так, певне зменшення важливості професорських титулів привело до того, що викладачі вищих навчальних закладів відрізняються від нештатних та почесних професорів саме звертанням до них: *Universitätsprofessoren* (букв.) 'університетські професори'. Проте водночас нікому не спадає на думку звертатися до одного з них, скажімо, зі словами *Herr Universitätsprofessor* 'пане університетський професоре'. Цілком вистачає звертання *Herr Professor* 'пане професоре'. Звертання не виконують у таких випадках функції розрізнення за рангом [пор. 2, 12, де йдеться про американський академічний дискурс]. Проте це не стосується, наприклад, військової сфери, де звертання відбиває вищий чи нижчий ранг, а неправильно вжите звертання розцінюватиметься як недостойне та неприйнятне [див., напр., 6].

Іменні форми *Herr* і *Frau* поєднуються з увічливим *Sie*, проте вони не можуть поєднуватися зі власними іменами, вживаючись лише з прізвищами та титулами. Останні мають особливе значення в Австрії, у той час як у Німеччині після слів *Herr* або *Frau* зазвичай називається просто прізвище адресата; до того ж звертання на ім'я в Австрії (а також у Швейцарії) практикується переважно у спілкуванні родичів або дуже близьких друзів [1: 90]. Примітний факт: незважаючи на те, що в Австрії скасовано дворянські титули ще 1919 року, вони все ж уживаються у звертаннях, їх можна побачити всюди – на візитних картках, у листах, почути в усному мовленні тощо.

Стосовно представників вищої виконавчої влади використовуються форми звертання на зразок *Herr Minister* 'пане міністр' або *Frau Präsidentin* 'пані президентн'. Це стосується, наприклад, учасників засідань, проте ніхто не наважується називати людей, використовуючи звання за дипломом. В Австрії випускники, склавши іспити в магістратурі, отримують диплом із записом на зразок "магістр гуманітарних наук", до того ж зазначається титул *Herr Magister* 'пан магістр' або *Frau Magistra* 'пані магістр'.

Характерним є те, що в Австрії вживаються не тільки повні, а й своєрідні скорочені звертання на зразок *Herr Rat* 'пане суддя' (від назви установи *Landesgerichtsrat* 'рада районного суду'). Незважаючи на те, що титули в Австрії використовуються менше, ніж раніше, у сфері юстиції залишився, приміром, титул *Hofrat* 'надвірний радник', що може виступати у звертанні. Що ж стосується жінок, які мають такий титул, то вибір між звертаннями *Frau Hofrätin* 'пані надвірний раднику' та *Frau Hofrat* є скоріше справою смаку та залежить від уподобань жінок [див. 9].

В Австрії звання та посади також відображаються у звертаннях. В обов'язковому порядку вказуються посади, наприклад, якщо йде мова про звертання до інспектора, форма *Herr Inspektor* 'пане інспектор' буде дореч-

ною, проте не слід забувати про те, що інспектори можуть працювати в різних галузях – це можуть бути, наприклад: *Bezirks-Abteilungs-Kontroll-Chefinspektor* ‘інспектор округу, інспектор відділу, інспектор контролю, головний інспектор’, що відображається у звертаннях до відповідних осіб.

Цікаво, що в Австрії вчителів, які працюють у гімназії, також величають професійним званням *Professor*, хоча насправді в них немає цього титулу. Так само австрійські студенти, звертаючись до своїх викладачів, використовують форму звертання *Professor*, незважаючи на те, що їхні викладачі не захищали дисертації, а викладачів вищих навчальних закладів називають *Universitätsasistent* ‘асистент університету’, *Universitätsdozent* ‘доцент університету’ або *Universitätsprofessor* ‘професор університету’ [див.10].

Випускники, що вивчали гуманітарні, соціальні та природничі науки, по закінченні вищих навчальних закладів отримують звання магістра. Випускники вищих професійних училищ отримують звання магістра професійних училищ. Колишні студенти економічних та технічних університетів отримують звання, що називається в офіційному звертанні: *Herr Diplomkaufmann* (букв.) ‘пане дипломований комерсанте’ або *Frau Diplomingenieur* ‘пані дипломований інженере’. Характерним є те, що академічні звання входять до складу імені і мають вноситися до офіційних документів, зокрема це записується в паспорті [див. 4].

Отже, звертання в німецькій мові Австрії має свої специфічні риси. Однак, австрійські канони звертання можуть зазнати змін під впливом норм Європейського Союзу. Як і в переважній більшості країн, Австрії доведеться прийняти єдину систему видачі дипломів бакалаврів та магістрів. У європейських дипломах не вказується форма звертання, зазначення якої є характерною австрійською особливістю.

Швейцарці, порівняно з німцями та австрійцями, менше уваги приділяють уживанню академічних титулів, помітна тенденція до уникання титулів. Це один зі своєрідних проявів певної демократизації суспільного життя.

Так, назви титулів не входять до складу прізвища і не вносяться до державних документів. У розмовній мові також помітна тенденція до невживання титулів [5: 34], що вважається цілком природним.

Водночас у Швейцарії, на відміну від Німеччини, прийнято використовувати за наявності кількох звань найвище, наприклад, якщо хтось є одночасно *Professora Doktor*, його називають *Herr Doktor*. Офіційне звертання також загалом регламентоване, прийнято називати поса-

ду, яку особа обіймає, наприклад, представницю Бундесрату величають *Frau Bundesrätin* [Ibid.: 32–33].

І ще про звертальні форми в гендерному аспекті. Мовна “невидимість” жінок обмежує можливості ідентифікації та обмежує їхню ідентичність, зачіпаючи певному сенсі їхні права. Так, у Швейцарії свого часу жінки не мали права голосувати, оскільки у законі про вибори йшлося про швейцарців (*das Gesetz von Schweizern und nicht von Schweizerinnen* «закон швейцарців, а не швейцарок»). Референдум про жіноче виборче право було проведено 1 лютого 1959 року. Більшість швейцарців проголосували проти. Жіноче виборче право було запроваджено 1971 року.

Проте у Швейцарії і досі зберігає функціональність звертання на *Fräulein*. Щодо молодих осіб використовується також форма *Frau*, незалежно від того, як молода жінка бажає, щоб її називали. Водночас навіть в університетському середовищі нерідко називають словом *Fräulein* неодружену колегу. Жінки, що не бажають, щоб їх називали *Fräulein*, повинні висловити своє бажання офіційно – так вирішили проблему зі звертанням у Цюрихському університеті. Водночас власті швейцарського Базеля висловили побажання залишити форму звертання *Fräulein*, тому що, на їхню думку, неодружені колеги такою формою звертання ніяк не дискримінуються, бо в прогресивному кантоні Базель кожна жінка, незважаючи на те, чи вона носить обручку, чи ні, сприймається як повноцінна особистість у людському та професійному сенсі [див. 8]. Тому в кантоні Базель було прийнято рішення не припиняти використання названої форми звертання [3: 46].

Однак такі звертання до офіціанток, як *Fräulein* або *Bediengung/Service* ‘обслуга’ у Швейцарії зачіпають їхній соціальний статус. Прийнято, звертаючись до працівників кафе чи ресторанів, уникати звертань, обмежуючись кивком голови чи махом руки. Таблички з іменами офіціантів значно полегшують вибір звертань [5: 179].

Отже, регіональні та варіантні особливості німецької мови знаходять відображення і в звертанні, до того ж вони є певним відображенням мовних явищ, характерних для минулих історичних періодів. Австрійські та швейцарські звертальні форми мають свої особливості, обумовлені впливом історичних змін, діюсоціально-економічних та політичних чинників. Офіційні звертальні форми в обох країнах регламентовані. Австрійці тяжіють до використання титулів, крім того, їхньою характерною рисою є намагання підтримувати певну дистанцію у спілкуванні. Швейцарці менше уваги приділяють вживанню академічних титулів, помітна тенденція до їх уникання, особливо в розмовній мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Меррей Босрок М. Путеводитель по обычаям и этикету. Европа. – М.: АСТ-Астрель, 2006. – 416 с.
2. Шпенюк І. С. Етикетні мовленнєві стереотипи американського науково-академічного дискурсу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/І. С. Шпенюк / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2017. – 20 с.
3. Besch W. Duzen, Siezen, Titulieren. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1998. – 160 S.
4. Ratgeber für Anschriften und Anreden // Bundesministerium des Innern – Protokoll Inland. – Berlin, 2004. – 158 S.
5. StokarCh. Der Schweizer Knigge. Was gilt heute? – Zürich: Der Schweizerische Beobachter, 2013. – 238 S.
6. Svennung J. Anredeformen. Vergleichende Forschungen zur indirekten Anrede in der dritten Person und zum Nominativ für den Vokativ / J. Svennung. – Uppsala: Almqist & Wirsells; Wiesbaden: O. Harrasowitz, 1958. – XL, 495 S.
7. Zulliger H. Anrede in Berner Mundart // Du: Kulturelle Monatsmonatsschrift. – 6. Heft. – 1941. – S. 78–80.
8. Personalmalinformation Basel-Stadt Bitte dem "Fräulein" keine Gewalt antun [E. pecypc]. – Режим доступу: <http://www.regierungsrat.bs.ch/pibs-026.pdf>
9. RichtigRichter und Rechtsanwalte anreden [E. pecypc]. – Режим доступу: <http://pressediens-argus.at/richter-und-rechtsanwalte-richtig-anreden>
10. ZAAR: Zentrum für Arbeitsbeziehungen und Arbeitsrecht Kommunikation mit Professoren [E. pecypc]. – Режим доступу: http://www.zaar.uni-muenchen.de/studium/studenteninfo/student_prof/kommunikation/index.html

11. Zeit online Du, Frau Müller [E. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zeit.de/2013/27/sprachwissenschaft-anrede-konferenz-siezen>
12. Zeit online Per du mit Chef [E. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sueddeutsche.de/karriere/nachhilfe-in-die-richtige-anrede-das-du-suggeriert-eine-gleichheit-die-es-nicht-gibt-1.597559>

REFERENCES

1. Bosrock M. M. Guidebook to Traditions and Etiquette. Europe. – M.: AST-Astrel, 2006. – 416 p.
2. Shpeniuk I. S. Lexical Bundles as Etiquette Devices in the American Pre-Scholarly Discourse: authors abstract: 10.02.04 / I. S. Shpeniuk / Taras Shevchenko National University of Kyiv. – K., 2017. – 20 p.
3. Besch W. Duzen, Siezen, Titulieren. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1998. – 160 S.
4. Ratgeber für Anschriften und Anreden // Bundesministerium des Innern – Protokoll Inland. – Berlin, 2004. – 158 S.
5. Stokar Ch. Der Schweizer Knigge. Was gilt heute? – Zürich: Der Schweizerische Beobachter, 2013. – 238 S.
6. Svennung J. Anredeformen. Vergleichende Forschungen zur indirekten Anrede in der dritten Person und zum Nominativ für den Vokativ / J. Svennung. – Uppsala: Almqvist & Wirsells; Wiesbaden: O. Harrasowitz, 1958. – XL, 495 S.
7. Zulliger H. Anrede in Berner Mundart // Du: Kulturelle Monatsmonatsschrift. – 6. Heft. – 1941. – S.78–80.
8. Personalinformation Basel-Stadt Bitte dem "Fräulein" keine Gewalt antun [e. source] [electronic resource]. – Rezhy m dostupu: <http://www.regierungsrat.bs.ch/pibs-026.pdf>
9. Richtig Richter und Rechtsanwälte anreden [elektronnyy resurs] [e. resource]. – Rezhy m dostupu: <http://pressedienst-argus.at/richter-und-rechtsanwalte-richtig-anreden>
10. ZAAR: Zentrum für Arbeitsbeziehungen und Arbeitsrecht Kommunikation mit Professoren [e. resurs] [electronic resource]. – Rezhy m dostupu: http://www.zaar.uni-muenchen.de/studentum/student_info/student_prof/kommunikation/index.html
11. Zeit online Du, Frau Müller [elektronnyy resurs] [electronic resource]. – Rezhy m dostupu: <http://www.zeit.de/2013/27/sprachwissenschaft-anrede-konferenz-siezen>
12. Zeit online Per du mit Chef [e. resurs] [electronic resource]. – Rezhy m dostupu: <http://www.sueddeutsche.de/karriere/nachhilfe-in-die-richtige-anrede-das-du-suggeriert-eine-gleichheit-die-es-nicht-gibt-1.597559>

Региональные особенности употребления немецких обращений

Н. Н. Величко

Аннотация. В статье проанализированы региональные особенности местоименных и именных обращений в немецком языке. Приведены показательные примеры обращений, указаны особенности их употребления. Рассмотрены особенности употребления берлинского *Se*; специфическое употребление местоимений *Sie/Er* роли обращений к низшим по рангу, мюнхенского обращения на *du*, гамбургского *Sie*, которое употребляется с именами собеседников. Описаны характерная особенность (разговорной) речи в рейнских землях – "универсальная" роль *Ihr* как единственной формы множественного числа и типично бернское обращение на *Dihr* (= нем. *ihr*). Особое внимание уделено формам обращения в Швейцарии, отмечена функциональность обращения на *Fräulein*, а также реликты "вежливого" *Ihr* в немецкоязычных кантонах Швейцарии, которые сохранились как обращение к одному лицу. Описаны специфические формы обращения, используемые жителями Берлина, Гамбурга, Мюнхена, а также рейнских земель, которые отображают местные традиции, сложившиеся исторически и имеющие, в целом, консервативный характер. Констатируется то, что региональные (диалектные) особенности обращений нередко отражают исторические явления, которые не встречаются в современном литературном языке. Примерами могут служить берлинское *Se* (*Sie*), мюнхенское (баварское) *du* в сочетании с именными формами вежливости, гамбургское (региональное) *Sie* с именами собственными; особенно характерным с исторической точки зрения является рейнское (региональное) *ihr* как универсальная форма обращения во множественном числе. В контексте национальных вариантов были определены также такие особенности, как исторически сложившееся употребление так называемого *Offiziers-Du* в австрийской армии, историческую основу имеют типично бернское (швейцарское) "универсальное" *du*, а также весьма распространенное в немецком языке Швейцарии вежливое обращение на *Ihr* (к одному лицу), сохранившееся, вероятно, под влиянием соседнего французского языка. Тем же влиянием можно объяснить и то, что в диалектах швейцарского варианта немецкого языка до сих пор местоимение *Ihr* может выступать в роли формы вежливого обращения, что также является отображением исторических обстоятельств. Отмечено, что австрийские и швейцарские формы обращения имеют свои особенности, являющиеся следствием исторических изменений, воздействия социально-экономических и политических факторов. Официальные формы обращения в обеих немецкоговорящих странах регламентированы. Отмечается, что швейцарцы меньше внимания уделяют употреблению академических и других титулов, прослеживается тенденция к их опущению, особенно в разговорной речи, что является одним из своеобразных проявлений демократизации общественной жизни. Австрийцы больше используют титулы, кроме этого их характерной чертой является старание поддерживать некоторую дистанцию в общении. Формы обращения в австрийском и швейцарском вариантах обусловлены влиянием исторических обстоятельств. Региональные (диалектные) особенности обращений отображают исторические явления, которые не встречаются в современном литературном языке.

Ключевые слова: местоименные формы обращения, именные формы обращения, региональные особенности.

Regional Peculiarities of German Address Forms

N. M. Velychko

Abstract. The article deals with regional peculiarities of pronominal and noun address forms of modern German and their special features, namely with the use of *Se* in Berlin; the pronouns *Sie/Er* addressed to persons of lower social position, as well as address forms used in Munich and Hamburg, like *Sie*, which is widely used with personal names of interlocutors. Peculiarities of address in spoken German of the Rhine region, such as a "universal" role of *ihr* as the only plural form, are described. Besides, a typical for Bern address form *Dihr* (= *ihr* in standard German) is shown. A great attention is paid to address forms in Switzerland, especially to the usage of *Fräulein*. Relicts of *Ihr* used as a formal address to one person in German speaking cantons of Switzerland are pointed out. Special forms of address, used by Berlin, Hamburg, Munich and Rhine region citizens, which reflect local traditions and have historical background, are emphasized. As for the so called national variants we have found out such features as historically determined usage of *Offiziers-Du* in Austrian army, universal *du* in Bern as well as *Ihr* used as a polite form of address to one person, widely spread in the German speaking cantons (first of all in dialects), which may be explained also as a result of influence of the neighboring French speaking culture. Austrian and Swiss address forms possess their typical features related to historical events, social and economic changes. Official forms in both languages are mainly regulated. It is mentioned and proved that Swiss people pay less attention to academic and other titles, especially in spoken language, which is one of the signs of social life democratization. At the same time Austrian people tend to use titles and keep a distance in communication.

Keywords: forms of address expressed by pronouns, noun address forms, regional peculiarities.

Феномен «Інтернет-дискурс» у сучасній науковій парадигмі

І. О. Велика, О. В. Тупахіна

Запорізький національний університет, факультет іноземної філології, кафедра німецької філології і перекладу
Corresponding author: irena_deutsch@yahoo.de, tupakhina.olga@gmail.com

Paper received 06.10.17; Accepted for publication 15.10.17.

Анотація. У статті розглядається типологія дискурсу, що існує у сучасній лінгвістиці. Проводиться аналіз різних підходів до тлумачення феномену «Інтернет-дискурс». Аналізуються точки зору різних авторів. На основі аналізу дефініцій виводиться тлумачення Інтернет-дискурсу. Відбувається опис Інтернет-дискурсу з точки зору наведеної у статті типології.

Ключові слова: дискурс, типологія дискурсу, Інтернет-дискурс, Глобальна мережа, віртуальний дискурс.

Проблема визначення поняття «дискурс» є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку філологічної думки, ще досі вчені не вивели єдиного тлумачення цього складного міждисциплінарного феномена. Лінгвісти пропонують також різні типології дискурсу, але єдиної класифікації дискурсивних типів на даний момент не існує, адже не всі вони мають чіткі критерії та достатню кількість емпіричного матеріалу [8, с. 147], що значно ускладнює наукові пошуки у цій площині. З іншого боку кожна сфера людської діяльності породжує свій тип дискурсу [6], з чого можна прийти до висновку, що дискурс є тим феноменом, який дуже складно простежити і проаналізувати, адже він має багато вимірів і є утворенням лабільним.

Слід також зауважити, що кожен дослідник обирає певну типологію дискурсивних типів для вирішення конкретних наукових завдань, тому говорити про єдиний погляд і науковий підхід у даному випадку є практично неможливим.

Вивченням дискурсу у сучасній лінгвістиці займаються Е. Гофман, У. Лабов, М. Хеллідей, Т. А. Ван-Дейк, П. Хоппер (аналіз лінгвокогнітивної структури дискурсу); Шенк, Р. Абельсон, Р. Манн, Д. Гордон, Дж. Лаккофф (аналіз структури дискурсу з огляду на когнітивні особливості комунікантів); Г. Сакс, Е. Щеглов, Г. Джеферсон, Д. Танен, Дж. Синклер, М. Стаббс, Д. Шиффрін (конверсаційний аналіз); Т. А. ван Дейк, М. Л. Макаров (аналіз дискурсу з позицій прагмалінгвістики); В. В. Красних (аналіз дискурсу з позицій психолінгвістики); Л. В. Барба,

О. В. Анопіна, Е. В. Будассі (аналіз дискурсу з точки зору когнітивної лінгвістики); В. І. Карасик, О. О. Попова (лінгвокультурологічний аналіз дискурсу). Слід також зазначити, що вчені активно вивчають окремі дискурсивні види, як, наприклад, конфліктний дискурс (О. В. Фадєєва); оцінний дискурс (Н. Н. Миронова); аргументативний дискурс (А. Д. Белова).

Метою статті є визначення феномену «Інтернет-дискурс», його особливостей.

Відповідно до мети нашої наукової розвідки висуюються такі **завдання**:

1. Дослідити можливі типології дискурсивних типів, які існують у сучасній лінгвістичній науці.
2. Проаналізувати визначення поняття «Інтернет-дискурс», навести тлумачення цього феномену.
3. Визначити специфічні ознаки Інтернет-дискурсу з огляду на класифікації дискурсивних типів.

Отже, перш за все спробуємо пролити світло на

проблему типологізації дискурсу і розглянути можливі варіанти класифікації дискурсивних типів.

Дослідник І.С. Шевченко говорить про те, що дискурс можна поділити за певними критеріями, які випливають із категорій дискурсу [5, с. 232]. Популярною класифікацією дискурсивних типів є класифікація М.Л. Карасика, який спирається на адресатний критерій.

На основі даного критерія виділяється особистісно-орієнтований та статусно-орієнтований (інституційний) дискурс [7, с. 193]. Особистісно-орієнтований дискурс включає в себе комунікантів, які добре знають один одного, тому їх спілкування є сповненим довіри та в певній мірі інтимним. Другий дискурсивний тип створено представниками певних соціальних груп.

В особистісно-орієнтованому дискурсі виокремлюються також побутовий і буттєвий типи. Під першим розуміється такий тип спілкування, де інформація між комунікантами є максимально стиснутою, вони спілкуються один з одним без зайвих пояснень і розуміють один одного без уточнення певних деталей. Метою другого дискурсивного типу є філософське і художнє розуміння світу.

Статусно-орієнтований дискурс має на меті комунікацію між представниками різних соціальних груп і класів, що спрямована на реалізацію соціально-статусних потреб і можливостей в рамках певних соціальних інститутів [7, с. 193]. В цьому контексті можна говорити про юридичний, адміністративний, політичний, рекламний, педагогічний, містичний, військовий, медичний, науковий, медійний та інші види дискурсу. Слід також зазначити, що всі дискурсивні типи мають тенденцію до змінення і консолідації з іншими дискурсивними типами. Разом із історичними, культурними, політичними і економічними змінами у суспільстві виникають нові дискурсивні типи, а старі можуть зникати або поєднуватись з іншими дискурсами.

Класифікацію дискурсивних типів за способом чи каналом спілкування охоплює прагмалінгвістична модель дискурсу. За способом спілкування слід розрізняти серйозний і несерйозний, інформативний і фасцинативний, змістовний і фактичний дискурсивні типи. За каналом спілкування розрізняють усний і письмовий, віртуальний і реальний, контактний і дистанційний дискурс [7, с. 295]. Також сучасні дослідники розрізняють аргументативний, гармонійний і конфліктний види дискурсу. Така класифікація відштовхується від комунікативних принципів і загаль-

них настанов, які є наявними у тому чи іншому дискурсивному типі.

Відомою є класифікація дискурсу за соціально-демографічними критеріями. З огляду на соціальні критерії виділяють маскулінний і фемінний дискурси, дитячий і підлітковий дискурс, дискурс мешканців міста і села, і таке інше.

На увагу заслуговує також класифікація дискурсивних типів, що розроблено Г. Почепцовим. Згідно з нею слід говорити про теле- і радіодискурси, кінодискурс, газетний, театральний дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз, літературний дискурс, політичний, рекламний, релігійний дискурс [2]. Така класифікація дискурсивних типів охоплює виділення окремих дискурсів за певними тематичними напрямками, але інші критерії членування дискурсивного простору залишаються поза увагою.

Існує думка також про те, що дискурсом може вважатися лише національний дискурс, наприклад, німецький, англійський або український тощо (В.В. Красних). Така точка зору, на наш погляд, є доречною, але у даному випадку дискурс розглядається як глобальне утворення, що існує лише в рамках певної культури і мови. Таким чином, можна говорити про мікродискурси в рамках певного національного дискурсу.

Слід звернути нашу увагу на тлумачення поняття «Інтернет-дискурс», адже саме він є предметом наших наукових розвідок і стає в епоху технологічного прогресу невід'ємною частиною нашого існування. Інформаційна мережа дає доступ до будь-якої інформації в будь-який час і в будь-якому місці земної кулі. Інтернет нівелює соціальні, культурні і гендерні обмеження, він є засобом не тільки обміну і набуття інформації, але й спілкування.

На думку М.О. Столярової [13, с. 15] поняття «Інтернет» вживається у вузькому значенні, якщо під цим поняттям розуміється «всесвітня павутина», яка сполучена за допомогою IP та інших протоколів. У цьому випадку поняття «Інтернет» пишеться з великої літери. У широкому значенні – це сукупність будь-яких мереж, які взаємодіють між собою. В цьому випадку дане поняття пишеться з маленької літери.

Прообрази Інтернету існують ще з часів античності – ще у стародавні часи існувала потреба акумулювати знання і створити так звану «базу знань». У Середньовіччі було створено поняття «Віртусу», вчені того часу визнавали існування «віртуальної реальності» поруч із дійсністю, в якій існують люди [9, с. 10-11]. Отже, постала проблема створення мережі знань, до якої можна було б долучитись у будь-який час. Із ходом розвитку науки, а саме програмування, а також розробкою обчислювальної техніки, створення «Глобальної мережі» стало можливим.

Вчений О.В. Романов наголошує на тому, що сучасний світ можна назвати цивілізацією гіпертексту, сучасну людину – віртуальною, мережевою людиною, а сучасний соціум – інформаційним [12]. І дійсно, сучасна людина існує, насамперед, у віртуальному інформаційному просторі. Все частіше ми спілкуємось саме через «Глобальну мережу», ми постійно займаємось пошуком інформації, навіть складно собі уявити таке робоче місце, де не було б необхідності застосовувати Інтернет. Прогрес відбувся дуже швид-

ко, адже поняття «Мережі» є відносно молодим. Історія Інтернету починається у 1960-х роках у США, коли вчені намагалися об'єднати декілька комп'ютерів для обміну інформацією для підвищення рівня національної безпеки. Таким чином комп'ютери, що поєднано між собою, дуже швидко почали застосовуватись для міжособистісного спілкування. Але ще у 70-і роки їх застосовували насамперед науковці, що займались розробками у цій науковій площині. У 80-і роки комп'ютери почали активно застосовувати представники бізнесу, а також деякі університети для викладання дисциплін. У 90-і роки із появою різних провайдерів відбулося велике поширення Інтернету у соціумі, він набув значної популярності серед різних соціальних груп і прошарків. Попередницею Інтернету була мережа ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network), яка працювала за підтримки Міністерства оборони США, а вже у 80-і роки на зміну їй прийшов Інтернет, що згодом набув величезної популярності і поширення [14]. З появою Інтернету як глобальної мережі знань і обміну інформацією увагу науковців привернуло поняття Інтернет-дискурсу, в рамках якого відбувається взаємодія віртуальних особистостей, їх «життєдіяльність».

У сучасній лінгвістиці поняття «Інтернет-дискурс» трактується по-різному, спробуємо розглянути і проаналізувати деякі дефініції цього поняття.

М.С. Рижков розуміє під Інтернет-дискурсом когнітивно-комунікативний простір Глобальної мережі, у якому інформація передається за допомогою електронного каналу передачі даних, а їх структуризація та маршрутизація відбувається шляхом гіпертекстуального механізму. Комунікативна взаємодія суб'єктів характеризується заміною реального образу вигаданим, а засобом комунікації слугують вербальні або паралінгвальні засоби [11]. Таке трактування поняття «Інтернет-дискурс» є надзвичайно вдалим, адже охоплює опис не тільки засобів і шляхів передачі інформації у Глобальній мережі, але й враховує взаємодію комунікантів, засобів їх спілкування, акцентуючи увагу на тому, що віртуальна особистість не є тотожною до особистості реальної.

Є.В. Варламова розуміє під Інтернет-дискурсом текст, який існує в Інтернет-просторі. Особливістю даного типу тексту є те, що персуазивна комунікативна установка є імпліцитним відображенням суб'єктивної авторської позиції, яку побудовано з урахуванням лінгвістичних, психологічних та технологічних факторів [3, с. 7]. Така дефініція даного поняття розглядає Інтернет-дискурс без урахування учасників Інтернет-комунікації, а більше як продукт, що виник у мережі і враховує особливості і позицію його автора.

Н.О. Ахренова під поняттям «Інтернет-дискурсу» розуміє процес створення текстів з урахуванням різних факторів – соціокультурних, психологічних, прагматичних. Також цілеспрямовану соціальну дію, що базується на взаємодії індивідів і враховує когнітивні процеси їх свідомості [1, с. 7]. Аналізуючи таке визначення наведеного поняття, слід наголосити, що хоча воно і акцентує на взаємодії індивідів, враховуючи при цьому психологічний, культурний, соці-

льний і прагмалінгвістичний аспекти, Інтернет-простір, а також форми і канали передачі інформації у ньому, шляхи комунікації індивідів залишаються поза увагою.

Є.Ю. Распопина розглядає Інтернет-дискурс як складну текстову систему, яка зумовлена соціокультурними і екстралінгвістичними факторами, а також комунікацією за допомогою комп'ютера або інших електронних приладів. Комуніканти цієї системи мають можливість спілкуватись як один з одним, так і безпосередньо звертатись до Інтернет-простору [10, с. 3]. У цьому визначенні поняття не зазначено шляхи передачі інформації в Інтернет-просторі, але зазначено, що це поняття враховує деяку кількість комунікантів, а також те, що комунікація відбувається за допомогою електронних приладів, що забезпечують приєднання до глобальної мережі.

Цікавою є думка про те, що Інтернет-дискурс не є повністю віртуальним простором, адже людина, що звертається до нього, застосовує певні аудіовізуальні та вербальні матеріали, вона не може працювати з чимось, що є повністю віртуальним. Людина завжди звертається до матеріальної частини Інтернет-простору [4]. Ми повністю погоджуємось із такою думкою, адже говорити про виключну віртуальність простору, де існує і функціонує людина, є неможливим. Навіть якщо мова йде про віртуальну особистість, адже за кожною віртуальною особистістю стоїть реальна людина.

Отже, на основі тлумачень Інтернет-дискурсу, що наведено вище, а також нашого розуміння цього складного поняття, спробуємо вивести власну дефініцію даного феномену. Під Інтернет-дискурсом ми розуміємо масив даних, що передається шляхом електронних каналів зв'язку, структурується і спрямовується за допомогою маршрутизаторів. Інтернет-дискурс включає в себе необмежену кількість комунікантів, що мають змогу в будь-який час і в будь-якому місці приєднуватись до Глобальної мережі, або виходити з неї. При цьому кожен комунікант мережі є особистістю віртуальною, тобто такою, що створена у Глобаль-

ній мережі, має в собі унікальний культурний, соціальний компонент, а також визначається суб'єктивним ставленням до себе самої і тієї інформації, яку вона отримує і перероблює.

Спробуємо також надати характеристику Інтернет-дискурсу, звертаючи увагу на критерії виділення дискурсивних типів, що проаналізовано вище. Інтернет-дискурс є, з нашої точки зору, сумішшю особистісно-орієнтованого і статусно-орієнтованого дискурсів, адже він включає в себе як довірливе спілкування між добре знайомими у реальному житті індивідами (спілкування у соціальних мережах, скайп, чатах), так і спілкування, метою якого є задоволення соціальних потреб, що спрямоване на певні Інтернет-спільноти. Слід зазначити, що охарактеризувати Інтернет-дискурс за способом спілкування є неможливим, адже він являє собою сполучення різних мікродискурсів, спрямованих на задоволення певних потреб. За каналом спілкування Інтернет-дискурс є формою комбінованою – в ньому присутні як письмовий (статті, чати, форуми), так і усний (аудіоматеріали) види. Він є сполученням віртуального дискурсу з реальним, адже, як було нами зазначено вище, людина не може звертатися до чогось, що не має матеріального вираження і є повністю віртуальним. Але слід зазначити, що Інтернет-дискурс є на сто відсотків дистанційним, адже спілкування у будь-якому випадку відбувається через Глобальну мережу, що розділяє комунікантів. Слід наголосити також на тому, що Інтернет-дискурс не можливо класифікувати за соціально-демографічними критеріями, адже він спрямований на різні соціальні, гендерні і вікові групи.

Таким чином, слід звернути увагу на те, що Інтернет-дискурс є явищем недостатньо дослідженим, він потребує подальшого уточнення і аналізу. Серед перспектив подальших досліджень слід назвати типологізацію Інтернет-простору, виявлення особливостей мікродискурсів, що належать до Глобальної мережі, встановлення особливостей віртуальних особистостей, які є адресатами і адресантами інформаційних повідомлень в Інтернеті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. на соискание учён. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н. А. Ахренова. – М., 2009. – 36 с.
2. Балабан О. О. Дискурс-теорії і дискурс-аналіз: історія і перспективи. [Електронний ресурс] / О. О. Балабан. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2010_5/balaban.pdf
3. Варламова Е. В. Особенности германского леворадикального Интернет-дискурса: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Варламова. – М., 2006. – 26 с.
4. Горина Е.В. Дискурс Интернета: определение понятия и методология исследования / Е.В. Горина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2014. – № 11 (41). – Ч. II. – С. 64-67.
5. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен: [монография] / [под общ. ред. И.С. Шевченко] / Перевод с укр. – Харьков: Константа, 2005. – 356 с.
6. Иванова Е.В. Концептуальная метафора в эколлингвистике / Е.В.Иванова // Языкознание и литературоведение в синхронии и диахронии. – Вып. 1. – Тамбов. – 2006. – С.189-191.
7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
9. Масленников Р. М. Интернет как проблема социальной онтологии: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. философ. наук: спец. 09.00.11 "Социальная философия" / Р. М. Масленников. – Тверь, 2010. – 20 с.
10. Распопина Е. Ю. Стратегический аспект информационного жанра интернет-дискурса: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Е. Ю. Распопина. – Иркутск, 2012. – 21 с.
11. Рьжков М. С. Прецедентные персонажи синхронного интернет-дискурса [Електронний ресурс] / М. С. Рьжков.

- Режим доступа: <http://lse2010.narod.ru/lcseissue8/msrizhkov>
12. Романов О. В. Онтологические и гносеологические проблемы философии Интернета (Генезис и синтез фундаментальных идей) [Электронный ресурс] / О. В. Романов. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-roblemy-filosofii-interneta.html>
13. Столярова М. О. Этикет у виртуальной англоговорящей коммуникации (на материале чатлайновых сессий): дис... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / М. О. Столярова. – К., 2005. – 209 с.
14. Herring S. S. Computer-Mediated Discourse [Electronic resource] / S. S. Herring. – Access: <http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf>.

REFERENCES

- Ahrenova N.A. Internet discourse as a global intercultural phenomenon and its linguistic content: abstract of dissertation, speciality 10.02.04 "German languages" / N.A. Ahrenova. – M., 2009. – 36 p.
- Balaban O.O. Discourse theories and discourse analysis: history and perspectives [Electronic resource] / O.O. Balaban. – Access: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2010_5/balaban.pdf
- Varlamova E.V. Peculiarities of German levoradal Internet discourse: abstract of dissertation, speciality 10.02.04 "German languages" / E.V. Varlamova. – M., 2006. – 26 p.
- Gorina E.V. Internet discourse: determination of notion and research methodology / E.V. Gorina // Philological sciences. Problems of theory and practice. – Tambov: Gramota, 2014. – № 11 (41). – P. II. – P. 64-67.
- Discourse as a cognitive-communicative phenomenon: [monograph] / [edited by I.S. Shevchenko] / Translated form Ukrainian. – Charkov: Konstanta, 2005. – 356 p.
- Ivanova E.V. Conceptual metaphor in ecolinguistics / E.V. Ivanova // Linguistics and literary criticism in synchronicity and diachrony. – Ed. I. – Tambov. – 2006. – P.189-191.
- Karasik V.I. Linguistic circle: personality, concepts, discourse / V.I. Karasik. – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 p.
- Makarov M.L. Basics of discourse theory / M.L. Makarov. – M.: Gnosis, 2003. – 280 p.
- Maslennikov R.M. Internet as a problem of social ontology: abstract of dissertation, speciality 09.00.11 "Social philosophy" / R.M. Maslennikov. – Tver. – 2010. – 20 p.
- Raspopina E.Y. Strategic aspect of informative genre of Internet discourse: abstract of dissertation, speciality 10.02.19 "Language theory" / E.Y. Raspopina. – Irkutsk, 2012. – 21 p.
- Ryzhkov M.S. Precedent characters of synchronous Internet discourse [Electronic resource] / M.S. Ryzhkov. – Access: <http://lse2010.narod.ru/lcseissue8/msrizhkov>
- Romanov O.V. Ontological and epistemological problems of Internet philosophy (Genesis and synthesis of fundamental ideas) [Electronic resource] / O.V. Romanov. – Access: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-roblemy-filosofii-interneta.html>
- Stolyarova M.O. Etiquette in virtual English communication (on the material of chatline sessions): disertation, speciality 10.02.04 "German languages" / M.O. Stolyarova. – K., 2005. – 209 p.

Phenomenon "Internet Discourse" in modern scientific paradigm

I. O. Velyka, O. V. Tupakhina

Abstract. The typology of discourse that exists in modern scientific paradigm is considered in the article. The analysis of different approaches to interpretation of phenomenon "Internet discourse" is conducted. The interpretation of concept "Internet discourse" is derived based on the analysis conducted in the article. Internet discourse is described from the point of view of typology analyzed in the article.

Keywords: *discourse, discourse typology, Internet discourse, Global network, virtual discourse.*

Феномен «Интернет-дискурс» в современной научной парадигме

И. О. Великая, О. В. Тупахина

Аннотация. В статье рассматривается типология дискурса, существующая в современной лингвистике. Проводится анализ различных подходов к определению понятия «Интернет-дискурс». На основе анализа дефиниций выводится определение данного феномена. Производится классификация Интернет-дискурса с точки зрения приведённой в статье типологии.

Ключевые слова: *дискурс, типология дискурса, Интернет-дискурс, Глобальная сеть, виртуальный дискурс.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu